Poštarina plaćena u gotovu

NOVA REVIJA
VJERI I NAUCI

O. P. Grabić
prof. bogosl.

Izlazi
6 puta na god.
Cijena D 60. Za đake
D 30. Za inozemstvo D 75.
Uredništvo i uprava: Franjevački
samostan Makarska — *Nova Revija* paraît
six fois par an. Les questions de vie religieuse
et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en
croate ou en slovène; les résumés et les titres de tous les
articles ainsi que la chronique religieuse en Yougosla-
vie sont français ou en latin. — Prix d' abon-
nement: Yougoslavie. 60 D, en Entranger
75. — Direction-Rédaction: Makar-
ska, Couvent des Francis-
cains Dalmatie,
Yougoslavie.
:—:

GOD. X MAKARSKA 1931 BR. I.

SADRŽAJ:

O. Ante Cikojević Don Miho Pavlinović. Prigodom Stogodišnjice rođenja (1831—1931) 3—29
Fra Karlo Eterović Nekoliko pisama don Mije Pavlinovića Ocu Stjepanu Zlatoviću. 30—40
Dr. O. Ante Matijević Uloga katoličkog svećenstva u jugoslovenskom pokretu. 40—53
F. S. Petrov Antoniana 54—57

KULTURNI POGLEDI

Reorijentacija u promatranju svijeta i čovjeka. — Kult golotinje i koedukacija. — Stogodišnjica nezavisnosti Belgije. — Maršal Joffre i katolička vjera. — Geolog — vjernik. — Iz engleskoga katoličkog života. — Katolici i radio. — Jubilej Ferryjeve lajičke škole. — „Zar su nađeni smrtni ostatci Isusovi?" — Pismo Mihovila Pavlinovića prijatelju Stjepanu Ivičeviću. — Nad grobom Don Mihe Pavlinovića „mlađega". — Drsko izazivanje „Židova". — 58—78

KNJIŽEVNI PREGLED

Goebel Dr. B., Katholische Apologetik. — Aigrain R., Liturgia. — Jeličić Dr. Fra V., Kanonsko ženidbeno pravo katoličke crkve. — Uccello Seb., Epitome Morale-ascetícum de Sacramenti poenitentiae ministerio. — Al. de Smet. Tractatus dogmatico-moralis de sacramentis in genere, de baptismo et confirmatione. — Idem. Tractatus theologico — canonicus de Sponsalibus et Matrimonio, — R. P. Clement, C. SS. R., Le sens chrétien et la maternité divine de Marie aux 4 e. et 5 e. siècles de l' Eglise. — J. B. Ferreres, S. J. Compendium Theologiae moralis — Dr. Auguste Vallet: Guérisons de Lourdes — Tissier J. M., evêque de Chalons, La Puissances morales et surnaturelles des femmes, — Radovan Košutić, Gorom i poljem. — Šimrak Dr. Janko, Spomenica kalendar. — Christitch A., The Women oh the Gospel. — Honnek Dr. J., Die Botschaft des Wortes Gottes — Lippert P., Die Kirche Christi — Holzapfel H. Heribert, Katholisch und Protestantisch — Fanfani Lud., De Rosario B. M. Virginis — Cocchi Dr. G., De processibus — Thomas von Kempen, „Nachfolge Christi" — Franz von Sales „Philothea" — Naegele, P. Beda, „Tage mit Gott" — Venhues I. Van, „Das Geheimnis des ewigen lebens" — Mueller O. Th., „Ein kleiner Held" — L. Dimier, Faits et Idées de l' histoire des Arts. str. 79—92.

VJESNIK

Enciklika Nj. Sv. Pija XI. „Casti connubii" — Jugoslovenski Glasnik i franjevačka gimnazija u Sinju — Hiljadupetstota godišnjica općeg koncila u Efezu — Smrt dugogodišnjeg profesora franj. bogoslovije u Makarskoj — Statistika glavnog grada Československe — Proslava stote godišnjice rođenja Don Mije Pa-

Nova Revija

vjeri i nauci

NOUVELLE REVUE

de vie religieuse et intellectuelle

GOD. (ANNEÉ) X. 1931.

UREĐUJE (RÉDACTEUR EN CHEF)
O. P. Dr. GRABIĆ
profesor bogosl. u Makarskoj

Uredništvo i uprava:
Franjevački Samostan
Makarska
Primorska Banovina

Direction-Rédaction:
Couvent des Franciscains
Makarska
(Yougoslavie)

Tiskara „Kačić" Šibenik.

NOVA REVIJA

GOD. X. MAKARSKA 1931. BR. I.

O. Ante Cikojević — Makarska:

DON MIHO PAVLINOVIĆ
Prigodom Stogodišnjice rođenja (1831-1931)

SUMMARIUM. — *De actione politica Michaelis Pavlinović.* — Natus in Podgora prope Makarskam 1831. Studia gymnasialia perfecit Spalati, theologica Jaderae. Parochus loci natalis Podgora usque ad mortem. Qua talis a populo eligebatur deputatus in comitiis Jaderae et Vindobonae. In actione sua politica (1861—1887) acerrime defendebat linguam croaticam in vita publica et unionem administrativam Dalmatiae cum banatu Croatiae et Slavoniae. Excitabat conscientiam populi croatici et pugnabat contra illos, qui autonomiam Dalmatiae quasi separatae nationis praedicabant. Ideae Jugoslavicae adhaerebat, sed regnum Jugoslaviae tam cito venturum non credebat. Apud gubernium Austriacum accusabatur traditionis. Tota eius actio politica pro juribus sui populi habebat fundamentum in eius ingenio et speciatim in eius charactere vere sacerdotali.

Rođendan ljudi najznamenitiji je dan njihova života, pa ipak taj dan velikih ljudi slavimo kao najviši socijalni događaj jer i ako je dijete u času rođenja slabo, bez snaga da uzdrži sebe, a kamo li da zajednici neko dobro prinese, ipak je ono nosioc budućih velikih djela, koja će društvu, uz obnovljeni život, dati novi pravac i otvorili nove puteve. Stoga slavljenje rođendana u pravomu smislu znači slavljenje djela dotičnoga velikana; znači zahvalnost naroda Bogu, koji mu je dao tako veliku dušu, da mu bude pokretna moć u bolji život i predhodnica zvijezda na njegovu nebu.

Ove godine nama u Dalmaciji pada stogodišnjica rođenja jednoga velikoga našega čovjeka, koji je bio od predsudne važnosti za dane našega narodnoga preporoda, i koji trajno i danas

svijetli kao najsjajnija zvijezda svojim naukom na našemu obzorju. Stoga osjećamo dužnost naše savjesti da podignemo oči i ruke k nebu i da zahvalimo Providnosti, jer nam ga je dala u odsudnim vremenima za vođu i učitelja.

Taj čovjek, koga ove godine slavimo stogodišnji dan rođenja jest — Mihovio Pavlinović.

Malo Crtica o životu Pavlinovića

Don Miho rodio se je u Podgori blizu Makarske 28. siječnja 1831. od poštenih težačkih roditelja. U mladim godinama dadu maloga Mihu u osnovnu školu u Makarskoj, a zatim u splitsko sjemenište sa namjerom da postane svećenikom. Gimnazijalno doba bilo je odlučno za njegov cijeli život i za zadaću koju mu je Providnost namijenila.

Već u mladoj dobi njegova djaštva začeo se je u Zagrebu ilirski pokret. Razumljivo je, da je nalazio odjeka i u Dalmaciji. Onda je ona spavala teškim snom: U našim gradovima, po sudovima, preturijama, skupštinama govorilo se samo talijanski. On je bio jezik elite, odličnika, gradova i vlastodržaca. Hrvatska riječ skloni se pod krov nižega puka da cvili na guslama javorovim. U tako crno doba dopirali su glasovi ilirskoga pokreta u splitsko sjemenište, gdje se uzgajao mladi don Miho sa svojim idealnim drugovima. Ova mlada družba, sa don Mihom na čelu, zanijela se ovim glasovima i začela odluku da se pripravlja za oslobođenje svoga naroda. A onda se mladost nije bavila športom, nego izgrađivanjem same sebe. U splitskom sjemeništu mladi don Miho sa svojim drugovima ljubio je knjigu, klasike grčke, rimske, talijanske. Uzori ovih velikih naroda u njihovoj mladenačkoj mašti istupali su preda nje probuđujući im u srcu živu želju da ih slijede u krepostima. Stoga su se vježbali u pjesmicama i prozaičnim sastavcima, pa su i „Đačke Novine" izdavali, gdje su se natjecala mlada pera. Jedan drugoga su opominjali, ispravljali i međusobno se napućivali na ozbiljan i krepostan rad. „Tu se zametali temelji čovječanstvu", kaže don Miho.[1]

U zadarskomu sjemeništu imala je pasti odluka ili u svećenike ili u svijet. Pavlinović sa drugovima odlučio se u svijet. Mislili su mladi ljudi, da svećenik nema tolike slobode, da radi

[1] Predgovor pjesmama Luke Botića.

na oslobađanju svoga naroda iz ropstva, kao što će ju imati u svijetu. Pred očima im je lebdila malena Srbija i njena sloboda. Snovali su i snatrili kako će poći u one slobodne krajeve, snabdjeti se znanjem i iskustvom i onda doletiti u svoju domovinu da ju bude, prosvjetljuju i na slobodu dovedu. A da uspješniji u svom radu budu zareku se da se ne će ženiti.

Nema sumnje da je don Miho bio jedan od začetnika ovih misli, jer to potvrđiva njegov cijeli život, a to kaže sam Luka Botić u pismu pisanu Don Niki Vežiću 4 lipnja 1855. Tu veli Luka, da mu nije nikada iščezla s pameti ona večer, kad je s don Mihom šetao po zadarskom sjemeništu, dogovarajući se, kako bi bilo potrebito, da se njih nekoliko rasiju po domovini, da tako svestrano djeluju na dušu naroda. I poslije dugoga hodanja po spavalištu sjednu oba na Botićevu postelju, zareku se u daljnjem razgovoru, da se neće ženiti kad budu u svijetu, da budu slobodniji u radu.[2]

Ali Providnost je odredila don Mihu za svećenika. Jedino takov mogao je dati sve svoje snage za svoj mukotrpni narod. I već godine 1854 nalazimo ga u duhovnoj službi u rođenom selu Podgori. One svete, domoljubne misli, koje su se zapalile u njegovoj duši za boravka u sjemeništu, nisu se utrnule u slobodnom životu, nego su se jače usplamsale. Sa svoje Podgore gledao je sinje more, otoke po njemu razasute, vedro nebo nad njime — sve je lijepo, krasno, samo u toj prirodnoj ljepoti gledao je jednu sinju kukavicu, zapušteni svoj narod, gdje čami u neznanju, ropstvu; pogrđen u svom dostojanstvu, jeziku, pravima, a prekomorski lacmanin, ili naš izrod, tuđinski služnik, bani se oholo i preuzetno na djedovini našoj. Ovaj prizor gorko je u duši zabolio don Mihu i on je svagdano sjedao na Crljeni Kuk u svojoj Podgori, pa je zazivao naših gora vilu:

Ustaj vilo, ustaj dušo
Da pjevamo rodu svom:
Ustaj rode, ustaj dive
Cika zora danu tvom.
Krvoloci isklaše te
Susilnice sputaše te;

[2] Pjesme Luke Botića s uvodom Pavlinovića — pisma Botićeva.

Vjekovi se strovalili,
Nevjernici urotili,
Da naruže, da nagrde
Da krv liju... utaman[3]

Glas ovako velike duše morao je odzvanjati cijelom Dalmacijom, pa je već tada don Miho bio poznat kao duhom jaki čovjek. Stoga u prvim izborima za dalmatinski sabor 1861 bio je biran zastupnikom. Ovu čast on je obnašao do svoje smrti izuzev 1864 godinu, kada nije mogao kandidirati zbog optužbe radi svojih „Razgovora" tiskanih u „Nazionalu". Od godine 1873 bio je trajno zastupnik i na Carevinskom vijeću u Beču, izuzev godinu 1879, kada je prvi pustio svoj Sinjski i Imotski kotar Klariću. Kroz sve vrijeme ustavnoga života do njegove smrti nalazimo Pavlinovića u prvim redovima narodne borbe. Kao trajni vođa razvija zamjeran rad na svim područjima narodnoga života, osvješćujući, pridižući narod i boreći se za narodna prava. Prigodom stogodišnjice njegova rođenja u kratko ćemo osvježiti uspomenu totoga rada barem u nekim pitanjima.

Pavlinovićeva borba za narodni jezik

Jezik je svakomu narodu najsvetije imanje baštinjeno od njegovih otaca. On je konštitutivni dio naroda i narodnosti. Kao što jedan narod ima svoj život, običaje, svoju dušu, i sve to iščinja njegovu narodnu oznaku i karakter, tako jezik najintimniji je činioc u životu narodnom, jer po njemu misli duše dolaze do svoga društvenoga izražaja. Ako život i duša narodna ima zajedničku opću crtu, pa joj kažemo duša i karakter narodni, tako jedinstveni jezik mora da je oznaka jedinstvenosti narodne duše — odnosno; po jeziku se poznaje narodnost. I ako u jednom narodu njegov jezik suvereno vlada, znak je da je taj narod svoj, da je sposoban da doprinosi svojim djelima napretku i kulturi čovječanstva. Ako pak protivno biva, i ako ga je tuđinski jezik potisnuo u nugao, taj narod nije dorasao za velika kulturna djela. On je osuđen na izmećarstvo i robovanje tuđinu.

Već od sjemeništnih klupa Pavlinović je osjetio ovaku žalosnu sudbinu našega jezika u Dalmaciji. Time je naša narodnost

[3] Iskre: „Ustaj."

bila stjerana u podređeni položaj, a narod je nazvan neznalicom, njegov jezik jezikom divljaka. Takovo stanje našega jezika teško je boljelo Pavlinovića. Smatrao je ovo stanje najvišim poniženjem koga može jedan narod doživjeti i zvao ga je teškim prokletstvom:

Pod proklestvom tuđeg slova
Majka me je zadojila.[4]

Dok je stupio u sabor god. 1861, stavio je sebi u najsvetiju dužnost da se bori za pravo hrvatskog jezika. Stoga u prvim sjednicama predloži, da se može govoriti i hrvatski, a poslije neka se prevede na talijanski. Pošto je govorio hrvatski podigla se je prava bura autonomaške strane, jer taj ropski jezik nije za tako odlično mjesto. Jedva je dru. Petroviću uspjelo da ih primiri. Pavlinović svijestan svoga prava i dužnosti slijedio je dalje neosvrćući se na neugodnost autonomaške gospode. Uza svu protivnost ipak Pavlinović uspije, jer je prijedlog od većine zastupnika bio primljen. To je njegov prvi uspjeh u jezičnom pitanju, koji i ako kašnje nije bio zadovoljan sa svojim prijedlogom, pače smatrao ga je slabošću, jer sam hrvatski jezik ima pravo da vlada u saboru, a ne da se za nj pita milost ravnopravnosti s talijanskim.[5] Pavlinović ima načelno pravo kada se tako tuži na se i na svoje drugove, ali jednako onda je onakov prijedlog bio politički pametan, jer nije mogao biti drukčiji u onakovim okolnostima, kada je talijanski jezik bio gospodar i kada je velika većina sabora smatrala ga svojim jezikom, a malo je koji od hrvatskih zastupnika mogao da njime saborske govore drži. Lako je poslije suditi protivno za povoljnije okolnosti.

Od onoga časa jedna od najglavnijih briga Pavlinovića biva, da bi naš jezik stekao svoje potpuno pravo u saboru, zemaljskom Odboru, uredima, školama — uopće u javnom životu. On pazi najmanji kret vlade i njenih činovnika, podiže svoj glas u saboru ili kroz novine proti njihovim zloporabama. Za vlade Rodića vladini ljudi čude se tobože, zašto se toliko Pavlinović i drugovi bune, a Pavlinović, uz ostale njihove grijehe, kaže im da se bune:

„jer naredbe o narodnom jeziku mrtvo, jal polumrtvo su slovo za namjesništvo i za poglavarstvo u Zadru, u Kninu, u

[4] Zavjet otuđenog rodoljuba — Iskre.
[5] Hrvatstvo, Srbstvo i Slovinstvo str. 273 — Besjede

Korčuli, u Makarskoj i t. d. i t. d. i t. d.; jer većina sudaca ne će da pišu osude hrvatske, nego ih bacaju pod sto nevještu pisaru da ih prevađa, i da nesmisli u svijet tura; jer se talijanska obrana odvjetnikova ili sam utok talijanski prima kao pristajanje stranke da njoj se tuđim jezikom i osuda kroji".[6] Tuži se na poštanske i brzojavne tiskanice, na uprave škola, koje se šepire talijanstvom. Ako hoćete, kaže Pavlinović, da se ne bunimo, „pustite narodu jezik, da govori prosto; da mu s vrata uklonite siledžije, da makar diše mirno, i da mirno ore za vas.[7]

Do 1873 u šibenskim pučkim školama učilo se talijanski. Napredak je bio jako slab. Sam autonomaš Cezar dr. Pavišić izjavio je da je to zbog talijanskog jezika. Članovi pokrajinskog školskog vijeća Ljubić, Danilo, Klaić, Nodilo, uz male razlike, tražili su da novom školskom godinom bude uveden hrvatski jezik, jer su to djeca hrvatskih roditelja. Ali namjesništvo kroz usta savjetnika Pozzia tražilo je, da ostane i talijanski: „jer je jezik talijanski ravnopravan". Pavlinović je oštro istupio protiva tomu postupku namjesništva i njegova savjetnika. „Baron Rodić nek tumači sam kakvo mu je pouzdanje u I.a njegova savjetnika, koji nam ovakih jabuka zna podmetnuti u njegovu odsustvu". Onda pozivlje šibensku općinu, Zemaljski odbor neka oštro prosvjeduju „proti ovakovu izvrtanju bistra zakona". Napokon prijeti se veleći: „A mi ćemo do prve tanje pogledati kroz prste nekoj ter nekoj gospodi. Narod ima pravo da svaku dozna, koja se radi u ime njegovo; a mi smo dužni, da sve narodu kažemo, pa nas stalo što stalo".[8]

Pavlinović je duboko žalio što naši ljudi rado prianjaju za tuđe jezike, a naš je jezik pun blagoglasja, ljepote i krepkoće: „srce ti zanosi, veli on, slikovnim izricanjem najmilije ćuti što ga može ganuti". To povađanje oštro kori, jer: „jezikom (tuđim) gubimo svoju misa', i svijest svoje narodne zadaće".[9] Kada je sudac Brčić izdao prvu osudu na hrvatskom jeziku protiva glasovitomu hajduku Andriji Šimiću, tim činom Pavlinović je bio oduševljen. Ističe kako je ta osuda puna bistrine, logike, ljepote jezične. Ona dokaziva sposobnost našega jezika i smeta „bezočne ne-

[6] Različiti spisi: — Čemu naš otpor str. 75.

[7] l. c. str. 77.

[8] Školsko pokrajinsko vijeće 81. — Različiti Spisi —

[9] Naša ćud i naša sloboda .str. 310 — Različiti Spisi —

znalice, koji svoju mržnju i svoju glupost htjeli bi podmetnuti krasoti i bogatstvu našega jezika".[10]

On od svakoga rodoljuba traži, da se diči sa svojim jezikom, a on je vazda narodu obećavao da će u prvomu redu braniti prava jezična. Tako prva točka njegove besjede makarskim biračima 22. 10. 1873. glasi: „Na kraljevom dvoru, na carevinskom vijeću u Beču, ka' u težačkom stanu, ponosit ću se dok mi je duša u prsima svojim imenom, svojim plemenom, svojim jezikon hrvatskim. Braniti ću do glave prava našega jezika i našega hrvatskoga naroda".[11]

Pavlinović neumorno i od svakoga traži da promiče vlast i život našega jezika. U prvom redu obraća se seoskim župnicima, koji su prve osobe u selu. Župnik mora davati izgled i puku i činovniku kako valja poštovati svetinju narodnoga jezika... „Župniče Božji ugodniče, kaži der puku, da je zemlja naša... da su sad njemu Hrvatu hrvatske riječi, hrvatski spisi, govori i odgovori, sudovi i odsude, zajamčeni zakonom i Božjim i narodnim i kraljevskim... Neka puk za žive oči ne prima, neka ne podpisuje, neka ne križa, što iz pera ne razumije".[12]

To isto traži i od odvjetnika, a od činovnika hoće da ne budu spletkari i da uče hrvatski, jer mi imamo na to pravo a oni dužnost.

Pavlinović je i same biskupske kurije pozivao na red i dužnost u ovom važnom pitanju. On kaže, da poštuje crkovnu vlast obzirom na vjeru i čudoređe, ali ne će da bude „udvorica i prilizavac" pa da biskupa prizna nepovredljivim „u svakom njegovu djelu". Stoga sa svom energijom ističe kako nije lijepo da se kurije služe talijanskim jezikom.[13]

Pavlinović prije šezdesetih godina pjevajući o proklestvu tuđega jezika i ovu je kiticu izrekao:

Umirat ću al proklestvo
Tuđeg slova odbijat ću:

[10] Različiti Spisi: Jedna hrvatska osuda u Dalmaciji str. 32.

[11] Različiti spisi str. 359.

[12] Različiti spisi: Naši župnici i narodni jezik str. 337.

[13] Poslanica uredništvu Narodnog Lista o jeziku biskupskih kurija str. 359. — Različiti spisi —

Umirat ću al nepravdu
Živog Boga vapijat ću.[14]

Ovaj zavjet svoje mladosti Pavlinović na dlaku je ispunio.

Pavlinović i sjedinjenje s Hrvatskom

Godina 1860 bila je znamenita za narode austrijske carevine uopće, a napose za nas Hrvate. Na 5 ožujka sazvao je Frano Josip pojačano kraljsko vijeće da raspravljaju o novoj organizaciji države. Iz Dalmacije bio je pozvan knez Borelli. Barun Vranicani i Strosmayer isticali su potrebu ujedinjenja Dalmacije sa Hrvatskom. Borelli tobože u ime Dalmacije opre se predlogu, jer kaže on, da znade da većina puka dalmatinskoga drukčije misli i znade radi čega tako misli, stoga mora javno očitovati da sada još nije vrijeme za sjedinjenje sa Hrvatskom.

Na takove izjave Borellija smutila se je duša hrvatskih rodoljuba, pa su se pisale brošure proti Borelliu, od kojih je najznamenitija bila fra Koste Matasa profesora sinjske franjevačke gimnazije „Glas hrvatsko Slovinski iz Dalmacije".

Već tada Pavlinović je igrao jaku ulogu u našemu javnom životu. Budno je pazio političke događaje u carskom Beču. Stoga iznosi u „Pozoru" svoje poglede odnosno izjava Borellijevih i sjedinjenja Dalmacije sa Hrvatskom. Kaže: „vas puk u Dalmaciji nazivlje se hrvatskim imenom, a svoj jezik zove hrvatskim jezikom. To je onda očiti znak svakomu pa i inostrancu da je Dalmacija dio hrvatskog naroda. Stoga mora da je prijeka potreba toga naroda i njegova je živa želja da se ujedini sa ostalom braćom u Hrvatskoj banovini. Stoga mi svećerno mislimo na onaj sretni čas kad će doći glas ostvarenoga jedinstva sa braćom preko Velebita".[15]

Ban Sokčević 26 studenoga 1860 sazove bansku konferenciju, koja je između ostalih zaključaka primila i taj da se pošalje odaslanstvo caru u Beč, koje će zatražiti sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom. Na 5 prosinca car se pokaže odaslanicima sklonim da to dozvoli, samo da se Dalmatinci pozovu na bansku konferencu na dogovor. Stoga Pavlinović kaže da nas Hrvatska banovina želi, braća zovu da se zagrle s nama, a knez Borelli hoće da govori

[14] Iskre. Zavjet otuđenog rodoljuba str. 185

[15] Knez Borelli državni vijećnik u Beču str. 103 — Različiti spisi.

u ime nas! I još kaže da on znade kako puk u Dalmaciji misli i da još nije došao zgodan čas za sjedinjenje! Pavlinoviću se čini, da to sliči bahatomu sucu, koji samovoljno goni kući svijet, što je dugo čekao, da mu se pravica kroji, veleći: drugi ću vas put zvati, danas se ne može. Jadan svijet poslije tolike dangube i štete, mrmlja, žali, a neki vele: zvali ste nas vi, hajdete, mi ćemo vas čekati po objedu. Takov bahati sudac jest Borelli, jer puk Dalmatinski ima i prirodno i povjesničko pravo da se ujedini sa Hrvatskom. To pravo nitko mu nesmije spriječiti; pogotovo ne onaj koga Dalmacija, svojim kruhom hrani. A on ipak kaže: hajdete doma! Mučite sada o tome! Još nije vrijeme došlo za takova pitanja!!

„Pa kako i od koga on znade, pita Pavlinović, što misli puk dalmatinski o sjedinjenju s banovinom? Kakovi su mu razlozi i zašto nije vrijeme sjedinjenju? Naproti, mi hiljade Hrvata iz Dalmacije dižemo glas proti njegovu glasu i njegovoj besjedi i njegovu poznanju, da svijetu i kralju svjedočimo, i našoj braći u Hrvatskoj poručujemo, da mi želimo sjedinjenje i da mu je prispilo vrijeme".[16]

Da Dalmacija pripada Hrvatskoj, jasno je, jer je Dalmacija bila srčika hrvatske kraljevine. U žilama dalmatinskog puka teče krv Draškovića, Frankopana, Kružića, Šubića i Kačića. Split, Klis, Bijač, Nin i Biograd i danas su živi spomenici hrvatske veličine i slave. — Pa nastavlja: „Nisu to, kneže, stećki okrnuti, nisu to puste razvaline, jer ako pođeš kroz Dalmaciju mirom do Neretve, svaki zagorac i primorac i tebi će ponosno kazati: ja sam Hrvat — mi ljudi Hrvati".[17]

Pavlinović ističe da ime Dalmacija nije narodno nego zemljopisno, niti u njoj ima posebni dalmatinski narod. Stoga on ne može pojmiti, kakva bi joj se mogla dati uredba, ako se nebi mogla spojiti sa Hrvatskom. Svaki oni, kaže Pavlinović, koji bi se otimao sjedinjenju, taj bi se odricao svoje narodnosti. I kad bi nas tko nazivao narodom dalmatinskim „mi bi mu se u brke smijali".[18]

[16] Knez Borelli državni vijećnik u Beču pri hrvatskom dalmatinskom pitanju sjedinjenja str. 103—104.

[17] l. c. str. 104.

[18] Različiti spisi: Knez Borelli vijećnik u Beču str. 103.

Ovako je Pavlinović odgovarao knezu Borellu, a njegov glas čuo se je širom domovine.

Godine 1861 u zadarskom saboru predloži Pavlinović sa drugovima prigodom adrese, da se zatraži sjedinjenje sa Hrvatskom. Većina odbije predlog. Nu nije propala misao sjedinjenja. Narodna stranka svedjer držala ga je živo, jer je ono bilo osnovna misao cijeloga pokreta. To se jasno zrcali iz svih spisa don Mihinih. Zar jedne strane nema od njega napisane, nema političkog govora izrečena, gdje on ne traži sjedinjenje kao jedini spas Dalmaciji.

Istina, Pavlinović ističe uredbu kao najglavniju našu domoljubnu zadaću, pače kaže: to je glavnije od samoga sjedinjenja. Nu to je toliko važnije koliko je sredstvo ujedinjenju.

Fra Kosto Matas nije smatrao ujedinjenje prostim utapanjem, da prestane dalmatinski život. Htio je da Dalmacija sačuva svoja posebna prava.[19] Danilo je zastupao podbanstvo u Dalmaciji. I Pavlinović je bio dalje od prevelike centralizacije, stoga kaže: Ali s prve možemo znati i očitovati, ono što Dalmacija ne bi smjela od svoga pregorjeti; a to je, sve one koristi bilo duševne, bilo tvarne, što u današnjoj upravi uživa.[20]

Lijepo nam Pavlinović opisiva svijest svojih drugova i oduševljenje njihovo za ujedinjenjem. Autonomaši, kaže on, niti što misle, niti žele. Samo traže da im se ne odnese što imadu; samo neće dva jezika i združenja sa Hrvatskom. A narodnjak? Mladan i jogun sjedi u saboru prekrštenih ruku, dičeć se svojom manjinom. On se ne dogovara s nikim, s nikim ne šapura, pred nikim očiju ne spušta. On gospodu autonome priznaje, ali dalmatinske autonomije za nj nema.[21]

Pavlinović za hrvatsku svijest

Želja za sjedinjenjem sa Hrvatskom kod Pavlinovića izvirala je i duboke svijesti, da je on Hrvat, pripadnik onoga naroda, koji ima svoju prošlost i svoja, nikad neotuđena, prava. Stoga svaki njegov akt ovu svijest naglašava budeći je u dušama, jer kada je ona duboko usađena u srcima, doći će jednom do svoga ostvarenja.

[19] „Glas hrvatsko slovinski iz Dalmacije" str. 23.
[20] Različiti spisi: Uvjeti združenja Dalmacije s Hrvatskom str. 351.
[21] Različiti spisi: Slike iz sabora dalmatinskoga str. 214.

Nema narodu slobode bez njegove narodnosti, kaže don Miho. A narodnost mu žive tamo iza gore u hrvatskim zemljama, odakle nas grije sunce bratimstva. Naše je najtvrđe pravo u trojednoj kraljevini. Tu je narodna sloboda, tu je hrvatska samostalnost.[22]

On zna, da nije ugodno Beču i Pešti kada govori o hrvatskom pravu, zna da će oni svim silama ometati njegovo ostvarenje. Nu mi, nemamo na to paziti. Treba stupati napred, kada smo pogodili „stopu", jer svi naši čini biti će zakoniti plod dužnosti koju nam nalaže savjest.[23]

Kad je ovaj temelj hrvatskog državnog prava, nastavlja on, tako tvrd, nikakov mu drugi ne treba. On zna da se to pravo neće lako ostvariti i da nas čeka duga i teška borba, ali on nepokolebivo vjeruje u njegovo ostvarenje, jer u nas ima još pleme Kačića i Bakača, Zrinovića i Jelačića i Strossmayera, vojvoda, junaka i učenjaka. Stoga se on sprema na život, jer je oduševljen za cjelokupnost i slobodu Hrvatske. Ne smije pravi Hrvat propustiti nikakovu prigodu da se dovinemo do hrvatske slobode. Netreba se bojati progonstva jer „narodu cvate najljepše cvijeće iz krvi njegovih mučenika.[24]

God. 1864 došlo je do nekoga zbliženja sa Bajamontovim krilom, koje je bilo u protivnosti sa Roznerom i Lappenom. Klaić je stoga polaskao talijanskoj knjizi i kulturi, a Bajamonti je odgovorio da je i on Slaven ali nipošto Hrvat: „Slavi anche domani, Croati mai".[25] Dobro je znao Bajamonti, da u ovoj zemlji ne može biti slavenstva bez hrvatstva, stoga je pripustio slavenstvo „danas i sutra", jer će bez hrvatstva brzo prestati. U tomu vidi Pavlinović lukavost njegovu i njegovih autonomaša, pa stoga odlučno kliče: „mi dakle da smo najprije Hrvati, tim smo prijesna braća Srbom u narodnosti, a srčeni prijatelji u politici. Kao Hrvati vrijedimo u slovinstvu".[26]

Hrvatsko ime Pavlinoviću je oznaka narodnosti i politički program. To ime znači: Dok si Hrvat, odmah si narodnosti i države hrvatske. Radi toga on vapije: „dajmo puku svijesti, dajmo

[22] Hrvatstvo, Srbstvo, Slovinstvo. — Na slavi Jelške Čitaonice str. 265.
[23] l. c. 266 —
[24] Hrvatstvo, Srbstvo, Slovinstvo — na slavi jelške Čitaonice str. 267.
[25] Il. Nazionale 9 travnja 1864.
[26] Hrvatstvo, Srbstvo, Slovinstvo str. 271.

narodu ponosa, da u svakomu hrvatska misa', hrvatska duša živo ustane kad reče: ja sam Hrvat".[27]

Pavlinoviću nesmije biti hrvatstvo samo jedna vanjska forma, koja niječe, da smo Talijanci; nego ono mora biti naš nutarnji život: potrebito nam je „biti i živiti ka' pravi Hrvati".[28]

Pavlinović i Zemljakovići

Sjajna pobjeda bila je izvojevana od Hrvata 1870. Na 25 kolovoza sastao se je sabor u Zadru, koji je birao odaslanike za carevinsko vijeće: Đuru Vojnovića, Budmanija, Antonietta, Danila i Ljubišu. U Beču stupili su u centrum, jer je zagovarao narodne autonomije i sporazum među narodima. Potocki bio je neugodan dalmatinskim autonomašima, jer za njegova ministarstva nisu mogli raditi po volji. Isto tako je bilo i za Hohenwarta (1871). Ali njegove namjere osujeti Benst i Andrassy. Pod konac iste godine pane Hohenwart, a naslijedi ga žestoki centralista Auersperg.

Na to su autonomaši digli glavu. Lappena poleti u Beč tražeći raspust zemaljskog sabora, u namjeri da bezakonjima popravi poraz iz 1870. god.

Auersperger je hotio, da svakako promijeni izborni red za carevinsko vijeće uvađajući izravne izbore. Tako bi mu Slaveni došli pod noge. Česi i Poljaci bili su protivni toj osnovi, a Auerspergu trebala je većina, koju su mu mogli dati Dalmatinci. Obećao im je željeznicu i druge darove. Rodić leti u Beč da ih nagovori. Velikoj napasti oni podlegoše glasovavši 6 ožujka 1873 za vladin projekat.

Dalmacija se je već prije bunila na te glasove, a saborski klub ih je opomenuo da zlo ne čine. Poslije ovoga grdnoga učina Pavlinović ih žigoše svojom oštrom šibom, i kaže: „U narodno se poštenje ne trguje: nema cijene da kupuje narodnoga poštenja". On je mislio da će poslanici čuvati svoj i svoga naroda obraz. Sve su učinili da im olakote kako će pošteno raditi. Varali su nas, kaže don Miho, vjerovali smo im. U Beču su našoj braći u prsa samokres naperili. Mi smo rekli: Nikad, nipošto. Pa ipak su petorica glasovala za njemstvo protiva slavenstvu. Taj dan je za Pavlinovića dan nesreće i raskolništva u narodnom taboru.

[27] l. c. str. 278.

On ih odmah proglasuje da već nisu članovi stranke.

Postupak petorice u Beču Pavlinoviću nije drugo nego prodaja narodnog poštenja za pladanj leće. Stoga on o toj obećanoj željeznici veli: „Prva motika što u dalmatinsku zemlju udari, da krči trag željeznici, odjeknuti će nam u srcu kô udarac mrtvačke motike nad mrtvim glasom naše umorene majke. Prvi parostrojni zvižd preko Dinare i preko Bihača probiti će nam dušu, kô prvi zvek dražbene trublje kad pozivlje tuđina na jagmu puste naše očevine. Mi ćemo tad pokriti svoje lice i plakat ćemo: skupo li nas stade taj komad željeznice".[28]

Pod milošću vlade Zemljakovići osnovali su i svoj list „Zemljak", da preko njega stavljaju smutnju u narod, a faktično to je iza njihovih leđa pravila vlada. Naravno glavno je bilo, da se Srbi stave u protivnost Hrvata. Pavlinović je očito vidio iza kulisa vladu, stoga im dovikuje: „Dosta Zemljakovići družinice draga, družinice slatka! Mi smo vas razumili. Vi ste vladini, to je dosta".[29]

Strašna je kušnja padala na Dalmaciju. Don Mihin glas o mrtvačkoj motici odjekivao je našim brdima i svak je letio k njemu da njegovim duhom diše i misli. I već je sa gusala odzvanjala pjesma fra Vice Šalinovića:

Na jurjevi blagi dan,
Poletio vran gavran,
Vrana ptica zlosretnica,
Od pećine bezdanice.
To ne bio vran gavran,
Već to bio list zemljak,
Vrana srca, crna glasa,
Od dvorova dušmanskih,
Od zborova tuđinskih;
Spremio se na rod svoj,
Željan mesa bratinskog,
Da razbrati braću svoju.
Cio narod i zemljica,
Kunu crna odmetnika,
Svoga roda otpadnika:

[28] Šest ožujka 1873 — str. 49 — Različiti spisi —
[29] Došla lija na Omeku str. 96 — Različiti spisi.

Od' otolen, odmetniče,
Prije dana i sunašca,
Čuo ti se pusti glas,
Ko svakomu odmetniku,
Svoga roda otpadniku.
A ti Bože čuvaj nas,
Sveti, Jure, brani nas,
Da se sklada držimo
Vražju silu slomimo,
I Zemljaka odbacimo.[30]

Mladi pjesnik fra Ivan Despot nije se isticao u politici, ali uviđajući veliku pogibelj, koja prijeti narodu, upravlja Pavlinoviću ove verze:

„Besjeda tvoja pusto je smjela,
Jamac al tvrdi tvoja su djela
Vodi nas, Miho, miljenče vila
Riječ ti je svaka dušmanu strila".[31]

Agitacija se strahovita razvila. Deškovć i drugi zemljakovići opravdavali su svoj postupak i pozivali narod neka glasuju za nje. Fratar Škopljanac odgovara Deškoviću, da župnici neće nikada takova nepoštenja učiniti. „Pavlinović, veli on, i ostala krila naroda nek vam budu izgled i zrcalo.[32] 25 listopada bili su izbori i donijeli autonomašim pet zastupnika!!

Pavlinović i srpsko pitanje u Dalmaciji

Šafarik direktor srpske gimnazije u Novom Sadu izdade god. 1826 „Povijest slavenskih jezika i literatura". U četvrtom poglavlju kaže, da su svuda Srbi osim županije Varaždinske, Belovarske i Zagrebačke. I Bugari su mu jedan srpski ogranak.

Ova knjiga Šafarikova bila je jedini znanstveni izvor za vanjski svijet, a kod nas je postalo znanstvenim opravdanjem, da se dijeli pitanje srpsko od hrvatskoga. Do sada su Hrvati i pravoslavni u svim političkim pitanjima istupali složno. Osjećali su se jednim narodom. Kad je Ban Jelačić imao primiti banstvo nad

[30] „Narodni List" 30 travnja 1873.
[31] „Narodni List" 11 listopada 1873.
[32] „Narodni List" 13 kolovoza 1873.

Dalmacijom god. 1849 ,a Talijani dalmatinski tomu se protivili zavađajući u tomu smislu puk, Jelačić pošalje svoje pouzdanike, koji će puku stvar rastumačiti. Božidar Petranović pravoslavac piše banskom vijeću u Zagreb i daje naputak, kako će se banski pouzdanici vladati, kada u Dalmaciju dođu. Veli: Puku treba kazati, da je ban narodni čovjek, pravi Hrvat, i da će sudovi biti Hrvatski, i da je njegova dika, da mu zapovijeda narodni ban, pravi Hrvat. Dalje Petranović preporučuje, da se banovi odaslanici oslone na Niku Vukovića u Benkovcu, na arhimandrita Stefana Kneževića u Kninu, Krci i Bukovici, na Makarija Vukadinovića u Kosovu, na Petra Mihovića u Drnišu, na Krstu Kulišića u Vrlici, na Špiru Popovića u Šibeniku, na Niku Dimitrovića u Splitu, te na protu Nikolajevića u Dubrovniku i Kotoru.[33]

Istom za apsolutizma počimljemo susretati srpsko ime odijeljeno od hrvatskoga u hrvatskim pokrajinama. Njemci, koji su za te zlosretne periode poplavili našu zemlju šireći njemački jezik, da slome otpor hrvatskog življa širili su srpstvo. Pri tomu služilo im je djelo Šafarikovo kao znanstveni temelj.

Već god. 1861 javlja se srpsko pitanje u Zagrebu kao eminentno političko. Jovan Živković iz Banata zatraži od sabora, da se Srijem pripoji Vojvodini. To sabor odbija jer ne dozvoljava integritet hrvatske krune. Opet poslije malo dana pojavi se isto pitanje Kukuljević je ustvrdio, da su u vojničkoj krajini samo Hrvati. Patrijarki Rajačiću to je bilo krivo. Stoga je predao saboru spomenicu izrađenu velikim aparatom, tražeći od sabora priznanje Srba. Iz političke potrebe sabor je pristao i to je prvi slučaj, da se zakonom priznaje Srbe kao politički čimbenik, odijeljen od Hrvata.

U Dalmaciji početkom ustavnoga života nije bilo ni spomena političkoga srpstva. Narodni jezik, ujedinjenje sa Hrvatskom, hrvatska prava bila su zavjetne misli i Srba i Hrvata. Istina god. 1863 pokušali su autonomaši da izrabe razliku vjere, pa su pisali u novosadski „Napredak" neka se čuvaju Hrvata, ali nisu imali nikakova uspjeha. Episkop Knežević g. 1861 rekao je u Beču da 80.000 pravoslavnih stoji za jedinstvo Dalmacije sa Hrvatskom. Kada je ovaj odličnik pravoslavne crkve pod pritiskom vlade promijenio svoje mišljenje, pravoslavni u Kotoru nisu ga htjeli doče-

[33] Pavlinović: Razgovor o Slavenstvu, Jugoslavenstvu, Srbohrvatstvu str. 60.

kati niti su mu slavila zvona, kada je došao u pastirski pohod god. 1869. Na 4 lipnja 1867 odgovorio je Ljubiša Lappeni: „Kod nas svaki učenik znade, da je Dalmacija pripadala trojednoj kraljevini".

Međuto austrijskoj vladi nije bila u interesu ova sloga narodnih sila, pa ih je nastojala svim mogućim načinom rastaviti. I u Dalmaciji joj je poslužila vjera. U ovomu ubilačkomu koraku vlade pomagali su joj izvrsno autonomaši, koji su Srbima milo namigivali. Kad su godine 1873 došli na pozornicu političkoga života Zemljakovići, po migu vlade, stali su kopati sa autonomašim provaliju među braćom. Predbacivali su našim ljudima da guraju od sebe Srbe, „Narodni List" ne će za nje da znade i t. d. „Narodni List" te je objede odbijao, a narodna stranka je iz ljubavi sloge priznala ravnopravnost Srba u saborskom klubu 19 prosinca 1873.

Ali sve ovo nije koristilo. Godine 1876 bilo je izabrano u sabor 30 narodnjaka, ubrojivši k njima i 4 Srba. Ljubišin mandat (zemljak) bio je poništen, ali je već prije toga izjavio, da sva Dalmacija ne pripada Hrvatskoj — poimence Dubrovnik i Boka. Tom prigodom pokušalo se stvoriti formalni rascjep, nu Klaić je skočio rekavši, da za nj ne opstoje dvije narodnosti, jer je Hrvat i Srbin jedan narod sa dva plemenska imena.

Već odavna pravoslavno svećenstvo poistovjetuje vjeru sa srpstvom. Srpstvo biva gajeno u crkvi do političkog čimbenika, pa kada je doreslo, javilo se je u javnom životu sa zahtjevim oprečnim hrvatstvu.

U ovakovu duševnu raspoloženju nadošla je okupacija Bosne. Hrvati su se tomu radovali, jer osim slobode jadnoj raji, vidjeli su korist hrvatskom državnom pravu. Pravoslavni su imali u tomu drukčije poglede. Tako su dva duševna protivna smjera morala dovesti do razlaza.

I odmah god. 1879 za izbora u Zadarsko-Benkovačkom kotaru vidimo Srbe sa autonomašima, jer su im ovi obećali da će ometati sjedinjenje sa Hrvatskom i nastojati za sjedinjenje Dalmacije sa Bosnom. Tako je pao prvak Hrvata Klaić. Slijedeće godine osnovan je posebni srpski klub koji je trajno u opoziciji protiva Hrvatima. I sada mi je živa u pameti godina 1883, kada je Jovanović provađao nasilne izbore i htio pošto po to isključiti Pavlinovića iz sabora. On je kandidirao u Imoskoj krajini. Silan

narod priljegao je u Imotski i odlučio pobjedom za Pavlinovića. Gledao sam kao dijete slavni barjak srpski, koji je izvojštio silne pobjede na Balkanu, gdje stoji uz autonomaški! Mi, onda djeca, zlorado smo gledali onaj barjak, jer nismo znali, da je to slavni barjak Srba, i da ga samo nesvjesna braća zlorabe.

Ovaj postupak dalmatinskih Srba ljuto je bolio don Mihu. Stoga je htio da znanstveno rasvijetli ovo pitanje i tim digne svaku zbrku, koja je unosila austrijska vlada u narodne redove pomoću autonomaša. Ujedno je to morao biti glas ožalošćenog rodoljuba koji braći kaže: Što činite braćo? Raskidivate naše narodno tijelo tvrdnjama, koje ne imadu zdravoga temelja. Pavlinović da dokaže neispravnost braće dalmatinskih Srba polazi sa stanovišta, da je hrvatski i srpski narod jedan po jeziku i krvi. Već god. 1860 pisao je: „da su Srbi i Hrvati dva rođena blizanca, istina je povjesnička".[34] Od ove misli on nije nikada otstupio. Oba brata došla su tamo iza Karpata i jedan se naselio prama istoku drugi prama zapadu. Tu su osnovali svoju narodnu kuću — državu. Svaka država ima svoje kraljeve, svoje zakone, svoj život. Tako Srbi i Hrvati vjekovima su stvorili svoje države i svoj zasebni život odijeljen jedan od drugoga, i ako su oni inače i jezikom i krvi isti. Stoga kaže: „Srbi imadu svoju kuću a Hrvati svoju, svak u svojoj kući ili ti državi radi kako bolje zna. Hrvati svoju kuću rade za se, a Srbi za se; pa u tom nema smetanja jedan od drugoga". Pošto su Srbi i Hrvati jedan narod po jeziku i krvi, stoga ime Srb i Hrvat nisu dva različita imena po narodnosti nego samo po državi, jer država zove se jedna Srbija a druga Hrvatska, pa tko se nalazi u državi srpskoj, taj je Srbin, a tko u Hrvatskoj taj je Hrvat. Mi smo svi Slovinci ili Jugosloveni, ali po državi je naše bližnje ime.

Na temelju ovih Pavlinovićevih zasada slijedilo bi, da u Hrvatskoj nemože biti Srba, niti u Srbiji Hrvata, jer biti Hrvat ili Srbin ne znači drugo nego biti pripadnik Hrvatske ili Srbije. Zagrepčanin, dok je zagrebački građanin, takovim imenom se i zove. Dok pređe u Beograd i steče građanska prava, postaje beograđanin. Taj bi ludost počinio, kada bi se zvao dalje zagrepčaninom. Čujmo samog Pavlinovića: „Naravno kad se kaže Hrvat i Srb, to se po sebi razumi, da je Hrvat oni koji živi u Hrvatskoj državi, Srb onaj koji živi u srpskoj. Ta dva imena Hrvat i Srb

[34] Nešto lijeka mnogim ranama str. 149.

valja svakako uzeti kao dva narodno državna imena".[35]

Pavlinović priznaje da bi moralo biti drukčije sa drugom narodnošću. N. pr. kod nas sada u Jugoslaviji ima Njemaca i Mađara. Oni, premda su naši državljani, ostaju uvijek Njemci i Mađari, dok se god ne izrode jezikom, običajima, sviješću u slavene, jer je u njima krv, jezik i duša njemačka i mađarska. Ali kod Srba i Hrvata ista je krv i jezik, a razlika je samo u državi, pa kad promijene jednu, postaju državljani druge i imenom. „Tu nit mu treba povlastica nit ograda. Kad Hrvati primiše turske uskoke, primiše ih u svoje i ti u Hrvatskoj nađoše braće po vjeri i po jeziku. Vjera grčko istočna od starine je slobodna u Hrvatskoj, jezik hrvatski jednak je srpskomu".[36]

Ipak Pavlinović ne slijedi do skrajnosti logične zaključke iz postavljenih premisa, pa dozvoljava pravoslavnima u našim krajevima da se zovu Srbima. Samo neka nepovrijede državnosti hrvatske: „Prosto svakomu Srbinu, svojim se plemenskim, vjerskim li imenom, uz nas u Trojednoj kraljevini podičiti. Ali naprosto nijednom sudržavljaninu hrvatskomu, da na golu imenu gradi različitih narodnosti u istovjetnomu narodu".[37]

Velika je nesreća za Pavlinovića, što Srbi istovjetuju vjeru sa srpstvom. Još god. 1860 ovako je pisao: „Prometniše Srbi narodno ime u ispovjed vjerozakonsku". To je moglo za turskih vremena biti donekle korisno, ali nije nikada ispravno. Pače može biti štetno, jer vjera, ako je Krstova mora biti opća, posvemašnja, grleći sve narode svijeta. Škodi samoj narodnosti, jer potkopava cjelokupnost narodnu. Ovaj postupak braće Srba nije drugo nego nekakov novi bizantinizam, koga zapadnjaci nazivlju Febronianizmom.[38] Taj postupak Pavlinović krsti povraćanjem u pogansko doba, kada su i bogovi bili „nasljedna plemenština.[39]

S istoga razloga on je protivan i nazovu „srpsko-hrvatski jezik", jer to nisu dva jezika nego jedan. U hrvatskoj državi zove se hrvatski, a u srpskoj srpski. Moglo bi se reći najviše „srpski ili hrvatski jezik", ali nipošto sastavljeno „srpsko-hrvatski", jer bi

[35] Slavenstvo, Jugoslavenstvo, Srbohrvatstvo st. 480.
[36] l. c. str. 484.
[37] Besjeda Makarskim biračima 22 listopada 1873 str. 364.
[38] Nešto lijeka mnogim ranama str. 145.
[39] Slovinski navrtci str. 177.

to značilo strancu neki drugi jezik različit od našega jedinstvenoga jezika.[40]

Ovomu razdvajanju i nesreći kriva je Bečka vlada, veli Pavlinović, jer je to dvojstruko služi: ljedno što brka temelje državnom hrvatstvu, a drugo što joj daje izgovora za vršenje zakona o narodnosti.[41] Stoga kliče na slavi čitaonice u Jelsi, da se Srbi u Hrvatskoj moraju jedino opirati na hrvatsko pravo, jer je ono samo uporabljivo u Hrvatskoj. I dok to budemo zajednički braniti biti ćemo najbolji spobornici srpskoj kneževini.[42]

Pavlinović i jugoslavenstvo

Pavlinović bio je po veličini svoga duha i njegovim koncepcijama posve bliz duhu biskupa Strossmayera. Davno je Aristotel rekao, da se prijateljstvo osniva na sličnosti misli i želja. Baš ova duševna srodnost spojila je obe velike duše u najintimniji odnošaj. Pavlinović je njega poštovao kao svijetlu zvijezdu na našemu nebu, a Strossmayer je smatrao njega kao najodlučnijega pobornika domovinskih prava. Kao što je Strossmayer svojim duhom obuhvaćao sve jugoslavene, tako je i Pavlinović smatrao ih svojom braćom. Za njega je jugoslavenstvo Kačićevo „slovinstvo", koje obuhvaća sva jugoslavenska plemena u jedno bratstvo i jedino kolo. Stoga on često nazivlje svoj jezik i „slovinskim". Kad ga označiva u granicama hrvatske države, onda mu je hrvatski, a kada hoće da kaže, da se njim govori i van ovih granica, onda mu je slovinski. Slovinski mu je za to, jer on krasno slovi, stoga kaže: To je u našeg naroda stara navada, tako da je sebe samoga nazvao slovincem, kao da tobož on sam slovi, a ostali svi narodi... kao da su nijemi.[43] Na slavi Imotske čitaonice kazao je: Kad bi se mi i htjeli prati, da nismo Slovinci, da nismo Jugoslovinci i t. d. ne bi nas oprala ni Drina, ni Sava, ni sva Dunajska voda; a ljudi bi nam se rugali i ne bi nam vjerovali, jer narodopis i jezikoslovlje danas uče, da smo pleme slovinsko, da smo zemljopisno jugoslovinci, da smo jezikom Srbi i Hrvati, ili ti srbohrvati.[44]

[40] Slavenstvo, Jugoslavenstvo, Srbohrvatstvo str. 488.
[41] l. c. str. 488.
[42] str. 268.
[43] Nešto lijeka mnogim ranama str. 141.
[44] str. 283

Stoga razloga on je sa zadovoljstvom pratio napredak svih Jugoslavena, osobito kneževine Srbije i Crne gore. Svaku njihovu kulturnu ili drugu stečevinu smatrao je i hrvatskom. Vuk je pokupio po Senju, Kotarima, Sinju i Imotskomu narodne pjesme, koje je izdao pod naslovom „Srpske narodne pjesme, a god. 1850 izdali su u Novom Sadu pjesmaricu fra Andrije Kačića pod naslovom „Srpsko narodne viteške pjesme". Tomu Pavlinović ne zamjera, jer je to stečevina svih nas slovinaca, ili jugoslovinaca.[45] Ističe, kako se kod nas Hrvata pjeva srpsko ogledalo i sve to puk drži kao svoje a njih za svoju pravu braću. Za tim nadostavlja: „Marulići, Gundulići, Kačići, Stefanovići, Petrovići, naši su pjesnici i književnici.[46]

Ali Pavlinović nije vjerovao u skoro ostvarenje Jugoslavije: Ona bi morala po njegovu nazoru, obuhvaćati ne samo Slovence Srbe i Hrvate, nego i Bugare, a to je nemoguće: Turčin je na Balkanu gospodar. Kako će Jugoslavija doći na život, kad joj je on jednu ruku s nogom prikovao? Kose joj je oko ruke Mađar spleo, a Nijemac i Rus vezanu vode je na pazar. Što je prama tolikim silama nekoliko hiljada vojnika srpskih i crnogorskih, pogotovo kada ne bi ni Grci mirovali?

Ni s drugoga razloga to ne može biti. Da se izvede jugoslavenska država, mora neko da uzme u tomu inicijativu kao što je uzeo Piemont u jedinstvu Italije. Za to bi bila pozvana Srbija po svojemu položaju. Ali činilo se don Mihi, da toga časa nije Srbija dorasla za takovo pitanje. Ona je zadojena nekim šovenskim duhom, svagdje je nalazila samo Srbe, a nigdje drugih svojih suplemenjaka, Hrvate je stjerala na kajkavce, spočitavajući im, da su ukrali srpski jezik.[47] Također Hrvati za ljubav jedinstva stvorili su ilirsko ime, a ono je „propalo". Ni jugoslovensko nije bolje sreće bilo.[48]

Pogotovo je Pavlinovića ogorčavao postupak Srba u hrvatskim krajevima. Služili su Beču i Pešti rušeći jedinstvo narodnih snaga. Tim su osujećivali ostvarenje hrvatske nezavisnosti. Sve je to utvrdivalo Pavlinovića u uvjerenju, da Srbija nije Piemont.

[45] Nešto lijeka mnogim ranama str. 142—143.

[46] l. c. str. 152. — Vidi Novak: Autologija jugoslavenske misli i narodnog jedinstva. Beograd 1930, str. 350.

[47] Slavenstvo, Jugoslavenstvo, Srbohrvatstvo str. 442.

[48] Slovinski navrtci str. 186.

Za takovo zvanje hoće se samoprijegora ,pravednosti i ljubavi bratske.

Osim toga Pavlinoviću je bila poteškoća i u povjesno-državnom pogledu: U Jugoslaviji morali bi biti Bugari, Srbi, Hrvati i Slovenci. To su povjesno i državno različita sopstva. Ne može se to lako smiješati da postane jedan „prijetop": Pa dok Srb ostaje Srbom, a Bugarin Bugarinom, nema narodnog ujedinjenja Jugoslavije.

Ni državno ne mogu se ujediniti, veli don Miho, jer Srbi neće da su odlomci u većoj državnoj tvorbi, a još manje će se Bugari pustiti Srbima.[49]

I sa Hrvatima teško da to bude: I ako su oni jedno sa Srbima po krvi i jeziku, ipak različita im je povjest i državna svijest. Za ostvarenje jedinstva, hoće se zajednička svijest pripadnosti jednom skupu, jer to je jezgra narodnosti i državnog jedinstva, a ne krv i jezik. Takove svijesti ne imadu ni Srbi, ni Hrvati, jer svaki ide k svojoj državnoj zajednici.

Napokon i vjerska strana tomu je zapreka. U Hrvatskoj pravoslavni imadu svu slobodu, oni blizu gospoduju. Nu Srbi nemaju vjerske tolerancije. Tamo nikakova zasluga ne može iznijeti katolika na odlično mjesto. A kada se radi o jedinstvu, mora vjera biti slobodna.[50] Promišljajuć na sve ovo kaže: Ja sam opetovano kazao, pa i danas kažem, da ljubim Srbe i Srbiju, ali srpstvo kao državna osebina, jedno je, a hrvatstvo drugo je".

Pavlinović nije nijekao jedinstva u budućnosti. Ako se promijene okolnosti sa Bugarima, ako nadođe međusobno poštovanje povijesti, osebina svakoga plemena, moglo bi biti i jedinstvu vrijeme. Stoga kaže: „Što bi moglo biti do koje stotine godina mi ne znamo". Pošto su onda tako nezgodne okolnosti za jedinstvo vladale, stoga je Pavlinović tražio da sva naša plemena ne rade na uštrb drugih, da nitko ne niječe brata radi sebe, da se ostave hvastanja i šovinizma, a svako pleme neka se izgrađiva u kreposti. Evo njegovih riječi: „Ako slovinski narodi budu pravedni jedan prama drugomu, ako više budu imali osobne svijesti na svomu domu, a manje hvaste i preuzetnosti u srodnicima,

[49] Slavenstvo, Jugoslavenstvo, Srbohrvatstvo str. 444.

[50] Slavenstvo, Jugoslavenstvo, Srbohrvatstvo str. 447.

svi će tada uviditi pravi temelj svojoj budućnosti u zamjenitoj ljubavi i slogi prama vanjskom svijetu".[51]

Pavlinović je pripuštao mogućnost Jugoslavije do sto godina ,a ona je došla i prije toga roka. Mala Srbija; Crna Gora i Bugarska rasle su brzo i dorasle da slome tursku silu. Europejski rat srušio je austrijsku carevinu, koja je držala sapete „slovinske" narode. Iz rodoljubne krvi naših ratnika uskrisila je ujedinjena Jugoslavija. Da je živ Pavlinović, najradosnije bi je pozdravio, ne u duhu Radića i Puniše Račića, koji su pirili bratoubilački rat; niti u duhu poslavenjenih Talijana, koji su šibali Hrvate u Sinju, Splitu i drugdje u ime jugoslavenstva i Jugoslavije, misleć time naći milost uz skute Pribićevića; nego bi je pozdravio u duhu slavnog Strossmayera i velikog našeg kralja Aleksandra Karađorđevića, koji je poništio bratske smutnje, a za temelj jedinstva označio jednakopravnost i opslužen'je zakona. To je ono što je vazda želio don Miho Pavlinović.

Napadaji na Pavlinovića

Nikakov važan posao ne može biti bez žrtava onoga koji ga obavlja. Pavlinović davši se u službu naroda i njegove slobode nužno je morao podložiti svoja pleća svemu onomu, što ga je gorega moglo snaći. A ona su vremena bila strašna i tamna: talijanstvo je gospodovalo u zemlji, u Beču vladali su ljudi, koji su smatrali državničkom dužnošću držati Slavene pod nogama. Svaki slobodni disaj, svaki pokret za narodna prava izgledao im je nelojalan, antidržavan. Pavlinović nije izbjegao ovoj gorkoj čaši, a bila je i velika i duboka.

Pošto se je oko njega okupio narod vođen od svećenstva, od njega je prijetila autonomašima i vladi najveća pogibelj. Stoga su ga htjeli onemogućiti i poništiti. Godine 1863 i 1864 tiskao je u „Nazionalu" pučke razgovore o narodnosti, gdje je naglasivao samostalnost Hrvatske. Radi njizih bio je osumnjičen kao veleizdajnik i stavljen pod optužbu. Stoga one godine nije mogao ni kandidirati, premda je narod tražio njega i jedino njega. Sakupljeni birači u Vrgorcu ovako pišu Klaiću 20 kolovoza 1864: Slavni Gospodine! Naš ljubljeni i jednoglasno vapijani zastupnik pop Mihovio Pavlinović budući nam očitovao da s njekih

[51] l. c. str. 444. Vidi V. Novak, Antologija jugoslavenske misli narodnog jedinstva. Beograd 1930, str. 375. 271.

teških zapreka i radi narodne koristi, ovoga puta on se ne bi mogao primiti zastupništva, i budući kazao želju da bi ga ti zamijenio, mi tebe izabrasmo za novoga zastupnika. U ovoj nezgodi tješi nas, što mogosmo novim izborom prvomu zastupniku posvjedočiti našu nezaboravnu harnost i naše nepomično pouzdanje[52]... Uz ostale potpise nalazi se fra Petar Peko i fra Serafin Vežić. Nema sumnje da bi Pavlinović na sudu bio nastradao, da nije došla amnestija za sve političke prekršaje.

Na 18 veljače 1867 otvorio se je sabor. Pavlinović je držao glasoviti govor, koji počimlje: „Lucio Catilina" protiva izboru Lappene. Autonomaši su bili bijesni. Nisu mu dali silom da slijedi napred. Iz osvete poništili su mu mandat. Nu opet je bio biran, ali silne muke morao je on prepatiti sa svojim narodom.

Iste godine optuže autonomaši 27 Podgorana, jer su se tobože oprli nekoj sudbenoj komisiji. Sve je to bilo učinjeno radi don Mihe, jer je vlada htjela izhoditi od njih priznanje, da ih je on nagovorio. Bijedni narod čamio je u tamnici, ali nije htio reći klevetu protiva svomu vođi. U Splitu bili su riješeni. Kosto Vojnović njihov branitelj došao je u Podgoru na čestitanje don Mihi. Cijela Podgora najsvečanije ga je dočekala.

U novinama, ili inače, zvali su ga revolucionerom, prijateljem Rusa, govorili su da sa Srbijom šuruje i da je njezin izaslanik, zavađajući narod ruskim novcem. Stoga autonomaški list „Dalmata" kaže, da su se neki pretvorili u „nekakvog davlinu Serbo-Krovaćanina da pojedu barjak obranjeni, obetajući im r. r. r. — rubla".[53] Načelnik u Makarskoj Miličić god. 1864 govorio je javno, da će biti svezan svaki koji glasuje za Pavlinovića, jer je on protiva državi, revolucionarac.[54] Godine 1873 „Dalmata" ga sumnjiči, da pita pensiju radi lašnjega rovarenja protiva državi i javnom miru: Tutta la sua vita è serie di fatti tenebrosi, che reputo più decoroso di nasconderli, che non svelarli allo sguardo degli onesti.[55]

Zaista, Pavlinović je volio Rusiju kao veliku slavensku državu, pred kojom su strepili Njemci i Mađari. Pogotovo ljubio je Srbiju i želio njeno uređenje i napredak, jer ju je smatrao og-

[52] Narodni List 27 kolovoza 1864.
[53] 2/8 1873.
[54] Nazionale 16 srpnja 1864.
[55] 4 siječnja 1873.

rankom istoga naroda, ali on nikada nije bio revolucioner. Smatrao je revoluciju zatorom svega dobroga, osobito za Hrvatsku bila mu je ubojstvo.[56] Bio je nevin, pa se nije bojao tako ogromnih i strašivih osvada, i ako su mu donijele dosta šikanacija i mučenja. To je razlog da je u Imotskomu mogao onako odvažno reći: Neplašimo se od zakletih dušmana naših potvore da smo Rusi, da smo sveslavljani; neplašimo se potvora da smo buntovnici, da težimo na srpsku, na jugoslavensku državu... Neka nam prebiru pisma, nek nam premeću kuće, nek nam srca paraju. Uzalud u hrvatskoj knjizi nema izdajničke riječi; u hrvatskom domu nema podjamnosti i bratoubojstva"[57]

Vladini služnici a narodni izrodi nazivali su don Mihu najpogrdnijim riječima. „Dalmata" veli: „inverecondo cinismo, la ridicola intoleranza di questo falso apostolo".[58]

Gnjusne navale na nj i na njegove sljedbenike nisu prestajale do njegove smrti. Na komu stupnju plemenitosti i kulture bili su njegovi napadači neka budu dokaz slijedeći redci „Dalmate":

„U Zaostrogu nakon izbora.
Nasradin dolazi preko Plane od Drvenika, za njim don Miho jaši na puljiškom magarcu, a po za njim 14 birača donjeg Primorja u crljenim sarucima pjevaju dva i dva, a don Mijat nakrivio kalpak gigoće. Jere dolazi od Boculje ispod šetala, za njim pet fratara „posmetliščina Promak Zečića, fra Pestelj Šimić sviri u mišnice (diple), Karlo Marušić Derenđela i sudar fratarski. Dok obe strane stigle na Hrpu, fratri se uzmučili po manastiru, fra Gudin trče (to je Gojak) u zvonik da će slaviti u sretno došašće don Mijatovo... Nasradin pozdravlja Mijata zadnjicom".[59]

Eto takovom su kulturom narodni neprijatelji blatili don Mihu, ali on je neustrašivo stao na bojištu.

Don Mihina snaga

U svomu životu Pavlinović je bio silna moć i snaga. U Grčkoj u velikim pitanjima ljudi su gledali na Delfijsko proročište očekujući oraculum sreće ili nesreće. I Dalmacija je imala svoje Delfe i svoj oraculum. To je Podgora i u njoj don Miho.

Koja je to bila u njemu sila, pa je svaki osluškivao njegovu misao, njegov glas? I Stjepan Radić bio je pri svršetku života neko narodno boštvo. Ali njegova sila nije bila u unutarnjoj snazi, nego u vanjskoj riječi, koja je laskala slabostima neuka svijeta. Stoga je njegova vojska većinom bila neuka, koja se zadovoljava varljštinom bezozbiljne realnosti. Radić je u političkom životu neka zlosretna pojava narodnog vrača, koji vrača prama željama onoga komu vrača. Radi toga on nije osvojio dušu nego fantaziju koja porađa duševnu opojnost-fanatizam. Fanatizam ne može ostati trajan jer nema razumne podloge. Stoga boštvo Radićevo moralo je svršiti brzo, a već je išao svomu dekliviju. Nesretni slučaj u skupštini i bliza smrt Radićeva naložili su nešto drva na žrtvenik njegove slave. Taka sudbina vazda je bila demagoga.

Kod Pavlinovića biva sasvim drukčije. Poznavao je ljudsku dušu u tančine, znao je krenuti u najfiniju točku osjećaja, ali on nije bio demagog, nije bio vrač koji je vračao što je komu drago. On je samo istinu i pravdu pripovijedao. Ove dvije velike ideje nisu svakomu po volji. Mračni ljudi mrze i preziru pobornike njihove. Pavlinović se nije toga bojao. Vršio je odlučno svoj poziv, svoju dužnost. Stoga Pavlinović nije bio narodni vrač, bio je narodno svijetlo, narodni prorok. Kod izraelskog naroda Bog je podizao proroke, da visoko dižu istinu na vidik. Često su za to bili progonjeni, a često i pogubljeni. Nu zato ona istina osvajala je duše, vezala ih je s poslanikom Božjim. Sada takovih proroka ne treba svijetu, jer je Krst došao i jer njegova crkva svijetli božanskim svijetlom. Ali narodima treba svijetlih duša u velikim časovima. Taku svijetlu dušu Providnost je nama dala u don Mihi Pavlinoviću. Narodni barjak, koga je on razvio, istina i pravda za koje je vojevao, nije bila draga mogućnicima. Stoga su ga psovali, progonili, ali svijetlo istine to više osvajalo je duše, zalazilo u njihovu nutarnjost. Kod njegovih sljedbenika nema fanatizma ni usijanih glava, nego uvjerenja, koje počiva na prosvijetljenju duha. Stoga Pavlinović biva narodni junak oko koga se duše spliću za cijeloga života i poslije smrti.

Za ovako visoku zadaću Bog je Pavlinoviću dao sve odlike potrebite:

[56] Vidi: Besjeda Makarskim biračima 1873 str. 361. Također: Slavenstvo, Jugoslavenstvo, Srbohrvatstvo str. 494.
[57] str. 284.
[58] God. 1873.
[59] „Dalmata" 22 studenoga 1873.

Bio je krupnoga visokoga rasta. Ispod njegovog visokog čela sijevala su dva oka puna sjaja. Sa njegova muževnog i strogog lica lepršala je neka neobična sila i snaga. Pred njime se je svaki osjećao malenim, jer je gledao da pred sobom ima biće mnogo više. Stoga je svaki pred njime imao u duši poštovanje, komu se nije mogao izmaći, i ako se je ćutio slobodnim i zadovoljnim u njegovoj prisutnosti. Anegdota mladoga Biankina slika je onog, što se je kod svakog odigravalo, tko je dolazio u doticaj sa don Mihom: Pozvan, došao je k njemu u Podgoru sa svećenikom Stipetićem. Kad su htjeli kući, don Miho kaže: „nije preše". To se ponavljalo za 4 dana. Na njegovu riječ morali su ostati. Stipetić pravio je šalu kako ih je don Miho zarobio.[60]

K tomu Pavlinović je bio umna i bistra glava, a ova svojstva oplemenjivao je neprestano ozbiljnim naukom. Njegova biblioteka obilovala je krasnim modernim knjigama, iz kojih je crpio onako svestranu kulturu.

Kao učen čovjek nije samo razasipao svoje znanje u crkvi, zboru ili saboru nego i u pismenim raćama. „Narodni List" i drugi listovi vrvili su njegovim člancima, a njegov stil bio je odraz i njegova lica i duha. Neka stroga logika, promišljenost, smoždenost sijevala je iz njegovih sastavaka. Bio je rijetki poznavalac jezika.

Pavlinović bio je neobično karakteran čovjek. Istinu i pravicu nada sve je ljubio. A bio je odsječit na riječi. Kažu, da je Napoleon bezobzirno srćao u bitku i pobjedama odlučivao. Pavlinović bio je sličan duševni junak. I uvijek je pobijedio. Kada je govorio protiva Lappeni 1867 stavio je crne očale da ne vidi one, koji će ga ometati. Radi govora isključili su ga iz sabora, ali zato čekao ga je vani triumf. I danas odzvanja gromka riječ: „Lucio Catilina".

Pavlinović bio je krepkoga glasa. Za svoje mladosti vježbao se je u govorništvu natječući se sa bukom mlinice i skokom vode u Podgori, kao nekoč Demosten sa valovima mora.[61] Neki se je

[60] Biankini u jubilarnom broju Narodnoga Lista.

[61] Dr. M. Stojković: „Prije 50 godina" — u jubilarnom broju „Narodnoga Lista".

i nasmijao tobož sa mladim sanjarom, jer nije znao, da će njegov glas tresti dušama-domovinom.

Napokon Pavlinović bio je svećenik pun vjere u Boga i odanosti prama svetoj Crkvi. Njegov život bio je odraz Krstovih riječi: vi ste svijetlo svijeta.[62] Najviši neprijatelji nisu mogli naći dlaku, koja bi bacala sjenku na njegov svećenički karakter.

Sve ovo davalo je neobičnu snagu njegovu duhu, pa je don Miho mogao biti ono što je bio — zvijezda na našemu nebu, koja nikada negasi...

[62] Matej 5. 14.

Fra Karlo Eterović — Sinj

Nekoliko pisama don Mije Pavlinovića Ocu Stjepanu Zlatoviću.

Don Mihovio Pavlinović imao je uskih veza sa franjevcima provincije Presv. Otkupitelja. U orijaškoj narodnoj borbi, u osnivanju hrvatskih čitaonica, u osvajanju naših Općina i zastupničkih mjesta iz autonomaških ruku, u borbi za prava hrvatskog jezika i hrvatskog karaktera naše zemlje Pavlinoviću su bili svećenici uopće, a franjevci napose najžilaviji i najustrajniji suborci. Fratri u sinjskoj, drniškoj i imotskoj krajini, u Zagori i Primorju istakli su se u ovome radu, izvrgli se progonstvu i pridonijeli velikih žrtava. U člančiću „Puratić o don Mihi Pavlinoviću", što je izašao u Novoj Reviji god. VIII (1929) str. 64—69 spomenuo sam poznanstvo i prijateljstvo don Mijino sa umnim i učenim redovnikom u makarskom manastiru, fra Gabrom Puratićem. Malo je što radio, malo što ozbiljnijeg štampao don Mijo, a da se prije nije svjetovao sa svojim prijateljem fra Gabrom. Njemu je povjerovao svoje najintimnije stvari. Njemu je — kad je imao ići u bečki parlamenat — predao na čuvanje svoju Oporuku. U spomenutome člančiću iznio sam Pripomenu Puratićevu za onoga koji bi htio što pisati o životu podgorskog Pustinjaka. U svojoj Oporuci ostavio je Pavlinović da se za njegovu dušu izreku grgurske mise uz Podgorsku crkvu još u franjevačkim crkvana u Makarskoj, u Zaostrogu i u Sinju.

Pred nekoliko godina namjerio sam se na 11 pisama don Mijinih, upravljenih fra Stjepanu Zlatoviću. Zlatović je vršnjak Pavlinovićev, oba su rođena 1831 — ovo je ravnih 100 godina. Pisma se odnose na dvi prigode iz života Zlatovićeva. Nemadu kakve vanredne važnosti, ipak neće biti zgorega da ih ovdje iznesem na vidjelo.

Zlatović je god. 1875 i 1876 bio gvardijanom na Visovcu. U to doba navršila su se dva jubileja. Na današnji otočić na Krci Visovac došli su franjevci iz Bosne oko polovice XV vijeka. Prije su tu živjeli Augustinjanci i njihov samostan bi posvećen sv. Pavlu. Franjevci na otočiću dobili su oko g. 1476 čudotvornu sliku Blažene Gospe i od toga doba poče se i otočić i samostan nazivati Bl. Gospe. Vrijedni starješina samostana i ljubitelj starina O. Zlatović htjede da što svečanije proslavi ovu tristogodišnjicu. U isto se vrijeme navršilo i 200 godina (1676—1876) odkako su se franjevci povratili na Visovac, iz Šibenika, gdje su se, početkom kandijskoga rata (1648), bili prisiljeni zakloniti. Za 28 godina bez redovnika Visovac je bio zapušten, crkva i samostan kupinom zarasli. Fratri u Sv. Lovre u Šibeniku (novi Visovac) uvijek su čeznuli da se povrate na mili otočić, koji je još bio pod turskom vlasti. To je velim, bilo g. 1676. I zato je Zlatović htio da istim mahom proslavi ove dvije stogodišnjice. Proslava se je imala obaviti na asisko proštenje, 2 kolovoza 1876, kad inače navrvi na Gospin otočić bogoljubni narod sa tri strane, od Promine i Petrova Polja, iz Bukovice i od Kotara. Za ovu prigodu Zlatović zamoli Pavlinovića da bi došao na Visovac i održao govor. Očevidac opisao je visovačku proslavu u ondašnjem Narodnom Listu, a ovaj dopis, don Mijina besjeda i drugi sastavci sa slikama štampani su u posebnoj knjižici.

„Ove godine, piše dopisnik, stekao se trostruk broj hodočastnika radi trostruke svečanosti što se na Visovcu proslavila. Tristogodišnjica posvećenja ovog samostana Gospi; dvistogodišnjica obnove istoga samostana nakon prisiljene seobe u Šibenik; napokon ovogodišnji povratak iz Šibenika starodavne slike Majke Božje visovačke. Trostruki taj god prizva na Visovac presvietloga diecezanskoga biskupa Foška, častnoga našega zastupnika Mihovila Pavlinovića m. p. Šerafina Vežića starješinu franovačke države presvetoga Odkupitelja, sve župnike sa dosadašnjih župa visovačkih, općinska starješinstva Skradina i Drniša, braće redovnika iz samostana sinjskoga, kninskoga i karinskoga; mirskih svećenika i katoličkih i grko-istočnih; odličnih gosta iz Šibenika, iz Knina, iz Zlarina, iz obližnjih otoka i iz Like, napokon vanredni broj bogoljubnika i pokornika... Taj dan visovački samostan ko da se preporodio na stara boguljubstva i na staro gostoljublje, kakvo je u njemu bilo za krvavih borba i ljutih progonstva, kad je puk od Zrmanje do Cetine u njem nahodio svoje duševno središte i jedino svoje uhvanje u svojih najvećih nezgodah... Dao Bog — završuje dopisnik — da vanredna svečanost ove godine na slavu Majke božje ovršena, bude zalo-

gom novomu procvatu rodoljubne braće franovaca, koji još najbolje mogu pomoći crkvi i domovini kršćanskim i čisto narodnim odgojem najjačega i najvjernijega diela našega puka."

Veći dio pisama don Mijinih na o. Zlatovića t. j. 2—9 odnose se na ovaj njegov dolazak na Visovac i na govor što ga je 2. VIII. 1876 držao u Gospinu svetištu, kao i na knjižicu, što ju je Zlatović dao štampati u trajni spomen ove trojstruke proslave. Eto dakle ta pisma:

Zadar na 15/2 1873.

Velečastni Gospodine,

Moje kratko pisanje, nek ispriča Vaša velika ljubav za narod i za crkvu. Ja Vas odavno i štujem i ljubim, i željan sam da skupa radimo za naše svetinje. Vaši dopisi imat će sveđer prvo mjesto kod mene, s' toga nemojte me zapustiti sama na braniku. Vremena su pogibeljna; još smo na vrijeme, da spasimo i crkvu i narod, ako smo ljudi pri djelu, a ne samo pri čaši vina. Molim, dajte, skupljajte predbrojnike, jer tim ćemo lovi položaj najbolje osvojiti. Nadalje, kad se u zdravlju tu sastanemo došastoga proljeća. Mudroj glavi, jedno oko dosta. Dušmana imamo mnogovrsnih i na mnogo kraja; a mi u ime Boga našega složno i radišno, pa ćemo pobjediti.

Vaše je ime ispravljeno. Amo ga prvi put nisu znali ispraviti, jer Vas ne poznaju, a bilo pomršeno.

Ljubim Vas i grlim Vas kô brata u Isukrstu

brat Mihovio Pavlinović

Mnogo Poštovani Otče,

Cienjeni Prijatelju,

Obzirom na svakovrstne zaprjeke bio sam Vam rekao da ne bih mogao doći po Vašoj želji u Visovac. Kad se vratiše iz Šibenika, okupiše braća pri veselju i čašici, te se izludih, u misli, da ljubavi ništa na dugo ne odoli.

Bila ludost bila ljubav, sad sam vezan i obvezan: i ako Bog dade da me kostobolja gore ne stegne; ili koja nova nevolja ne snađe, ja ću u Šibenik prispiti s' parobrodom od 31a. o. m.

Drago mi je da ste mi oblakšali Besjedu, pošto, pokraj vaše viesti o Visovcu, meni neće ostati nego vikati što bude grlo nosilo. Kaza mi je Provincijal da će i on tamo. On dakle neka pontifi-

cira; biskup neka asistira; a ja ću vikat', tako će svak imat' svoju. Ja mislim da će prema prigodi bit dovoljno jedno pô ure govora.

Sad da ste mi liepo zdravo sa svom tom Mnp. obitoli; a ja ostajem Vaš po dvojači

Brat Mihovio Pavlinović

Makarska 8/7 1876.

Mnogopoštovani Gospodine

Velečasni prijatelju

Bogu hvala i odvitovanju Majke Božje, ognjica mi se više nije povratila, a noga, radi koje još danas logom ležim, obećaje da će do tri dana pričvrknuti. Ja ću dakle prvom sridom biti parobrodom u Šibeniku, da se vratim u Makarsku. Ako se Vi niste dosad namislili glede željenoga pripovidanja, dođite ili pošaljite kojega brata na parabrod u Šibenik da me digne i zatvori u koju hladniju ćeliju u Visovcu, da tamo do Gospina dana izvidim koju iz moje glave sad baš iznenadno zabušene sa više strana. Ako ste jur koga drugoga našli, nemojte ni iz daljega posumljati da bi mi žao bilo ravno proslieditи put Makarske.

Želeći vam svaku utjehu duševnu i tjelesnu skupa sa poštovanom braćom, ostajem u Isusu i Mariji

Vaš ljubljeni brat

Mihovio Pavlinović

Zadar 21 srpnja 1876.

Hvaljen Isus i Marija!

Otče Gvardijane,

Fra Gabro je prošaste nedjelje poslao moju Besjedu na Dalmaciju katoličku, sa knjigom na Uredništvo da Voditzka ostavi kompoziciju slova za Vašu Spomenicu.

Narodni List u sadanjih okolnostih naosob ne može da tiska moje one crkvene besjede.

Sad je Vam pisati Voditzki:

1° da Vam javi što će Vam uzeti za Spomenicu.

2° knjiga dovoljno je da se prosto nazovne: ***Tristoljetnica Samostana Blažene Gospe na Visovcu u Dalmaciji.***

3° U toj Knjizi ima biti:

a) Slika otoka i samostana — a prema njoj Gospina.
b) Onaj opis svetčanosti iz Nar. Lista.
c) Nadpisi.
d) Besjeda.
e) Pjesmice.
f) Imena biskupa i redodržavnog starešine — te obitoli Franovačke na Visovcu svak po svojoj časti (ne izključiv ni novake) te imena odličnijih gostiu.

Deo gratias.

Znajte da ja još sjedim u kući od moje noge. Nadat se je da do desetak dana rana se zacieli.

Pozdravite svu braću, a ja sam Vaš do duše

Mihovio Pavlinović

Makarska 20/8: 1876.

Faljen I. i M.!

Makarska 3/9: 1876.

Mnogo Poštovani Otče,

Primio sam i Vašu knjigu od 22/8. jučer pa Biankinovu, koji se vele na Vas tuži. Prosta je rič, ali je istinita: gdi je više baba, tu je kilavo dite. Perišić je ovi posao zamrsio. Istina je da su slova D. C. premalena, a opet je ne obzirno *Besjedu* razgodila u tri nedilje, te baš nebi zaslužila Vaše osobite zahvalnosti. Nego, pošto je fra Gabro, po mom naputku pisao da slog tiskarski se pridrži. Vi, ako baš niste inače jur odredili, da se smiri Biankini, mogli biste Voditzky-u poslati fl. 2 za dangubu njegovih slova, pa narediti da sve Nar. List pretiska. Ako ste pak inače jur razredili, tada neka iđe, da se na dalje stvar ne mrsi.

Meni možete poslati jedno dvaestak iztisaka.

Ne zaboravite, ako možete, poslat mi za misec dana, zadužbinu i odluke za Sv. Mise.

Pozdravlja fra Gabro, a ja pozdravljajuć Vikara i svu obitel ostajem sveđerni Vaš

Prijatelj

Mihovio Pavlinović

Makarska 17/9: 1876.

Mnogo Poštovani Gospodine,

Bit ćete primili moju tunomadašnju knjigu priko Skradina. Danas uklapam Vam moj ***Dopisić i Besjedu*** popravljene, da Vi pak pošljete onomu, kojeg ste uoblastili na tiskanje ***Albuma***. Želim čuti da ste zdravo, a ja ostajem sveđerni Vaš

Prijatelj

Mihovio Pavlinović

Zadar na 31/1 1877.

Poštovani Otče i Prijatelju,

Tristagodišnje spomenice, molim prigodno pošaljite na Gvardijana u Makarsku, da tamo me čekaju.

Biankinu sam naredio 10 slika kako želite; nego valja da se ustrpite, dok mine buka saborska.

Slika Radnićeva već u tiskarni izmazana i spomenica Utišenovića. ostale mi u Makarskoj, kad tamo prispijem, nać' ću ih i poslat Vam ih.

Bude li mi na povratku iz Beča vrimena kroz Kotare, uzdam se opet i do Vas doći. Sad pozdravljajuć Vas svom braćom u Isusu i Mariji

Jesam Vaš do duše

Mihovio Pavlinović

Beč — Franziskanerkloster 28/9 — 1877.

Otče Stipane,

Odgovaram na poštovani list 16/1 o. g. Bolje i ikad nego nikad. Hvala Vam na knjige Tristagodišnjice, koje sam primio u Makarskoj u srpnju. Male slike dobro su izišle; velika dakako da nije, i nije se čuditi. Ja sam sve istiske razdilio; i bude li Vam do ruke i do zgode, milo bi mi bilo još ih imati tamo u Makarskoj, nek se šire po hrvatstvu.

Glede mojih velikih slika, što ste mi pisali, ja sam bio naredio Biankini-u. Ako još nije izvršio, javite mu, da opremi. Mnogo mu je posala; a i onako nesretni grad čini da mladi ljudi malko zavrnu. Pisaste mi da Vam sliku Radnićevu i uspomenu Vrančićevu od Utješenovića povratim. Radeć se o malenkostima,

jur oprljanim u tiskarni, ja sam ih zaturio u stare rukopise. Ipak, bude li Vam baš do njih, na povratku ja ću ih potražiti, i pošteno Vam ih povratiti.

Prošastog' lita ja sam došao izmoren kući i oslabljen, pa sam se samo kupao, i načinjao u Podgori neki hlad, što bi me brzo imao zakloniti od svitine, da još štogod prije smrti dopiskaram. Jedva čekam da mi još ove dvi godine prođu, pa da se smirim kod kuće; jer ovi svit i ovi zrak, nije za Hrvata.

Ako niste, nabavite 4o. izdanje *Hrvatskih Razgovora*. Naći ćete dosta nova o Bosni i o Hrvatskom državnom pravu.

Ja Vas ljubim i pozdravljam skupa sa svom tom redovničkom obitoli, kô što sa okolnim župnicima.

Bit će mi ugodno što doznati o tih stranah.

Kad vidite Šimuna Mihanovića i Šupuka u Drnišu, radujte im se da im je Dr. Mato možda iz Trsta donio novi obret *jugoslavenskoga jezika* u Drniš!!??

Vaš prijatelj doduše
Mihovio Pavlinović

Beč — Franciskanerkloster
28/10 — 77.

Mnogopoštovani Oče,

Na 28/9 odgovorio sam Vašemu pismu 16 Siječnja 1877. U to stiže drugo Vaše od 18/9, poslano iz Šibenika na 10/10; pa u njem ni spomena da ste onaj moj odgovor primili.

I moja je želja da se opet jednom na miru i u zdravlju povratim na Visovac, da se naživam mira i Vašega gostoljublja. Ali, ove godine, to mi ne bijaše moguće. Možda bude došaste, ako se na vrime odavle raskrstimo, te opet iz Zadra prije lita opremimo.

Rad ploče spomenice koju mislite namistiti, cinim da će Vam svak zaviditi. Stoga ja sam spravan u tom Vam sudilovati, netom se sastanemo i dogovorimo. Svakako non adest periculum in mora.

Spomenite me toj Mn. pp. obitoli i svoj okolnoj braći, koje se molitvam preporučujem. A Vas za sve u Isusu zagrljam

Do vika i do duše
Prijatelj *Mihovio Pavlinović*

Zlatović se je bavio istraživanjem hrvatskih starina i prošlošću naših krajeva. U tome je bio zaista stručnjak. Mnoge su njegove rasprave objelodanjene u domaćim listovima, u almanacima, u knjigama Jugosl. Akademije u Zagrebu. Neki su njegovi sastavci štampani po njegovoj smrti (u Starohrvatskoj Prosvjeti u Kninu), a neki su još u rukopisu. On se je odavna bio posvetio istraživanju prošlosti samostanâ i rada provincije Presv. Otkupitelja. U tu je svrhu velikim marom i žrtvom svoga vlastitog zdravlja prevrnuo arhive samostana tako da je napisao prvu općenu povijest svoje redovničke provincije i izdao pod imenom F r a n o v c i h r v a t s k i p u k u D a l m a c i j i. Da njegovo djelo bude što ljepše i dotjeranije zamoli Pavlinovića, da pregleda njegov rukopis. Don Mijo nije mogao da se upusti u samu stvar historičkog pripovijedanja, za koje sam Zlatović nosi svu odgovornost i svu krvavim znojem stečenu zaslugu, no Pav. kao čovjek uman i priznat hrvatski književnik, bio je kadar da izreče svoj sud o općenitom sastavu Zlatovićeva djela i da mu ga popravi i dotjera sa jezične i stilistične strane. Stariji franjevci znadu iz čuvenja da je Zlatović bio zamolio Pavlinovića za ovaj posao, ali što je Pav. točno odgovorio, nije bilo poznato. Ja sam u mladosti čuo govoriti da je don Mijo odgovorio da treba čitavu povijest preurediti i da će se on prihvatiti toga posla, ali uz uvjet da povijest izađe i s njegovim potpisom. Mnogi su sumnjali da bi Pavlinović predložio ovakav pretjeran i neobičan uvjet. Djelo je u svojoj hitnosti plod Zlatovića, čedo njegovih brojnih godina, koje je on danju i noću sproveo u zaprašenim kartama. Dva pisma Pavlinovićeva, koja evo ovdje iznosim, razjašnjuju pitanje.

Podgora, na Spasovo 1885.

Dragi moj fra Stipane,

Vi se jur nećete čuditi momu kasnomu odgovoru na Vašu milu 20 Ožujka u poslu Vaše radnje. Bila me uz ostale moje glavobolje snašla pogibeljna — za bolesne od protisli stare — nazeba.

Uz one iscrpljive Vaše citacije iz Dokumenata u samom tekstu Povjestnice, ja cinim da nebi tribalo tiskati napose iste dokumente izim kojih znamenitijih.

Dobro bi bilo da bude i opis pojedinih manastira. Ali mi se čini, da toliko dokumenti, koliko Opisi, mogli bi biti Dilo o sebi, do kojeg teško da bi Vaše pero bilo dorastlo; jer je mnogo lašnje *istinu pripovidati*, nego *lipote opisivati*. Ipak, ako ste voljan, radite; pa kad se jednom sastanemo, učinit ćemo zajednički ugovor *zajedničke izradbe*, iliti preuredbe.

Svakako je od potribe da Vi uredite *Dokumente* izvorne, uz privod; da ih možete položiti kojoj javnoj knjižnici ili Akademiji, da Vam u svako doba mogu zasvidočiti istinitost iskazanja u *Povistnici*.

Dobro bi bilo da sve što pišete pišete na jednoj strani lista. Tako je lašnje i popravljanje i tiskanje.

Pozdravite svu braću, naosobito Gvardijana, Šupuka i Miolina, kojemu uručite ovu positnicu. Vas Bog živio sveđernoj ljubavi Vašega

Don Mihe

H. I.

Podgora 19/9 86.

Mnogo poštovani moj fra Stipane,

Žao mi je mnogo bilo da tako prigode iznesoše, te se ne mogosmo tuskoro viditi. Bio bih iskazao naizust, što sam prisiljen danas teke navistit Vam pismeno.

Stanje moga zdravlja tako je, da ne mogu misliti o nikakvoj radnji. Nit ja vidim, da bi se to lako prominilo. U nike mire kô da mi nije gore; ali opet u druge bolest glavna se drži.

Da kašnje ne bude zapleta, odlučio sam se povratit Vam rukopise, izjavom da mi je nemoguće biti Vam suradnikom u toli pohvalnu poslu, kako sam od srdca bio odlučio. Bogu Hvala!

Vaš trud neće biti izgubljen, a Vam je svakako prid Bogom i prid braćom zasluga što ste zasnovali. Ja se priporučujem Vašim bratskim molitvam i ostajem do vika

Vaš *Don Miho Pavlinović*

Zlatović dakle bio je zaista poslao Pavlinoviću svoje rukopise na pregled. Što je i koliko tražio od Pav. ne znamo, jer Zlatovićeva pisma nemamo — možda bi se našli u Podgori u ostav-

štini don Mijinoj. No iz gornjeg odgovora, što ga je Pavlinović datirao u Podgori na Spasovdan 1885 zaključujem da ga je upozorio da za sve tvrdnje u Povjesnici imade tvrde i sakupljene dokumente. Mislim da mu je još spomenuo, da djelu misli priložiti i opise pojedinih samostana. Don Miho odgovara da koliko Dokumenti toliko opisi mogli bi biti djelo o sebi, ali drži da Zlatovićevo pero ne bi bilo doreslo da ove opise majstorski izvede „jer je, veli, lašnje istinu pripovidati nego lipote opisivati". Ako ipak hoće da opisiva, neka radi, a da će kad se sastanu „učiniti zajednički ugovor zajedničke izradbe iliti preuredbe". Dokumente neka svakako pripravi i donese u izvorniku i sa prevodom — jer je većina na latinskom ili talijanskom — i tako uređene neka položi u kakvu knjižnicu, najzgodnije u knjižnicu Akademije u Zagrebu, da mogu učenjaci u potrebi ovjeroviti njegove tvrdnje u povjesnici. U čemu bi stao ovaj zajednički ugovor, i dokle bi išla ova zajednička preuredba, ne znamo.

U drugome pismu pisanu u Podgori 19 septembra 1886 javlja Pavlinović Zlatoviću da njegovo zdravlje ne kreće na bolje. U ovome stanju ne može da misli ni o bilo kakvoj radnji. Boljemu se ne nada. I zaista don Mihovio je u predvečerje svoje smrti. Do 8 mjeseci on će zaklopiti svoje zemaljske oči iako još u muževnoj dobi od 56 godina. „Da kašnje ne bude zapleta, odlučio sam se, veli mu, povratit Vam Vaše rukopise izjavom da je nemoguće biti Vam suradnikom u toli pohvalnu poslu, kako sam od srca bio odlučio. Hvala Bogu! Vaš trud neće biti izgubljen, a Vam je svakako prid Bogom i prid braćom zasluga što ste zasnovali". I doista trud Zlatovićev nije ostao izgubljen. On je godine 1888 štampao u Zagrebu, uz pomoć redovničke braće, svoje djelo o povijesti Redodržave Presv. Otkupitelja. Dobro ju je nazvao Franovci i hrvatski puk u Dalmaciji, jer je djelovanje franjevaca usko vezano sa životom i djelovanjem našega puka jedno od drugoga ne da se rastaviti. Dokumenti nijesu izašli iako ih on vrlo često, i u izvacima, citira. Te je dokumente bio spremio za tisak. Gdje su sada, ne znam točno nego samo nagađam po jednoj izjavi pok. prof. Šimuna Urlića. Zlatović je ostavio u rukopisu monografije o 12 manastira, koje se čuvaju u arhivu Sv. Lovre u Šibeniku, gdje je Zlatović i umr'o 11. III. 1891.

Šteta da djelu Zlatovića nije Pavlinović dodao svoj rad,

kako je eto bio odlučio. Povijest bi sa književne strane bila dobila, no s historičkog gledišta njezina se vrijednost ne bi bila bitno promijenila. Zlatović je vrlo zaslužan za redovničku zajednicu, kojoj je pripadao i uopće za narodnu prošlost naše bliže domovine. Što bolje proučavamo njegovu povijest franjevaca, to ga više cijenimo i uvažavamo. Bilo bi pravedno da se Nova Revija o ovoj stogodišnjici rođenja (1831—1931) osvrne na rad i ovog zaslužnog našeg čovjeka.

Uloga katoličkog svećenstva u jugoslovenskom pokretu.

(Clerus catholicus et unio nationis Jugoslavicae.) *

Ove jeseni izašla je opsežna knjiga, od blizu 1000 stranica, od sveučilišnog profesora g. Dr. Viktora Novak: Antologija jugoslovenske misli i narodnog jedinstva. Knjiga je toli važna, da je samo Nj. V. Kralj Aleksandar autografski stavio kao predgovor djelu sljedeće markantne riječi: „Proroci i preteče Jugoslavije, njeni mučenici i junaci jesu večita slava i živa moralna snaga velike jugoslovenske misli; kroz njih je nacionalna ideja slobode, ljubavi i jedinstva postala stvarnost a ugledanjem na njih ona će biti slavna budućnost".

Djelo se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu, od nekih 67 stranica, prelazi g. Novak letimičnim pogledom sve stranice naše narodne povijesti, iznosi na vidjelo sve one brojne faktore koji su priječili, kočili i rušili jedinstvo jugoslovenskih plemena. Paralelno s njima iznaša nekom posebnom vedrinom sve one imanentne sile naroda koje su priječile rastakanje naroda i vodile čak ka konačnom ujedinjenju, te definira jugoslovensku misao kao jedinstvenu narodnu svijest i težnju k jedinstvu cjelokupnog etničkog područja južnoslovenskih plemena. Lijepo nam tu gosp. Profesor ističe dvije forme te svijesti i težnje. Jedna je poznatija i bliža, moderna i politička: djelo svijesnih i organizovanih nastojanja vođa naroda. Tu spada veliki organizovani rad koji za-

* Dr. Viktor Novak, Antologija jugoslovenske misli i narodnog jedinstva, Beograd 1930.

počimlje ilirskim pokretom, a u svojem razvoju završava političkom pobjedom jugoslovenske misli, naime ujedinjenjem Srba, Hrvata i Slovenaca u jednoj državnoj zajednici. Druga se forma ispoljuje od dolaska južnih Slovena na Balkan pa kroz sve vjekove do danas, kao prirođena sila koja je pored ogromnih poteškoća i prepreka vodila k spajanju istorodnih plemena i njihovih bijoloških sastavina: zbir je to svijesnih i nesvijesnih težnji, pojedinačnih i skupnih sila, duhovnih i fizičkih, naroda vjekovima razdijeljena političkom i kulturnom istorijom. Ova bijološka fizionomija jugoslovenske misli, kaže Novak, osnov je i jezgra političkoj. Potpuno ispravno! Veliki uspjeh Ljudevita Gaja bio je uvjetovan, pripravljen njegovim pretšasnicima koji su govorili, pjevali i stvarali uvjerenje o jedinstvenosti jugoslovenskog jezika. Ovi, s druge strane, nebi bili o tom jedinstvu mogli da govore, kad ono nebi bilo u samoj stvari. Štrosmajer i Rački crpili su svoje velike planove opet iz duše naroda čija im je istorija davala nade u uspjeh i snage u radu; ni Srbija ne bi bila mogla da uspješno preuzme ulogu jugoslovenskog Pijemonta, kad bi u narodu bile odveć jake centrifugalne tendencije. Ma kako su bile velike i snažne prepreke, političke i kulturne, geografske i socijalne koje su stajale na putu našeg jedinstva, koje su nas kroz milenij pače i više dijelile toliko, da jednokrvna plemena nisu skoro znala jedno za drugo, te su išli svojim političkim i kulturnim putem, ipak narod je ostao u različnosti jedinstven, a u jedinstvenosti različan. Toliko opet jedinstven da ni stranci, a ni ponajbolji narodni duhovi u čitavoj raznolikosti, koja je vladala u životu jugoslovenskih plemena, nijesu vidjeli nego samo jedan narod, makar se on zvao sa više imena, pisao u više pismena, govorio i pisao u više narječja. Od XV vijeka unaprijed što su veći bili neprijatelji našeg jedinstva i slobode, što je više rasla tuđinska presija na narod, tim je narodna svijest postajala budnijom i jačom. XIX vijek koji je imao južnom Slovenstvu da nanese najjači udarac, prouzrokovao je toliko rasplamćenje svijesti narodnog jedinstva, da je ova poprimila već konkretne forme, prešla u ofanzivu, te u XX vijeku kroz more krvi došla do svog cilja — Jugoslavije.

Drugi dio — jezgra samog djela — prikazuje nam u 520 odlomaka iz rasprava, govora i pjesama najboljih sinova našeg naroda, od kralja Tvrtka do Aleksandra, kroz 6 vjekova gledanje,

snovanje i stvaranje Jugoslavije. Tu se nižu slike od blijedog i mutnog „slovinstva", preko krepčijeg ilirstva do konačnog jakog i nepokolebivog jugoslovenstva. Kad pročitate sve one divne snovi naših velikana, kad vidite kako se je sigurno, akoprem lagano, stupalo napred, raspršiće se oblačine sa vašeg čela što je nanesla malodušnost, bratska raspra i nesloga kroz 10 godina našeg zajedničkog života. G. Novak dobro je učinio što je dao da u njegovom djelu govore vjesnici, preteče i stvaraoci Jugoslavije kojima je i posvetio svoje djelo. Njihov gromki Gori Srca čuće se jače, jer nepatvoreno. Ono će podignuti duhove i pozvati da se vesele velikom jugoslovenskom danu, jer je Jugoslavija djelo svih plemena i klasa, ona je bogata ostavština svih Srba, Hrvata i Slovenaca, ona je i njihov zajednički spas. Knjiga g. Novaka je stoga dobro došla svima. Ona je ozbiljna opomena da se ne igra sa tekovinom što su vjekovi u znoju i krvi stvarali.

„Antologija jugoslovenske misli" je došla katoličkom svećenstvu upravo u zgodan čas. Od postanka Jugoslavije, navlastito pak kroz zadnje dvije godine vodi se sa stanovite strane neka proračunana borba proti katoličkog svećenstva, čiji ugled bi se želilo potkopati, i upliv u narodu onemogućiti; njemu samom nijeće se veselje nad pobjedom jugoslovenske misli, kod kuće i vani prikazuje ga se kao jakog neprijatelja Jugoslavije i jugoslovenske misli. Gorke li ironije! Uzmite u ruke Novakovu Antologiju, listajte list za listom, pa ćete se brzo uvjeriti: ako je bilo vjesnika i preteča, ako su postojali stvaraoci Jugoslavije, onda su to u prvom redu bili katolički svećenici. Nisu oni bili jedini u radu za jugoslavenstvo, ali su bilo i vremenom i intenzivnošću prvi i vjesnici i stvaraoci Jugoslavije. Katoličkom svećenstvu je svakako najviše posvećena, makar i nehotice, Novakova Antologija.

Proći ćemo tri periode razvoja jugoslovenske misli: prvu od početka povijesti do ilirskog pokreta, drugu ilirski pokret, a treću od biskupa Štrosmajera do danas. Da vidimo dakle, dali je gornja tvrdnja opravdana.

Prva perioda: od početka do ilirizma.

a) Pape i jugoslovenstvo 'dva krvna protivnika, ili: krvnik i žrtva, tako bi htjela naša antikatolička struja da zvuči gornji naslov. Želju zlobnika obara u prah svjetlo istine." Hrišćanstvo, koje je kod Germana spajalo, kod Hrvata i Srba razdvajalo. Jezik slovenski, kaže Novak, zajednička baština Svete Braće, koju su na jednoj strani čuvali naslednici svetitelja Save, a na drugoj, njeni hrabri bojovnici glagoljaši, učenici biskupa Grgura iz Nina, bio je kopča koja je u tom i podržavala duh jedinstva". Govor je o našoj srednjovječnoj povijesti. Dà, jezik Svete Braće nas je spajao, no taj jezik je nikao i raširio se baš pod okriljem i zaštitom pape. I kasnije, kad je na glagolicu nasrtao romanski elemenat, nju nisu znali da čuvaju hrvatski kraljevi, ali su je zato štitili rimski Prvosvećenici. Ko ne zna za zasluge Inocenta IV, Urbana VI, Benedikta XIV, Pija VII i drugih u čuvanju glagolice! Trebalo bi zaista vidjeti, dali bi naš narod bio uzdržao ovu kopču između južnih Slovena, da nije bilo papine zaštite.

Nek mi sad bude dozvoljeno da iznesem nešto što ne nalazimo u Antologiji g. Novaka. Stvaranje i jačanje naših, makar i plemenskih država, nije bilo na štetu, nego na korist jugoslovenstva. Papa nije podigao Hrvatske na čast kraljevine, nego je samo poslao krunu Zvonimiru; no, nije tako bilo sa Srbima. Papa je priznao Duklji kraljevsko dostojanstvo, te kad je Mihajlu dozvolio naslov: Rex Sclaviniae, nije mu samo priznao vlast, već dao i poticaj da širi svoju vlast među južnim Slovenima. Dukljansko kraljevstvo bilo je kratkog vijeka, srušila ga je nesloga i nadmetanje braće. Sad se diže Raška. Drugi njezin izrazitiji vladar Stevan Prvovjenčani dobiva ne samo naslov nego i kraljevsku krunu od pape. A i neuspjeli pokušaj pape da cara Dušana učini vođom kršćanske vojske protiv Turaka, bio bi jamačno imao svojih lijepih posljedica za jugoslavensku misao, jer bi se pod jednom zastavom bile skupile i hrvatske i srpske čete.

Lijep je pokušaj kralja Tvrtka da stvori srpskohrvatsko kraljestvo, no nije došlo spontanom željom naroda, nego osvajanjem. Takvih pokušaja je bilo i kod hrvatskih i kod srpskih vladara samo sa manjim uspjehom. Pače, jagmenje bosanskih kraljeva za srpskim zemljama i obratno imalo je svojih loših posljedica. Mjesto zajedničke borbe protiv zajedničkog neprijatelja — Osmanlija, došlo se je do međusobne svađe i ratovanja između jednokrvne braće. Meni stoga više imponira mučni pokušaj spajanja Bosne i Srbije ženidbom Stjepana, sina kralja bosanskog Stjepana Tome, sa kćerkom despota Lazara Jelisavom. Do spo-

razuma je došlo na poticaj i molbu pape. Sporazum nije donio svoje velike koristi, jer je sklopljen prekasno, kad su jedna i druga zemlja bile na rubu propasti.

Pape su, dakle, potvrdili i utvrdili glagolicu, jačali jugoslovenske države i nastojali oko njihova zbliženja pače i združenja. Pojedinačni slučajevi, reći će ko! Prije svega moramo primjetiti, da odnošaji papa s našim narodom jesu još uvijek vrlo malo poznati. Zatim, ako spomenute činjenice i jesu pojedinačni slučajevi, nisu zato ništa manje važni. Pred sobom imamo podizanje kraljevskog ugleda, priznavanje kraljevske vlasti što je onda moglo tek jednim takvim činom da dade nekoj državi poleta za čitave vjekove.

Nego vratimo se mi našoj Antologiji. Konac XIV i tijek XV vijeka crni su u našoj istoriji. Komad po komad trgali su Osmanlije od živog tijela našeg naroda. Izčezla je moćna i samostalna Srbija, izgubljena Jugoslovenstvu Bosna, Hercegovina, Crna Gora, a naskoro će čitava Slavonija sa najvećim dijelom Hrvatske. Nad Dalmacijom se vije zastava Svetoga Marka, a u slovenačkim zemljama gospodare Njemci. Zaista crni dani za našu slobodu i jedinstvo.

U ono malo još slobodnih zemalja ima da nikne nova književnost, ali pocijepana u tri pisma, u više dijalekata, sa više neodređenih imena i naziva; niknuće bez ikakvih organskih veza, ignorirajući jedna drugu. U takvim časovima dobivamo barem vez u jednom imenu — Iliri, a prvi put ga nalazimo u jednom papinskom insitutu u Rimu, u zavodu Sv. Jeronima. Do 1485 južni Sloveni bivaju nazivani „gens Slavorum". Od te godine u listinama spomenutog papinskog instituta južni Sloveni svi se nazivaju „Natio Illyrica" ili „Natio slavorum". U XVIII vijeku nastala je prepirka, dali Slovenci imadu pravo na taj Zavod, i dali spadaju među Ilire. Rasprava je utvrdila identitet narodnog i geografskog zajedničkog imena. U ovom katoličkom gostinjcu nalazili su tokom XVI i XVII stoljeća utočišta, pored Hrvata i Slovenaca, također Srbi i Bugari pravoslavne vjere. (Novak str. 3). Papa Grgur XIII, 1572—1585, osnovao je u Loretu „Ilirski kolegij" za obrazovanje katolika Jugoslovena i za njihovo djelovanje na Balkanu. Ovaj ukinuti Ilirski kolegij obnovio je papa Urban VIII čuvenom bulom „Collegia Illyrica" od 1 juna 1627. Skupnim imenom „ilirski" označavalo se je da se u Kolegiju mo-

gu obrazovati mladići koji govore jednim istim jezikom, pa su se tu primali pitomci iz svih južno-slovenskih zemalja, a zna se da je tu šest mjesta bilo izričito određeno za Bugare.

„Kao što je reformacija, piše gosp. Novak, ostavila traga u izgrađivanju svesti jugoslovenskog jedinstva, tako je u tome sa svoje strane i sa svojim sredstvima učinila i nehotice i sama rimska protureformacija" (12). Katolička reformacija je za naše jedinstvo učinila daleko više. Kad nebi bila i na drugom polju djelovala, to bi opet bila velika njezina zasluga što je zapriječila, te se naš narod još i više vjerski ne pocijepa, te što je zapriječila bratoubilačku borbu koja je toli skupo stajala zapadnoevropske države. Nadalje, protestanska reformacija bila je kratkog vijeka, pa je i minimalan bio njezin utjecaj na kasnija vremena. Katolička pak reformacija imala je na naš nacionalni život daleko jačih i trajnijih uspjeha. Ilirski kolegiji u Rimu i Loretu odgojili su čitave generacije svećenika koji su bili veliki propovjednici jugoslovenske misli i bratske ljubavi. Oni su također svojim radom pripravili tlo poznijem ilirskom pokretu. U Loretu i Rimu pod papinom zaštitom bile su tiskane knjige koje su širile uvjerenje o jedinstvenom jeziku i krvi jugoslovenskog naroda.

A sad još jednom prelistajmo Novakovu Antologiju. Na polju jugoslovenske misli do XIX vij. osim u par iznimnih slučajeva, naći ćete samo

b) Katoličko svećenstvo. Već koncem XV vijeka redaju se djela koja jugoslovenska plemena utvrđuju kao djelove jednog te istog naroda, i skupljaju ih pod zajedničko ime — Iliri. Početak smo vidjeli u papinskom institutu u Rimu, koncem XV vijeka. U Grbovniku, za koji se kaže da potječe iz 1340, a zapravo je nastao negdje krajem XV stoljeća, u prvom grbu, zajedničkom svim južnoslovenskim zemljama, jasno se razabire ideja narodnog jedinstva svih tih zemalja u jedinstvenom heraldičkom izrazu. Grbovnik se čuva u franjevačkom samostanu u Fojnici, a u rukopisu stavlja da ga je naslikao pop Stanislav Rupčić. Humanista Juraj Šišgorić kanonik šibenički i tajnik biskupa, poeta laureatus, napisao je jedan istorijsko geografski spis: „De situ Illyriae et civitate Sibenici" 1487. U svom djelu donaša Šišgorić podatke o jugoslovenskim narodnim pjesmama, poslovicama i običajima. Najvažnije je ipak u njegovom djelu što

opisuje položaj stare Ilirije na čijem području živi sad jedan narod iste krvi.

Sad slijede redom djela drugih katoličkih svećenika koja će polagano širiti uvjerenje o narodnom i jezičnom jedinstvu. Dubrovčanin Korjenić — Neorić kopirao je ponovno takozvano Rupčićevo Rodoslovlje. Njegov prepis ima natpis ćirilski i latinski. Najprije dolazi sv. Jeronim, a sa natpisom: otac, zrcalo i svitlost svih ilirskih zemalja. Zatim slijedi drugi natpis: otac i vojvoda kraljeva ilirskih. Na trećem mjestu dolazi: združiteljica i mati milostiva ilirskih zemalja; na četvrtom: otac bosanske zemlje, a pretstavlja papu Grgura. Na petom je mjestu: Stipana Stiepana Nemanjića Cimer. Iza ovih redaju se grbovi jugoslovenskih zemalja (8—10).

Daleko je veći i važniji propovjednik jugoslovenskog jedinstva Mavro Orbini sa svojim djelom: Il regno dei Slavi 1601. Naši i strani istoričari sve do zadnjih vremena učili su našu povijest u Orbinijevom djelu. On opisuje srednjovjekovnu povijest Hrvatske, Dalmacije, Bosne i Srbije uporedo sa općom poviješću svih Slavena. Njemu su Hrvati isto što i Rašani ili Srbi, koje Orbini drži za centar svih južnih Slovena.

God. 1666 izlazi novo djelo koje ima da upozori svijet na identitet srpskog plemena. Djelo je to Trogiranina Ivana Lučića: „De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex" koga otac naše moderne historije Rački stavlja za uzor shvatanja jugoslovenstva (19).

Andrija Jambrešić, isusovac, 1747 tumači u svom Riječniku latinsko-hrvatsko-njemačko-mađarskom riječ Illyrium, te veli: „Illyrium — ilirijska zemlja, država iliti veliko slovensko carstvo, kraljestvo, koje vu sebi već kraljestvih kakti Horvatsko, Dalmatinsko, Bosansko, Bugarsko, Serblinsko, sadašnje Slovensko etc. zadržava." (23) O njemu veli Bogdanović u svojem Pregledu književnosti hrvatske i srpske, knjiga II, str. 18, da je bilo popularizatorom ideje ilirske u etnografskom smislu među hrvatskom inteligencijom, jer ne valja smetnuti s uma da je on u XIX vijeku bio dugo pomagalom u školskoj obuci.

Za ovim učenim djelima ne zaostaju ni najmanje djela Starca Milovana, fra Andrije Kačića Miošića koji je svojom pjesmom više nego iko širio slavu ponos i veličinu jugoslovenskog naroda.

A i njegov drug, narodni mučenik Filip Grabovac u svojoj knjizi: „Cvit razgovora naroda i jezika ilirskog aliti arvackog" stvara među svojim narodom uvjerenje o identičnosti imena ilirskog sa slovinskim i hrvatskim.

Nabrajajući propovjednike jugoslovenske misli, ne mogu a da ne spomenem slavnog katoličkog svećenika Jurja Križanića, velikog Jugoslovena i velikog Sveslavena, koji pred vanjskim svijetom ispovijeda da je sin hrvatskog plemena, a jugoslovenskog naroda.

U Zadru je bilo osnovano sjemenište za glagoljaše zaslugom biskupa Zmajevića i nastojanjem Matije Karamana, 1748 otvoreno sa naslovom „Seminarium Zmajo-illyricum". Dakle već treće katoličko sjemenište koje je imalo cilj da radi među južnim Slovenima oko njihovog vjerskog jedinstva koje bi opet vodilo ka kulturnom i političkom.

Uvjerenje o krvnom jedinstvu cjelokupnog našeg naroda dolazilo je iz spoznaje jezičnog jedinstva. Čitava dva vjeka pripravljali su katolički svećenici tlo Gajevu životnom djelu. Već god. 1626 svećenik Ivan Tomko Marnavić, pišući o reformi jezika u kat. liturgičnim obredima, podastire učenom jugoslovenskom svijetu plan koji je primljen tek za vrijeme Gaja. On predlaže da reformu jezika provede čovjek koji pozna sve južnoslovenske dijalekte. Dakako, taj čovjek bi morao izabrati sebi još četri pomoćnika, i to iz Dalmacije, Bosne, Hrvatske i Srbije. Po njegovim daljnim riječima razabiremo zašto on hoće savjetnike iz spomenutih pokrajina. Njemu je naime čistoća jezika pred očima, jer „te čistoće nema Istranin, koji je pola Talijanac, Kranjac koji je pola Njemac, Slavonac koji je pola Njemac ili Mađar, Bugarin koji je pola Grk ili Turčin." Iz navedenog jasno se razabire da je Mrnaviću lebdila pred očima štokavština koju on nazivlje najčišćim govorom (11).

Bartul Kašić, isusovac iz Paga, 1604 i 1640 raspravlja već o jedinstvu i pisma. On je kao učen čovjek, koji je jamačno u svrhu proučavanja našeg jezika proputovao većinu srpskih i hrvatskih zemalja, uvidio težinu dvaju spomenutih problema. On je prvi napisao 1604 gramatiku srpskohrvatskog jezika, gdje naš jezik zove ilirski, slovinski i naški. 1640 izašao je njegov hrvatski Ritual. U njegovu predgovoru iznaša kako da se riješimo jezične pocjepkanosti, te postavlja predlog kako bi se došlo do je-

zičnog jedinstva: Da se piše jezikom koji je najopćenitiji, koga svatko najlakše razumije, i koji će biti mnogima ugodan; pismo ćirilsko i glagolsko jest „naško", te se nema otstraniti, ali kad se piše sa latinicom, traži da svaki glas ima jedno slovo. Na koncu opominje čitatelje nek svaki rad za opću narodnu stvar pohvali, prigrli i potpomogne (14—16).

Subrat i suborac Kašića isusovac Mikalja izdao je 1649 u Loretu „Blago jezika slovinskog". Ime slovinsko prevodi sa illyricus, te pokazuje da misli na jezik čitavog jugoslovenskog naroda. I on priznaje poteškoće u nestašici književnog jezika, pa zato poziva na rad oko toga (17).

U radu k izrađivanju jugoslovenskog jezika bilježi nam početak XVIII stoljeća jednu dalekosežnu ustanovu, vanrednu ideju koja se u Splitu porodi, a izašla opet iz srca katoličkog svećenstva, ideja osnutka jugoslovenske Akademije. Pop Ivan Petar Mrkušić, koji nam 1704 g. o tom donosi vijesti crta dvostruku svrhu mlade jugoslovenske ili kako je on zove „ilirske iliti vam slovinske akademije": gajenje i ulijepšavanje jezika sa lijepom knjigom, te podizanjem duša, a mi bi jasnije rekli — kulture, izdavanjem knjiga, makar i prevoda na slovinskom jeziku" (20).

Druga perioda: ilirski pokret.

Orbini, Lučić i Kašić svojim istorijskim spisima, Kašić, Mrnavić sa jezikoslovnim, nadilazili su svoje savremenike svjetovnjake u shvatanju jugoslovenstva toliko, da im se ovi nisu mogli ni izdaleka da približe. Jugoslovenstvo ovih prvih tako je dalekosežno i duboko, da čak nadilaze i sadašnjost, te će se, ako Bog da, ostvariti tek u budućnosti. Njihove rasprave o jezičnoj reformi, o etničkoj raširenosti našeg naroda duboko su se usjekle u srca naroda, te su ilirskom pokretu predali već pripravljen teren koga je on morao tek da utvrdi i jasnije uglavi. Zar bi bio Gaj uspio proširiti ime ilirsko i pod njim okupiti sva tri plemena, kad to nebi bilo već prije poznato i među narodom prošireno? I njegova reforma pravopisa, zar nije svojih pobuda crpila iz velikih ilirskih prethodnika? Poznato je da su naši Ilirci upravo gutali staru našu literaturu. A koga će biti više čitali nego one koji su propovijedali one ideje koje su Ilirci imali da provedu? Djela su to bila najvećim dijelom katoličkih svećenika.

Katoličko svećenstvo je pripravilo tlo ilirskom pokretu i na još jedan način. Većina Iliraca dobila je svoju srednjoškolsku izobrazbu u školama gdje su svećenici bili najglavniji učitelji. Neki od Iliraca su, istina, crpili svoj patriotski zanos na vanjskim sveučilištima, ali veliki dio njih je već bio za pokret pripravljen u domaćim školama, dakle od svećenika. Poznata je uloga zagrebačkog sjemeništa u ilirskom pokretu; isto tako poznato je i zadarsko sjemenište, odakle su izašli Botić, Pavlinović, Šime Ljubić, Buzolić i drugi. Kad se je ilirski pokret rasplamsao, među prvim lučonošama vidimo opet katoličko svećenstvo koje nije samo radilo u Hrvatskoj i Dalmaciji nego čak i u Turskoj Bosni. Poznato je kako je Austrija tužila franjevce Porti da rade na oslobođenju Bosne i ujedinjenju sa Srbijom. Ako su se Slovenci približili ilirskom pokretu, zasluga je to njihovih preporoditelja katoličkih biskupa Antuna Slomšeka i Jana Blajvajsa.

Iza kako je Gaj klonuo, ilirsko ime zabranjeno, a sav narod poslije gorkog razočaranja 1849 godine smalaksao u svom poletu, ujediniteljska struja nije ipak klonula; ona pače

u trećoj periodi

dobiva čitavu bujicu novih snaga, koje će ju dovesti do traženog cilja. Novi polet jugoslovenske misli dobio je svoju toplinu na užarenom srcu dvojice katoličkih svećenika: biskupa Štrosmajera i kanonika Račkog. God. 1849 Austrija je regbi definitivno obračunala sa akcijom ilirskog pokreta. Uza sve usluge, koje su joj Jugosloveni iskazali, ona se nije ustručavala da pregazi najelementarnija prava svakog naroda, te je krutom silom pokušala da napravi atentat na jezik i slobodu njenih nenjemačkih naroda. Svakojakim nasiljem uspije Beču ušutkati Jugoslovene. U tim časovima objavljuje mladi dvorski kapelan i direktor Augustineuma Josip Štrosmajer svoj „Credo" i životni program: „Najglavnija je zadaća Jugoslavena združiti se, složiti i ujediniti... sva nam naša samostalnost i neodvisnost neće koristiti, ako nam ne pođe za rukom, da postanemo jedno političko tijelo u kojem jedno srce bije" (181). Svoj obilni program stade biskup Štrosmajer da izvodi na čitavom području u djelo. Na tekovinama ilirskog pokreta, jezičnom jedinstvu vodi on svoj narod k duhovnom osnutkom Akademije i sveučilišta, koji, akoprem nikoše na hrvatskom tlu, dobivaju djelokrug i zadaću čisto jugoslovensku. Tu će sad duša Štrosmajerovih planova, kanonik Rački razviti barjak brat-

ske ljubavi i sporazuma. On će okupiti u Akademiji najbolje i najjače ljude čitava slovenskog juga, te će iz zaprašenih i zakopanih listina otkrivati veličinu istorije, jačinu uma i srca svoga naroda; on će pokrenuti sve narodne sile i upregnut ih na svim granama ljudskog znanja i umjenja da bi podigao narodu vjeru u svoje sile, a u inozemstvu pribavio mu ugleda i poštovanja. On će doviknuti: „Jedanput zauvijek prestanimo hrustiti se sa brojem plemena slovjenskoga ili južne mu grane. Onaj samo narod velebrojan je, velik i moguć, koji ima jednu samo istoriju, bilo političku, bilo duhovnu, koga ista prošlost veže; u kom svaki pojedinac ćuti da je kost od istih kostiju, put od jedne puti. Jugoslavenstvo mora postati jednim duhovnim narodom, ako ne želimo da nam narod tek životari ili čak strada" (215). Štrasmajer i Rački stadoše najprvo da izgrađuju duhovno jedinstvo Jugoslovena, jer, kaže Rački: Narodi politički rastrgani i zavisni od stranaca nemaju se plašiti za svoj opstanak i razvitak, kad su moralno imenito putem knjige sjedinjeni (221).

Oni uspješe u svom djelu. Njihova široka svećenička ljubav naišla je na jednaki odaziv kod pravoslavnih kao i kod katolika. Osnutak Akademije pozdraviše jednakim oduševljenjem Srbi i Hrvati. Srpski omladinci iz Pariza ovako pozdravljaju Štrosmajera: „U svim djelima koja su učinila Vaše ime poznatim, poštovanim i ljubljenim, ogleda se jaka ljubav k Srpstvu, koga ste Vi odličan član, i postojana volja u potpomaganju narodnog napretka; ali osnovanje Jugoslavenske Akademije možemo pogledati kao vijenac svoj dosadašnjoj Vašoj radnji, jer u njoj vidimo krepko sredstvo za umno i naravstveno sjedinjenje sve naše jugoslavenske braće" (241). Akademija zbliži toliko Beograd Zagrebu, da se nije ništa u Beogradu važnijeg dogodilo što nebi Zagreb zapazio, i obratno. Beograd priređuje biskupu Strosmajeru slavlje kakvo je teško ijedan Srbin doživio. Veber - Tkalčić, kanonik zagrebački, biva primljen kao jedan od najmilijih Srbina. Beograd je uopće slavio tad katoličke svećenike kao svoje najveće dobrotvore. 1875 opet novo slavlje, novi napredak, nov poklon katoličkog svećenstva Jugoslovenstvu, otvor naime sveučilišta u Zagrebu.

Velika ljubav prema Jugoslovenstvu baci i Štrosmajera i Račkoga također i na polje političko. Veliki planovi kneza Mihajla, brzi razvoj političkih prilika u Srbiji oduševljavao je u-

velike i ta dva velika čovjeka. Štrosmajer i Rački imali su i u njima svog učešća, a i uspjeha, jer su oni ne samo bili veliki prijatelji srpskih knezova, nego i njihovi intimni suradnici svojom živom korespondencijom, a i čestim sastancima. Nikoga baš nije veselila nova uloga Srbije kao jugoslavenskog Pijemonta kao baš onu dvojicu.

Što su Štrosmajer i Rački zasnovali, to je sve našlo živog odjeka u srcu njihove braće svećenika, i to ne samo u Hrvatskoj nego i u Dalmaciji, Bosni, Hercegovini i Vojvodini, Istri i Sloveniji. Kudgod se je osjetio val jugoslovenskog gibanja, tu je prethodila ruka katoličkog svećenika. Poznato je da je Austrija našla u Sloveniji jakih svojih pristaša koji su ometali jugoslovensku ideju. Među tima naći ćete redom svjetovnjake, dok ćete na protivnoj strani opet vidjeti samo svećenike i biskupe. Biskup Janez Blajvajs jedan od najvećih dobročinitelja Slovenije, bio je među Slovencima najveći Jugosloven. Njegova je ona: Brez Slovenije ni južnoslovanske zveze (359). On je otvoreno izjavljivao austrijskim visokim činovnicima: Srbi, Hrvati i Slovenci su jedan narod, pa zato je sve moguće radio na njihovom zbliženju. Kad je ovaj velikan zatvorio svoje sumorne oči, Božja je promisao poslala Slovencima novog, možda i jačeg proroka — Janeza Kreka koji katoličkoj jugoslovenskoj omladini daje ovu direktivu: „jedan narod, jedna država od Beljaka do Soluna i mnogo, mnogo slobode" (733).

Bosna pod Turskom osjećala je u svom ropstvu mnogo jače što znači bratska sloga i ljubav, pa je pod vodstvom franjevaca sa ushitom pozdravljala jugoslovensku misao i pokret. Drukčije je bilo u Dalmaciji. Tu su brojni talijanski činovnici, kao i feudalci vodili glavnu riječ u narodu, pa je posao bio odveć težak, te jugoslovenska Dalmacija nije mogla da jače sudjeluje u opće narodnom pokretu. Kraj ove nevolje došla je mnogo žalosnija. Srbi se posvadiše sa Hrvatima, te su u borbi sa Talijanima pomagali rađe Talijane nego Hrvate. U ovakvim prilikama trebalo je najprvo pomiriti braću, zatim osloboditi se od Talijana, a tek onda povesti narod ka jugoslovenstvu. U tom radu ističe se među Srbima ime pjesnika Sundečića, a među Hrvatima sve redom imena pravih svećenika, velikih Jugoslovena: Pavlinovića, Stjepana Buzolića, Šime Ljubića, I. Prodana, Jurja Biankinija. Da nije bilo ovih, zar nebi Dalmacija možda još i danas ste-

njala pod talijanskim korbačem? Kad bi mnogi naši današnji vođe bili pročitali što je Mihovil Pavlinović pisao 1868 g. o jugoslovenstvu, o zajednici i jednakosti Srba i Hrvata, jamačno bi se morali da nemalo zasrame.

Za Balkanskog rata pa dalje jugoslovenska ideja prima već konkretne forme, te se putem revolucije ide k Jugoslaviji. U općem pokretu ne zaostaje ni katoličko svećenstvo. 1917 i 1918 ko je smio da pisne što proti Austrije? Austrijske tamnice bile su pune Jugoslovena, a stabla prenatrpana obješenim. Ipak, ustaje čovjek svet, nepokolebivi biskup Mahnić te u „Riječkim novinama" opominje narod na neustrašivost naglasujući nerazdruživost sudbine svih Jugoslovena. Austrija ga optužuje kao skizmatika, a on, junak, ne povlači se, već potvrđuje svoje tvrdnje i optužuje samu Austriju u glasovitim člancima „Ex ore tuo te judico".

Prva jugoslovenska deklaracija u Carevinskom vijeću u Beču izašla je god. 1917 iz ustiju kat. svećenika Korošca. Katoličko svećenstvo je bilo ono koje je predvodilo narod u izjavama za jugoslovensku misao, makar je sa strane Austrije proti njemu bila provedena žestoka borba. Pravda je donesla katoličkom svećenstvu zasluženu zadovoljštinu za njegov rad, jer na mjestu prvog pretsjednika Narodnog vijeća ujedinjenih Hrvata, Srba i Slovenaca sjedio je opet katolički svećenik Dr. Anton Korošec.

Sterilna borba po oslobođenju kočila je nemilo napredak naše mlade države. Katoličko svećenstvo može opet i tu da ponosno digne svoje čelo, jer što je bilo pod njegovim jačim uplivom, nije ipak okaljalo svoju savjest s bratske mržnje i nesloge. Pače, imamo u tom uprav herojskih primjera svećeničke nesebičnosti i junaštva. Iznešću primjer opet biskupa Mahnića, čije je ime nezasluženo izostalo iz Antologije. On, kao talijanski zarobljenik, nad čijom glavom stajaše damaklov mač, kad je čuo za neslogu koja je nastala između braće u domovini, izloživši svoj život očitoj pogibelji, šalje svom katoličkom narodu otvorenu poslanicu u kojoj ga moli i zaklinje da se kani nesloge, a prihvati bratsku ljubav. U istoj poslanici naglasio je ovaj kršćanski junak misao kod katolika opće primljenu, da se mi katolici nemamo zašto da strašimo pravoslavnih Srba. Njegova je riječ: Božja nam je providnost odredila zajedničku domovinu, a ljubav će sve zapreke otkloniti. Stoga treba nam se kloniti nesloge, jer ona koristi samo

našim zajedničkim neprijateljima.

Hrišćanstvo, koje je kod Germana spajalo, kod Hrvata i Srba razdvajalo," tako veli gosp. Novak. Veliki jugoslovenski umovi, dragi moj Profesore, nisu tako mislili. Fran Kurelac veli: „Kako se vidi, korên omrazi hrvatsko-srpskoj nije toliko u vêri, er nije u životu domaćem;... nego kako rekoh, jedinice u tom, čto su jednoj vêri slova grčka, a drugoj latinska za dušu pripela; čto nam je nositi samar vêkovite nesloge rimsko-bizantinske" (211). Ovu je misao usvojio i u svoje razlaganje unesao najveći Jugosloven i najmoćniji među najumnijima Frano Rački (219). Da spomenem i trećeg velikog Jugoslovena Janeza Kreka. On veli: „Glavni punkt sukobu između vas Hrvata i Srba, jest različnost kulturnih tendencija" (730).

Našli smo se na mjestu gdje se je sudarila bizantinska kultura sa romansko-germanskom, Istok sa Zapadom. Dva brata bijahu razdijeljena dvjema suprotnim frontama, te, ma kako velik bio pokušaj kroz vjekove da se približimo jedan drugome, nijesmo mogli, jer smo bili u šapama dvaju jakih orijaša. Tek kad smo se, po sretnoj promisli, Štrosmajera i Račkog, kulturom na više popeli, našli smo se jedni i drugi na istom tlu. Kultura nas je dakle približila, a ne indiferentizam — nemar za vjeru, koga Rački, izričito kaže, da prezire (219). Vi ste vidjeli, dragi Profesore, kolikom su ljubavlju i štovanjem govorili katolički svećenici o Srbima i Bugarima, makar ih je bolila vjerska pocjepkanost. Možemo još i više ustvrditi! Vjerska pocjepkanost davala je katoličkom svećenstvu pobude da se još više približe braći. Tri su bila sjemeništa osnovana gdje su mogla i nesjedinjena braća da nađu zakloništa. A i borba za glagolicu vođena je najviše u želji da bi se što većma približili odijeljenoj braći. Katoličko svećenstvo hrli godišnje u hiljadama k ljudima poganima, čije divljaštvo nije još ublažila blagodat kulture i civilizacije, a kako bi onda bježalo od svoje braće sa kojom ga, pored krvi i jezika, veže neizbrisivi biljeg sv. Krsta?

Što su među najvećim propovjednicima i stvaraocima Jugoslavije bili katolički svećenici, uzrok je taj što su u našem jedinstvu gledali zalog ne samo vremenite, materijalne nego i vječne, duševne sreće. Dao Bog, da se ispune predviđanja velikih svećeničkih duša, te Jugoslavija bude i politički i vjerski most i pomiritelj Istoka i Zapada.

Antoniana

Tiho, ali s ljubavlju sprema se katolički svijet na proslavu dvostruke sedamstogodišnjice sv. Ante Padovanskoga. Sam Sv. O. Pijo XI odredio je rok jubilejske godine: ona će trajati od 13 lipnja 1931 do 13 lipnja 1932, da se tako uzmogne proslaviti sedma stogodišnjica i smrti i kanonizacije „Sveca svega svijeta" (riječ Leona XIII). Ako svi znaci ne varaju, ta će proslava biti i srdačna i općenita, a nadati se možemo i obilnome duhovnom plodu. Osobito dvije zemlje hoće da se odlikuju u ovoj slavi, kao što je i prirodno: Portugalska, sretna kolijevka Fernanda Bulhana; Italija, još sretnija, jer u hramu sa sedmero kubeta čuva moći velikoga Čudotvorca... Kako mnogi čitatelji „N. R." znadu talijanski, a i u nas je sv. Ante najpopularniji Svetac, mislim da ću učiniti dobro, ako ih upozorim na tri lijepa i korisna izdanja:

Il Santo. — Tako se zove naučno-duhovna revija koju od lipnja 1928 izdaju čuvari Svečeva svetišta u Padovi O.O. franjevci konventualci, a izvrsno je uređuje O. Dr. Luiđi Guidaldi. U raskošnoj opremi, s preko 300 strana velikog formata, ukrašena mnogobrojnim umjetničkim slikama i prilozima, Revija donosi naučno pisane radnje kojima je svrha da što bolje osvijetle vrijeme, život, djela i posmrtnu slavu sv. Ante. Sva pitanja koja se tiču slavnoga Sveca, nalaze tu mjesta, a obrađuju ih odlični pisci nesamo iz Italije, nego i drugih zemalja. Način pisanja takav je da raspravljanja lako prati svaki imalo školovan čovjek, pa je Revija pristala u svačiju kuću i kao ukras i kao korisno i drago štivo. Cijena je upravo minimalna: za Italiju 20 lira, za inostranstvo 30, za sva četiri godišnja broja; godina teče od lipnja do lipnja. Naručuje se na adresu: Rivista „Il Santo", Basilica del Santo — Padova (Italia). Najsrdačnije preporučujem je svima koji razumiju talijanski. —

Filippo Conconi, Leggende di S. Antonio di Padova e altri documenti del secolo XIII (Padova 1930, Libreria editr. Antoniana, pag. XXIII+111; List. 16). — Upravo je sretna bila misao Dr. Konkonija da u jednome lako pristupnom svesku izda najstarije životopise i druge isprave o sv. Anti. Ko god se i samo površno pozabavio poviješću sv. Ante, znade kako je s jedne strane vrlo malo vijesti sačuvano o njemu iz njegova vremena — iz XIII vijeka —, a s druge kako je teško doći do tih najstarijih vrela. A bez njih ne može se ni govoriti o solidnom poznavanju svijetloga Antina lika. Prema tome g. Konkoni učinio je nesamo „non inutile fatica" (Str. XXIII), nego je njegov trud vrlo koristan i dolazi u zgodan čas.

Na početku knjige ima opširan Uvod ((Prefazione, V—XXIII). Tu se lijepo govori o povijesnim vrelima iz XIII v. za život sv. Ante. Samo se čudim kako pisac može tvrditi da „jedini Facchinetti pripisuje (Tomi) iz Pavije autorstvo Legende" Assidua (str. XII), kad je to prvi nagađao O. F. Delorme, kako se može vidjeti i iz velikoga Fakinetijeva djela: Antonio di Padova (str. XVII) koje i sam g. Konkoni više puta citira. Zato ni D' Araules = Delorme ne ide među one koji drže da je Toma iz Celana pisac te najstarije legende o sv. Anti (XII, 8). On je tako mislio 1899 g. u izdanju Rigoldove legende, ali izdajući 1923 Dialogus de gestis..., iznio je novu hipotezu o Tomi iz Pavije. Stoga je nejasno i ono što u tome pravcu g. K. piše na str. XVI. Sve se čini kao da on nije imao pri ruci Delormova izdanja Dialogusa, iako ga spominje u 19 bilješci, str. XVI.

U samome tekstu izdavač donosi najprije, u dva stupca, najstariju legendu Assidua i prema njoj njezinu najvažniju preradbu Anonyma (= Julijan iz Speyera), izostavivši one njihove dijelove koji govore o Svečevim čudesima post mortem (str. 3—50). Na str. 51—54 dolaze Bilješke (Note), u kojima su iznesene lekcije i varijante triju drugih kodeksa Prime i legendâ Rajmundove, Firenačke i Dijaloga. Možda bi bilo bolje da je to tiskano odmah ispod teksta, jer ovako je malko nezgodno brzo naći bilješku koja ti treba. Na drugome mjestu pretiskana je Rigoldina (57—80), i opet bez čudesa post mortem. Nije dobro učinio izdavač što uz citate iz sv. Pisma i još neke nije označio odakle su, a to mu je bilo vrlo lako, jer su svi označeni u Delormovu (D' Araules) izdanju kojim se je služio. U Notama (81—82) navedene su neke kraće vijesti iz XII v. o našemu Svecu, a isto tako i u Bilješkama (98—99) k otsjeku Drugi spomenici 13 v. (85—96). Ja mislim da se je i od njih barem gdjekoja mogla staviti u glavni tekst mjesto u bilješke. Jedna je bilješka ispala (str. 82, poslije 8).

Knjiga ima i veoma koristan Dodatak o Spisima sv. Ante (103—108), također s Notama (109). Nije točno što se veli o izdanjima Maffei — Bertani (105). Pisac, po svoj prilici, ne poznaje tih izdanja iz autopsije, nego je podatke o njima uzeo iz Fakinetijeva djela, gdje je na str. 218, 3, zaista, nastala pometnja. I. A. Bertani bio je tiskar, a servit O. R. Maffei priređivač izdanja Svečevih Nedjeljnih govora od 1574; godinu kasnije izdali su oni njegove Korizmene govore (Mleci 1575). Izdanja Mafejeva od 1571 (!) i nema, a ona tri govora što ih Fakineti citira, nisu Svečeva, nego je Mafeji 1574 ta tri svoja govora tiskao kao dodatak Svečevima. Možda će čitatelje zanimati, ako spomenem da je Bertani izdanje od 1574 prikazao splitskom nadbiskupu: Aloysio Michaelio

Patricio Veneto...

Način citiranja vrela i literature nije uvijek najzgodniji, a ima i gdjekoja tiskarska pogrješka. Da spomenem samo dvije. Na str. XXI mjesto Legenda Prima treba da prvi put stoji Anonyma. Na str. 105 za Locattelijevo izdanje stavljena je god. 1885, a ima biti 1895. — Sve ove zamjerke ne umanjuju, ipak, vrijednosti ovoga lijepoga izdanja, pa ga od srca preporučujem Antinim štovateljima.

Josè de Sousa Monteiro, S. Antonio di Padova. Rilievi caratteristici. Studio storico — critico. Prima trad. (ital.) di Mons. Benedetto Neri (Padova 1930, Libr. editr. Antoniana). — Vrela iz 13 v. o sv. Anti vrlo su škrta, pa su odavna njegovi štovatelji nastojali da iz sačuvanih Svečevih spisa upotpune sliku Božjeg Ugodnika. Međutim, ni to nije lak posao. Najprije sigurno Antinih djela ima, razmjerno, malo, a onda to nisu oni govori što ih je on zaista izrekao, nego više nacrti, okosnice, latinski pisane, kao nekakav priručnih za učitelje i učenike. Ipak, i iz takova materijala dadu se ugledati mnogi obrisi divske slike slavnoga Čudotvorca i, zar, najvećega propovjednika poslije Otačkih vremena. Možda nikomu do danas nije uspjelo tako sretno nacrtati te obrise kao portugalskome književniku J. de Sousa. On je god. 1895, kao uspomenu o 7 stogod. od Svečeva rođenja, izdao knjigu koju je evropska kritika sa zanosom pozdravila, a sada je na talijanski preveo Presv. gosp. Neri. Kratak pregled ovoga uzornog djela pokazaće njegovu vrijednost.

Pisac prikazuje sv. Antu propovjednika (l' oratore, 3—12), i to najprije, u dalja četiri poglavlja, kao govornika (il retore, 15—39), učitelja ćudoređa (il moralista, 43—50), učenjaka (il sapiente, 53—66), pjesnika (il poeta, 69—88). Dva posljednja poglavlja promatraju Sveca kao asketu (l' asceta, 91—111) i mistika (il mistico, 115—137). Istaknuti sva odličja ove knjige, u ovako kratku prikazu, nije moguće. Tu je prije svega iskren zanos za velikim Svecem, a ujedno i potpuna mirnoća i nepristranost u proučavanju vrelâ. Pisac, na pr., ne niječe „govorničkih mana" sv. A., ali vrlo lijepo razlaže da su to, često puta, samo mane za naš današnji ukus. Neke od njih ima Svetac zajedničke s najvećim govornicima i pjesnicima, na pr. s Augustinom i Danteom (v. str. 26—31).

Da shvatimo apostolsku oštrinu našega Sveca — koji je znao da plane Ilijinim žarom! — pisac vještom rukom slika moralno stanje njegovih vremena (43—46). Mudrost sv. Ante jest prije svega mudrost svetaca, čudovito poznavanje sv. Pisma i znanje o Bogu, ali i njegovo svjetovno znanje bilo je odlično (53—66). Svecu kao pjesniku posvetio je Sousa jedno od najljepših poglavlja. Tri su vrela Antine poezije: sv. Pismo, knjiga Božje prirode i ljubav prema Djevici djevica (v. str. 83). Govoreći o sv. Anti kao asketi, pisac ga poređuje s njegovim sv. Ocem Franjom,

pa je i slika Asiskoga Siromaha naslikana upravo majstorski (91—97). Nešto kasnije pisaće slično o sv. Franji Joergensen i Chesterton... Kao osobitu krepost sv. Ante S. vrlo uvjerljivo ističe poniznost (107—108). U posljednjem poglavlju upozorujem na strane gdje se govori o kršćanskoj „mističnoj filozofiji" srednjega vijeka (115—124). — Po čitavome djelu razasute su mnoge duhovite riječi. Čovjek bi morao ispisati po knjige, da sve to istakne!...

Prijevod se čita ugodno i lako. Samo mi se čini da je na str. 15 pogrješno stavljeno u prvom dijelu druge alineje prvo lice mjesto trećega. Isto tako mora da je netočna interpunkcija u trećoj rečenici na str. 109 i u drugoj na str. 111. U ovoj posljednjoj mislim da se mjesto lutto ima čitati tutto. Rečenica što spaja str. 83 i 84 po svoj prilici krije neku štamp. pogrješku, a tih će biti i još gdjekoja (na pr., na str. 5, 81, 110, 126). Svakako je, valjda kod razlamanja, nastala zabuna s brojevima citata na str. 96—109. No teško je o svemu tome nešto sigurno reći, kad nemaš pri ruci portugalskog originala. Uostalom, to su malenkosti, koje ne smetaju da ovo bude zaista izvrsno djelo, vrijedno najtoplije preporuke.

F. S. Petrov

KULTURNI POGLEDI

Reorijentacija u promatranju svijeta i čovjeka. — U našem je općem kulturnom životu donedavna nesmetano pir pirovao krivi materijalistički nauk, kako tobože ni na nebu ni na zemlji, ni u brdu ni u moru ne postoji ništa drugo nego samo gruba tvar i njezini razni oblici. Ovi je nauk dotle doveo, da se drsko nijekalo razliku Stvoritelja i stvorenja, čovjeka i životinje, laži i istine, kreposti i opačine. Ovako lažnom nauku služile su naše više i srednje škole. Donapokon našle su svojih svećenika i u mnogim školama u mnogim. pučkim nastavnicima, koji su si utvarali jaču sposobnost i bogatiju naobrazbu, ako su se mogli zaklinjati na riječi materijalističkog tobožnjeg stručnjaka E. Haeckela, čije su riječi i u hrvatskom prevodu vrijedile kao suho zlato nepatvorene znanosti. Donapokon su učili i nezrelu djecu, kako treba da u majmunu gledaju svoga prvog roditelja!?

Materijalizam je kod nas lakše nego drugdje uspjevao s ovih razloga: Mnogima je imponiralo, ne izuzimljući ni naše sveučilišne profesore, povoditi se za ljudima svjetskoga glasa većih kulturnih naroda (Engleza, Francuza, Njemaca), a da nijesu imali ni volje ni uslova da kritički obrade i bistro u oči pogledaju velikim svjetskim zabludama. Epidemija majmunisanja daleko je veća bila kod prostije, ali samo ponešto naobražene, čeljadi. Materijalizam je dobro dolazio i s praktičnih razloga, jer je našu pokvarenu narav i naše niske požude oslobađao od bilo koje odgovornosti za vlastite čine, osobito odgovornosti pred Vječnim Sucem Gospodinom Bogom. Kršćanska se vjera proglasivala lažnom, samo da ljudi mogu slobodnije da idu putem poživinčenja. Ostati će trajna ljaga na kulturnoj povijesti čovječanstva, kako su ljudi toliko nepametni bili, da su ovake materijalističke zablude turali u svijest kao rezultate čiste znanosti. No, dobro kaže poslovica: Ne dolazi svako zlo za zlo, pa je vjerojatno, da su i ovake zablude bile povodom bistrijeg i skromnijeg znanstvenog gledanja na svijet, na život i na čovjeka. Danas i u ime znanosti — a da o našoj kršćanskoj vjeri ništa i ne govorim — možemo utvrditi prijateljski savez vjere i znanja, kad se baš nju u ime njegovo htjelo da potkopa.

Vjerovalo se u ime nazovi znanosti, kako na svijetu ništa ne postoji, što se ne bi razvilo iz proste mrtve tvari. No, ovo je uvjerenje i u znanosti ostalo pusto i nedokazano. Nesamo to da je ostalo nedokazano nego je prava znanost pružila nam obilnog materijala, po kome mi logički moramo zaključiti, kako sama pojava živog bića u svemiru traži svoga izvankozmičkog Stvoritelja.

Sve teorije (darvinizam, neodarvinizam, neolamarkizam i t. d.) koje nijesu htjele da vide namjeravanog poretka sa određenom svrhom u prirodnim pojavama znanstveno su skrahirale.

Krivo se učilo, da nema razlike između čovjeka i životinje ni na području duševnoga života, ali se danas o ovakim zabludama ne vodi računa.

Svima je stručnim, pa i manje stručnim psiholozima jasno, da je bitna razlika između čovjeka razumna i nerazumne životinje. Još i više danas možemo i u ime znanosti kazati, kako ona nije dosada pružila nam nikakva dokaza, koji bi nas nutkao da promijenimo naše kršćansko uvjerenje, da je Stvoritelj svijeta na poseban način sudjelovao i pri stvaranju prvog ljudskog tijela.

Moguće da ove retke ne bih ni napisao, da mi ruku ne dopade Srpski Književni Glasnik (Beograd, 16. VI. 1930). U njem sam se namjerio na članak Dr. Stanislava Župića: „Razmišljanja o nepoznatom", gdje zagovara ispravno mišljenje o čovjeku, a to se zaista još i danas rijetko događa u našim stručnim i književnim revijama, ako ne stoje na gledištu pozitivnog kršćanstva. Ovdje on kaže: „U čoveku ima dakle nešto bitno više od životinje, ljudski duh, i samo zbog toga čovek ima u sebi sposobnost da sam sebe nadiđe. S druge strane, životinja baš zbog toga, jer u njoj nema slobodna duha, nikada ne može postati zločincem, pa ni onda kad pojede i sama svoju decu! Posve je drukčija odgovornost čoveka baš zbog toga, jer on u sebi ima žig božanstva: glas savesti i čežnju za lepim, istinitim i dobrim, za daljinama večnosti".

Obično mnogi naši ljudi dugo lutaju po bezpuću raznih zabluda; a da se drže vjere svojih otaca prištedjeli bi dosta muke i napora i u ličnoj koristi i u interesu osobnog i općeg kulturnog napretka.

* * *

Kult golotinje i koedukacija. — Dosta je pogledati izloge naših knjižara i papirnica, prolistati repertoare naših kina i kazališta, baciti letimični pogled po svijetu: na šetnji i na kupanju, pa ćemo se lako uvjeriti o nečednosti i besramnosti, koja truje naš narodni život. Još ni ovo ne bi bilo najgore, kada ovakovi grdni i štetni običaji ne bi pokušavali da se pravdaju nekakvim tobožnjim napretkom i nekakvom tobožnjom slobodom ljudskog nezavisnog duha. Praktični život golotinje i njegova apologija kao da se najbolje očituju u modernoj tako zvanoj koedukaciji, koja bi imala da briše razlike između spolova ili barem da zajazi onaj jaz, koji ih dijeli i to pod vidom nekog jačeg i većega morala. Hoću da iznesem neke razloge, na kojima se osniva teza koedukacije, koja je u najužem savezu sa kultom golotinje.

Svak znade kako je snažan spolni nagon i kako je lako podražljiv. I moderni to vide kao što su to vidjeli svi stari odgojitelji i moraliste. Svi vide i njegovu štetu, ako se ne drži propisanih granica moralnih i socijalnih zakona. Makar da su činjenice općenito priznate, ipak se u metodama pobijanje loših posljedica ovoga raspoloženja i pedagozi i učitelji morala vrlo razilaze. Mnogi, da se ne kaže većina, današnjih odgojitelja preporučuje metodu koedukacije, koja bi imala otupiti oštrinu seksualnog nagona kod mladosti obaju spolova. Bez sustezanja preporučuju se i izvršuju se: zajedničko obrazovanje u školama, športske igre, zajednički višesedmički izleti jedne i druge mladosti. Ovo se ne preporučuje samo za nedoraslu mladost do 12 godine dobi nego se ovo hoće da protegne na svu mladost bez razlike. Vidimo da mnogi učitelji i odgojitelji ne brane mješovitoj mladosti ni zajedničko kupanje, pa i bez propisnih kostima, jer da će ovako

privikavanje na golotinju ćudoredno i uzgojno djelovati!? Nitko ni od starijih kršćanskih odgojitelja nije preporučivao kao opće pravilo za mladost, da jedno od drugoga stoje sto milja daleko, jer bi to bilo i nenaravno i protuprirodno, ali čedna i kršćanska obzirljivost i neka distancija izmedu jedne i druge mladosti vrlo je povoljno utjecala na njihovu međusobnu ljubav i na kasniji sretni bračni život. Slobodan muškarac i slobodna ženska po zakonima psihologije nište i privlačivost i povjerenje mladića i djevojke, jer se prirodni i isključivi intimitet ne može da postigne sa današnjim libertinstvom. Današnje opadanje prave zaručničke i bračne ljubavi u najužoj je vezi sa praksom pogubne koedukacije, koju danas na vas glas osuđuju najugledniji američki odgojitelji.

Treba priznati, da koedukacija ima jedan mali razlog za se, što se s njom radi privikivanja ponešto otupljuje spolna pobudljivost, ali su neizmjerno veće štete, koje koedukacija pružanjem grešnih prigoda sobom nosi, da se na ovaj tako neznatni plus ne smijemo ni osvrćati; kad se on i inače s drugim sredstvima dade postignuti (Razuman i kršćanski čestit odgoj).

Nemojmo se zavaravati, da ćemo koedukacijom postignuti, sačuvati ili popraviti našu mladost: bilo jednog bilo drugoga spola. Njihovo je stanje zaista kritično, kao što je bilo i kao što će biti, dok na sebi nosi našu ljudsku narav. Želimo li mi koristiti našoj mladosti uprimo sve sile, da očistimo naš život od smrada golotinje, koja mladenačku fantaziju jako uzbunjuje. Ne vodimo je u pokvarena kina i kazališta. Ne dajmo joj u ruke pokvarena štiva. Čuvajmo je od rđava društva. Zanašajmo je za radom i naukom. Učimo je strahu Božjemu i sramu ljudskome, pa će nam ovo mnogo više donijeti koristi nego sva razvikana naprednost koedukacije, koja vodi u propast i mladost našu, i obitelji naše, pa i sam naš narod.

* * *

Stogodišnjica nezavisnosti Belgije — Godine 1830 na 4. okt. mala država Belgija izvojštila je svoju nezavisnost i prošloga je ljeta i jeseni proslavila stogodišnjicu tog velikog događaja.

Ime Belgije potječe od keltskog plemena Belga, koji su u davna vremena tu stanovali. U prvom vijeku pr. Isusa Julij Cezar je osvojio zemlju i od doba Augusta poznata je u povijesti kao Gallia Belgica, jedna od četiriju rimskih provincija Galije. U IV. stoljeću zaposjeli su Belgiju Franci. U srednjem vijeku mijenjao se opseg Belgije i mijenjali se gospodari. Padom Karla ćelavoga 1477, došla je Belgija u posjed Habsburgovaca a g. 1744 pripadala je austrijskoj Holandiji, no poslije neuspjelih pokušaja oslobođenja oko g. 1790 bude Belgija priključena Francuskoj, dok nije opet na bečkome kongresu g. 1815 ujedinjena sa Holandijom (Nizozemskom). U ovom sklopu radi brojnih razlika pojedinih provincija nije se mogla snaći, te je osobito na potjecaj iz Pariza u narodu raslo nezadovoljstvo i širila se pobuna. 4. okt. 1830., kako rekoh, Belgijanci proglasiše svoju nezavisnost i odcijepiše se od Nizozemske. Neki su htjeli da se Belgija proglasi republikom, no velika većina na narodnome kongresu 10 nov. 1830 izjavi se za ustavnu monarhiju. Velevlasti odobriše zaključak kongresa, urediše granice prema Njemačkoj i ujedno

proglasiše neutralitet Belgije. Na kongresu u Bruxelu 7. 2. 1831 glasovan je ustav nove kraljevine i 4. 6. 1831 bi izabran kraljem Leopold Kobuag Sakski pod imenom Leopolda I. Ovaj je mudro vladao mladom državom do svoje smrti 10. XII. 1865, a nastupio ga sin mu Leopold II., koji je osobito zaslužan za Belgiju uređenjem bogate kolonije Kongo. Današnji kralj Albert, sin Leopoldov, treći je vladar, a istakao se je za velikog svjetskoga rata. Branio je naime mali kutić Belgije, dok nije konačno pobijedila antanta i dok nijesu Nijemci ostavili Belgiju, čiji su neutralitet odmah u početku velikog rata bili pogazili.

Belgijanci su ovaj jubilej proslavili na osobiti način. Osim raznovrsnih izložba, koje pokazuju i današnje stanje zemlje: obrta, industrije, kolonija, prošlost Belgije i današnji napredak, gotovo u svakom mjestu, i u velikim gradovima i u malim selima, izvađale su se starinske igre i predstave, obnavljali su se historički događaji. U tim igrama imali su udjela i sam vladar i članovi dinastije.

Mala Belgija poučna je za nas sa više gledišta. To je država jedna, jedna kraljevina sa dva naroda: nju sačinjavaju Francuzi i Flamanci i dva su službena i jednakopravna jezika. Hoće li ovaj dualitet, koji se sve više ističe, konačno srušiti jedinstvo države ili će zajednička prošlost i interesi jedinstva dinastije i jedinstvo suverena sačuvati jedinstvo države, pokazati će budućnost. Belgiju obično donose za primjer da se pokaže da jedinstvo jezika nije nužno za jedinstvo domovine i države, ili za dokaz da pojam naroda i narodnog jezika ne ulazi nužno u pojam domovine i narodne države.

U Belgiji je silno razvijena industrija. Obilje ugljena u zemlji tome dosta pridonosi. Belgija je država gdje se je razmjerno najprije i najbolje razvila željeznička mreža.

U Belgiji je školstvo dosta rašireno. Nigdje nije prava sloboda nastave tako raširena i u onoj mjeri stavljena u djelo kao što je u Belgiji i u susjednoj Holandiji. I ako su ove dvije državice u sebi razdijeljene: Belgija u dva naroda (Francuzi i Flamanci), a Holandija u dvije vjeroispovijesti (protestanti i katolici) ipak se pokazalo da se napredak dade složiti sa slobodom nastave, da centralizam i državni monopol nijesu neophodni uvjet za održanje jedinstva i pravog zadovoljstva u građanima. Ima dakle i drugih čimbenika negoli su jedinstvo narodnosti i vjeroispovijesti, koji sačinjavaju i podrže jedinstvo i snagu države

Fra K. Eterović

* * *

Maršal Joffre i katolička vjera. — Uza svu neobičnu i grčevitu borbu za život morao je da se i hrabri maršal Joffre pokori smrti dne 3 I. 1931.

Krunicom u ruci, proviđen svim Svetotajstvima i posebnim osobnim papinskim blagoslovom borac sa Marne ispusti junački svoj duh i pođe na račun Milostivom Ocu.

Josip Jakov Cezar Joffre rodio se 12. januara 1852 u Rivesaltes u Pirinejima, bio bi dakle brzo (do 9 dana) navršio 79. godinu života. Prve

nauke učio je u Perpignanu, studirao zatim inženjerstvo u Woolwichu. U 18. godini sudjelovao u obrani Pariza. Kasnije svršio vojničke nauke u Fontainebleau. Vršio razne vojničke službe. Penjao se od stepena do stepena i god. 1911. bi imenovan vrhovnim poglavicom Generalnog Štaba. Kao takav dočekao je svjetki rat i odmah upočetku od 4—14. sept. 1914. izvojšti onu glasovitu pobjedu na Marni, s kojom će vazda biti njegovo ime spojeno, a koja je, može se za sigurno reći, odlučila spasom Francuske. Odmah poslije te pobjede njegova slava pada. Ustupivši drugomu vrhovno zapovjedništvo, vršio je druge, ne puno odlučujuće službe: bio u vojničkim poslanstvima u Americi, Španjolskoj, Rumunjskoj. God. 1920. stupi u trajno stanje mira.

Spas Francuske na Marni usko je skopčan sa Joffreom; pače se ima njemu i pripisati. Kada je neprijatelj bio udaljen samo dva dana od Pariza, vlada se preselila u Bordeaux i svi držali da je propast neizbježiva i drhtali i najsrčaniji — *jedini* Joffre je bio miran, mučao, pouzdavao se i razmišljao, kako da u zadnji čas spasi domovinu. *„Jedini on,* reče Foch Madelinu, bio je jak, da onaj čas sačuva mirnoću. Ta mirnoća spasila je sve". Joffre je čekao čas, kada će zaustaviti uzmicanje, bojni red okrenuti i staviti se u ofenzivu. „Na 2. sept. 1914. tako pripovijeda sam Joffre, osjetio sam da je došao čas, da se zametne bitka." Propitao Focha, Franchet-a, d' Espereya, Francha, bi li vojska, uzmicanjem izmorena, ipak bila u stanju da preuzme ofenzivu. Dobivši afirmativan odgovor na 6. sept. izda glasovitu lozinku, veličanstvenu, dirljivu kao molitvu, posljednji krič za spas domovine: „U času, kad se zalazi u kreševo, o kojemu ovisi spas zemlje, svaki bojni red mora pošto poto ostati na osvojenom mjestu, i ne će se dati usmrtiti na mjestu, nego li korak nazad uzmaknuti!" Ove vatrene besjede uzbudiše duhove kao zvuk ratne trublje, zametnu se bitka, koja je trajala 10 dana. Već prvih dana zaustavi se njemačka bujica a deveti dan (13. sept.) izdao je Joffre dnevnu vijest sa riječima: „Naša pobjeda sve to više se usavršuje i popunjuje". Konačno se i završi pobjedom Joffrea i Francuske. Ovaj poraz uskoleba i Nijemcima vjeru da su „nesavladivi."

Joffre se rodio i uzgojio u obitelji posve kršćanskoj, a majka mu je bila trećoredica sv. O. Frane Asiškoga. Kao pirinejskom brđaninu prirođeno mu je, kao i tolikim francuskim generalima sa Pirineja, ono naravno poštenje i duboko kršćanstvo. Nije bez razloga i Neokaljana se pojavila u Pirinejima u Lourdesu. Ali bučni i nevjerni javni francuski život one dobi zanese ga, i Joffre zaboravi na kršćanske tradicije svoje majke. Ponašao se kao i drugi slobodni mislioci, sve da i nebi bio slobodni zidar, kako bi neki htjeli. Tomu, ili barem jer nije bio kršćanin poput svojih kolega Focha, Paua, Castelnaua i Favollea, ima da zahvali svoje promaknuće na vrhovno zapovjedništvo cijele vojske.

Svakako ipak se ne smije reći, da i u ovo doba Joffre nije barem pod pepelom sačuvao kršćansku vjeru, da ga ona nije oplemenjivala. Kad bi on bio sektarac i antiklerikalac, teško a da ga ovo nebi zaslijepilo. Međutim bira među svoje drugove hrabre vojnike i uzorne generale Focha i ostale, a da mu zato ništa nije smetalo njihovo izraziti kršćansko ispo-

vijedanje; što na žalost, mnogima smeta. Kao šef Generalnoga Štaba morao je da odbija napadaje Clemenceaua, koji se je u ime radikalnog antiklerikalizma borio proti „crnom" generalnom Štabu.

I ona mala odbojnost proti klerikalaca, iako sam nije bio antiklerikalac, hladnila je Joffreu za vrijeme rata, kad je vidio tolike redovnike; a iščezla je potpuno, kad je u miru, poslije rata, mogao da hladno posmatra, kako se u Parizu, srcu Francuske preporađa, bujno cvate vjera i pobožnost poslije nemilog krvoprolića.

Nije se čuditi, čim je ozbiljno obolio, dao se prevesti u bolnicu milosrdne Braće. Na 26. decembra, kad je shvatio da mu je život u pogibelji, pozove kapelana klinike P. Bellesoeura, koji mu podijeli sve svete sakramente. Povodom toga piše Sanvoisin u *„Figaro":* „Pobjednik sa Marne, čiji život bio je sam red, htio je prije nego pođe sa ove zemlje, da se uredi i s Bogom. Sa posljednjom afirmacijom svoje vjere, koju je vedro i čisto ispovjedio, njegova moralna ličnost usavršava se i uvećava i daje dobar primjer."

Doista, Joffre dao je krasan i odvažan primjer lijepe i kršćanske smrti. Pravi građanin i vojnik zemaljske domovine htio je da to bude, još radije, i nebeske.

Svojom smrću Joffre nam potvrđuje ono, što su toliki generali s Pirineja, i životom i smrću ustvrdili: kršćanstvo je oplemenilo i dalo snage onom Pirinejskom poštenju i hrabrosti da — *spasi Francusku.*

F. K. Nola.

* * *

Geolog — vjernik. — Dne 23. okt. 1930. preminuo je veliki učenjak Pier Termier. Na 30. juna iste god., kad je Društvo franceskih geologa slavilo svoju stogodišnjicu, Termier je u najvećoj sali Sorbone čitao „anale" naše zemlje. Tom prigodom primio je čestitke geologa svega svijeta. Malo kasnije pošao je s jednom geološkom ekspedicijom u Marok, tu uhvatio bolest, koja mu pribavi slavu: žrtva znanosti.

Pjer Termier rodio se u Lyonu 3. srpnja 1859., gdje je svršio osnovne i srednje škole. God. 1876. došao je u Pariz na politehniku. Ovdje se posebno upozna i zaljubi u svog profesora matematike O. Augusta Saussié. Ovaj je bio u Metzu profesor Foch-ov i sada u Parizu začara svojim matematičkim oštroumljem mladoga Termier-a. Kasnije je Pjer vazda sačuvao posebno štovanje i ljubav prema svomu staromu profesoru.

Termier se je istakao još i mlad sa svojim talentom: jednom prigodom održao je jedan govor, a neki stariji časnik zavapit će: „a gdje je ovaj dečko učio govorništvo?!" Mladi Pjer je ušao u politehniku, deseti po svjedožbama, a poslije dvije godine, izišao je kao prvi u cijeloj školi.

Ali čista matematika, koja ga je upočetku zanijela, nije ga osvojila. Termier je glavni dio svoje duše i sposobnosti posvetio geologiji, da proučava i iskorišćuje „koru zemlje". Mnogo je putovao po Evropi; Americi, stekao mnogo znanje, što ga je harnije ulijevao u srca svojih učenika: bio je profesor na Rudarskoj školi u Parizu.

Iako je vremenom postao generalnim inspektorom rudnika, direktorom geološke karte Francuske i članom Akademije Znanosti, vazda je ostao

profesorom. Bog mu je dao besjedu jako komunikativnu, te je vazda učenike zanašao. U svojim predavanjima, koja su bila prvorazredna, kadikada bi napravio koju digresiju. Onu suhoparnu ekspoziciju začinio bi katkada kakovim zadahom spiritualističkim i kršćanskim poput sv. Frane. Neki su ga u ironiji nazvali: mističnim geologom. To njega nije ništa smetalo: bio je svijestan svoje učenjačke veličine i nadmoći — da su upravo oni mistični zanosi bili dokazom, kojom snagom i lakoćom gospodari svojim predmetom.

Njegova riječ nije se vezala na zidove Rudarske Škole, on je držao predavanja u raznim prigodama i pisao po znanstvenim revijama. Pod starije dane skupio je i sabrao svoje rukopise i izdao tiskom ove knjige: *„Gloire de la Terre"* (1922.), *La Joi de connaître* (1926.); *la Vocation de Savant* (1929). U knjizi „La Joi de connaître" vodi čitatelja na vrh jednog velikog kanon kolorada i tu mu pokazuje, kako je potok iskopao vertikalno u dubinu do 1400 metara; i onda iz tih izlizanih klisura tumači dugu i dugu povijest zemaljske kore. Sarađivao je i u *Dictionnaire apologetique de la Foi catolique*. Ne možemo a da ne donesemo neke njegove misli iz ovoga riječnika. Pod riječju Terre među ostalim piše: „Svaka znanost dovodi Bogu, jer svaka znanost budi u čovjeku ideju Neizmjernoga i daje čovjeku osjećaj misterija. Geologija, sigurno, najviše od svih znanosti izazivlje neizmjernost, otvara najšire obzorje, najčešće se dotiče misterija. — — —

Iz povijesti zemlje, kad se je iz višega promatra, rađa se pouka, koja duh upućuje na vjerovanje i čini mu posve naravnim pojam o Providnosti, koja upravlja svijetom. Izgleda, da se je zemlja polako izgrađivala sa svrhom, da se na njoj stvori život; a i život, izgleda, da se je pomalo i postepeno razvijao, dok je došao do svog vrhunca: stvorenja čovjeka, razumnoga i slobodnoga bića. Zemljom je najprije vladalo kraljestvo bilinsko, a za njim živinsko i tim pripravilo čovjeku stan i hranu na zemlji. Zemlja, poslije nego li ju je čovjek osvojio i napučio, postala je obitavalište duša više ili manje svijesnih svoje nematerijalnosti, svoga blizu božanskoga dostojanstva, svoje neumrlosti: evo sve, što dozivlje u pamet geologu razmišljanje o povijesti zemlje".

Pjer Termier bio je veliki učenjak i veliki vjernik. I u najtežim časovima vazda je bio spokojan izručujući se božanskoj Providnosti. Božji poziv našao ga je pripravnim: legao je u zemlju pun vjere u vječnu nagradu.

F. K. Nola.

* * *

Iz engleskoga katoličkog života. — Sva povijest katoličke Crkve krcata je primjera, kako su njezini pristaše ocrnjivani, klevetani. Mnoge te objede dolaze iz neznanja, nekulture, a ima ih i zlonamjernih. Katolički vjernici u Engleskoj i danas su nišan osvadama od strane svojih protivnika. P. Keating tuži se u engleskome časopisu *The Month* (prosinac, 1929), da i dandanas engleski katolici predmetom su protivničkih napadaja. Mnogi inovjerci — kaže P. Keating — sa mlijekom majčinim usisavaju mržnju na katolika, koja se utvrđuje odgojom. List *English Churchman*,

koji je jedan od najpoštovanijih protestanskih novina, citira o katolicima ovo: „Katolici nijesu naši sugrađani, nego članovi jedne satanske organizacije, koja mrzi istinu, ljubi laž; oni su organizacija, koja je najgori neprijatelj čovječjega roda".

Pogotovo nekoji protestanti objeđuju katoličke samostane, da su leglo nemorala i različitih okrutnosti. Neki visoki anglikanac ustvrdio je, da katolička Crkva osudi na smrt svakoga, koji od nje otpane.

Isti časopis recensira knjigu anglikanca sir. Arthura Conan Doyle. Knjižica vrvi tobožnjim „otkrićima" podmetnutih redovnica, što su ostavile samostan i objavljuju nečednosti, što se zbivaju prigodom ispovijedi.

P. Keating zaključuje, da bi u Engleskoj trebao državni zakon, koji bi štitio ne samo pojedince, već i družbe slobodnih ljudi proti klevetama protivnika.

Bajić

* * *

Katolici i radio. — Nijedna tekovina moderne tehnike nije tako brzo osvojila široke mase kao radio. O tom najbolje svjedoče ovi statistički podaci: Australija ima 330.169 radio-pretplatnika, Danska 404.485, Japan 730.000, Holandija 233.000, Norveška 81.000, Švedska 471.OOO, Njemačka preko 4 milijuna, Poljska 228.000, Čehoslovačka 292.173, Austrija 411.675, Madžarska 300.000, Jugoslavija oko 15.000. Radio je još tako mlad, da ga kod sastavljanja programa ne vodi i ne veže nikakva tradicija, stoga može tu katolički upliv biti mnogo jači nego kod štampe. Mi katolici moramo iskreno priznati, da smo u nekim stvarima i previše konservativni. Tako smo kasno uočili važnost dnevne štampe, zato su nas Židovi pretekli na čitavom svijetu, osvojivši javno mnijenje pred nama. Slična se pogreška opaža i kod osnivanja radio-stanica. Sam karakter radija zahtijeva, da emisijska radio-stanica bude u jakim rukama, da ima jedinstveno vodstvo i što veći broj slušača. Zato je radio gotovo u svim državama ili državni monopol ili vlasništvo privilegiranih dioničkih društava. Svaka radio-stanica nastoji da zadovolji sve svoje slušače, koji se obično regrutiraju iz najrazličitijih društvenih slojeva, imaju već prema svojoj inteligenciji najoprečnije zahtjeve te zastupaju najsuprotnije svjetovne nazore. Radio hoće da u jednakoj mjeri zadovolji vjernike i ateiste, katolike i protestante, kapitaliste i proletarce, sveučilišne profesore i seoske trgovčiće, a to nije tako jednostavan zadatak. Neutralne radio-stanice otvoreno priznaju, da im je najteže zadovoljiti uvjerene inteligentne katolike, koji se ne zadovoljavaju s par čisto crkvenih točaka, kao što su na pr. crkveni koncerti, koja propovijed, sv. misa ili prigodni prikaz života sv. Augustina, sv. Franje i t. d. Katolici zahtijevaju, da se čitav program radio-stanice dovede u sklad s principima katolicizma, a to je samo tamo moguće provesti, gdje katolici imaju svoju vlastitu radio-stanicu. U tom pogledu imaju najviše uspjeha katolici u Belgiji i Holandiji, gdje postoje neovisne katoličke radio-stanice. Holandija ima na pr. dvije radio-stanice: Hilversum na valu 298 m sa 8.5 kw jakosti daje općenit program, te je s vjerskog gledišta posve neutralan, dok Huizen na valu 1875 m sa 7.3 kw jakosti daje naizmjence program katoličkog radio-društva (Association de radiodiffusion catholique) i program protestantskog radio-društva (Association de ra-

diodiffusion chrétienne). Prema sporazumu između katoličkog i protestantskog radio-društva imala je radio-stanica Huizen u sedmici od 28. XII. 1930. — 3. I. 1931, ovakav program: katolički se program davao nedjeljom, utorkom, četvrtkom i petkom, a protestantski program ponedjeljkom, srijedom i subotom.

Zanimljivo je pratiti, kakav program daje katoličko radio-društvo u Holandiji. Obično se misli, da katolički program mora da zijeva od dosade, jer katolici često ne znaju pogoditi pravu mjeru, te im je program odviše nabožan i jednostavan, a to prema stečenom iskustvu odbija i širu katoličku publiku. U Holandiji taj prigovor otpada. Evo kako izgleda program jednog katoličkog dana kod radio-stanice Huizen: 11 h 10': Vjerski čas; 11 h 55': Koncert domaćeg tria; 12 h 55': Gramofonske ploče; 13 h 40': Dječji sat; 15 h 40': Ozbiljna i vedra glazba s gramofonskih ploča; 17 h 20': Pregled časopisa; 17 h 40': Glazba iz kina; 19 h 10': Svega po malo; 19 h 40': Koncert mješovitog zbora; 21 h 10': Vijesti; 21 h 20': Nastavak koncerta; 22 h 40': Veselo veče. — Taj katolički program je mnogo neutralniji i šarolikiji od „neutralnog" programa londonske radiostanice, gdje na pr. u nedjelju i ne čujete drugo osim kantata, čitanja biblije, orgulja i nabožnih propovijedi. Pa ipak liberalna i židovska štampa se ne spotiče o londonski program, dok napada katolički program Huizena kao tendenciozan.

U Belgiji također postoje dvije radio-stanice: Bruxelles na valu 508. 5 m je neutralan, a Velthem (Louvain) na valu 339 m daje dva puta na tjedan (nedjeljom i četvrtkom) program flamanskog katoličkog radio-društva.

U Njemačkoj još nije završena borba katolika za posebne katoličke radio-stanice. Da se udovolji opravdanim zahtjevima katoličkih i protestantskih vjernika, uveden je u većini njemačkih radio-stanica t. zv. „Morgenfeier" (jutarnja pobožnost), koji se sastoji od nabožnih pjesama, crkvene glazbe i propovijedi. Ima posve neutralnih jutarnjih pobožnosti bez propovijedi, ali ima i čisto katoličkih kao i čisto protestantskih jutarnjih pobožnosti. Njemački katolici nijesu zadovoljni s tim kompromisnim stanjem, već se bore za vlastite radio-stanice.

U Madžarskoj postoji samo jedna radio-stanica u Budimpešti, koja je u principu neutralna, ali se u njezinom programu ipak prečesto osjeća utjecaj židovske frivolnosti i kalvinskog slobodoumlja. Madžarski su katolici doduše osnovali posebni odbor za radio, koji se brine, da katolici ne budu prikraćeni u programu i vrijedani putem radija, ali je taj odbor često nemoćan protiv liberalno-židovskog vodstva radio-stanice. Tako se i nedavno desilo, da je na madžarskoj radio-stanici neki protestantski profesor držao predavanje o značenju sv. Augustina, na sveopće zgražanje madžarskih katolika. Šta bi svijet rekao, da kojim slučajem isusovac Grisar održi predavanje o Lutheru na kojoj neutralnoj radio-stanici? Budimpeštanska radio-stanica je već više puta napravila takve netaktičnosti prema katolicima, stoga je sve glasniji zahtjev madž. katolika, da se osnuje posebna katolička radio-stanica u Segedinu.

Vatikan je ispravno shvatio važnost radija u širenju katoličkih ideja,

stoga je nedavno počeo graditi plan za veliku vatikansku radio-stanicu od 90 kw (Zagreb ima 0.7 kw!). Talijani su se uplašili, da će ta jaka vatikanska stanica smetati rimskoj državnoj radio-stanici. Taj nesporazum je uklonjen, jer vatikanska stanica ne će uopće davati nikakav večernji zabavni program, već će širiti samo crkvene svečanosti, papinske govore, katolička predavanja i crkveno-političke vijesti. Stanovište Sv. Stolice prema radiju je već jasno. Tako je o Uskrsu 1930. govorio na rimskoj radio-stanici kardinal Vannutelli o izmirenju crkve i države, a zatim je utvrdio stanovište katoličke Crkve prema radiju ovako: Radio uvelike zanima katoličke crkvene krugove. Sam Papa Pijo XI. izjavio je na jednom svečanom sastanku, da je radio sredstvo čudnovate brzine u službi pravog kršćanstva. U Rimu se ozbiljno proučavaju svi problemi radio-službe, te će doskora svi katolički biskupi dobiti točne instrukcije radi svojeg držanja prema radiju. Radio igra već danas veliku ulogu u vjerskom životu. To se najbolje vidjelo prigodom velikog euharistijskog kongresa u Chicagu. Katolički svećenici iz Amerike se najviše interesiraju za crkvenu uporabu radija. Anglikanci se mnogo služe radijem u svrhu protestantske propagande i tumačenja Sv. Pisma, pa i katolici treba da se brane istim sredstvima. Newyorški kardinal Hayes ima na pr. ugovor s nekim velikim radio-stanicama da mu dadu svaki tjedan po jedan sat na raspolaganje za tumačenje kat. vjerskih istina. Kardinal se osobno prihvatio tog apologetskog posla, koji je po općem priznanju donio katoličkoj stvari velikih uspjeha. Nadalje katolički krugovi naglasuju, kako bi radio, mogao stvoriti velik preokret u kazališnoj umjetnosti. Radio je posve nov, nema tradicije kao kazalište, te može lako izbaciti iz svoga programa šablonsku francusku komediju, koja već ne zna da obradi drugu temu osim bračnog trokuta. Kazalište si u izboru komada može dozvoliti veću slobodu, jer ga posjećuju samo zreli ljudi. Kod radija je to sasvim drugačije. Radio je član obitelji, sluša ga staro i mlado, stoga mora biti u izboru tema mnogo obzirniji.

Kako je radio-stanica u Jugoslaviji? Slovenski katolici su se prvi poslužili tom novotarijom, te je koncesija za radio-stanicu Ljubljana došla u ruke „Prosvetne Zveze". Nedjeljom daje Ljubljana uvijek sv. misu i propovijed, a i inače su kat. pisci, predavači i umjetnici vrlo dobro zastupani. Beograd je počeo da daje uz pravoslavne službe božje još i lijepe katoličke propovijedi o. Vlašića te crkvene koncerte iz Subotice. Zagreb nastoji da bude posve neutralan, te ne donosi redovito niti nedjeljne sv. mise, crkveni koncert ili propovijed. Čemu ta zakopčanost, kad ogromnu većinu slušača zagrebačke radio-stanice čine katolici?

Dr. Ivo Kečkeš

* * *

Jubilej Ferryjeve lajičke škole. — Prošlog je srpnja francuski antikatolički parlamenat odglasao zakon da se svečano proslavi 50-godišnjicu lajičkih zakona i 100-godišnjicu rođenja njihova auktora Julija FERRYJA. Veliki pariski dnevnik za vanjsku politiku „Temps" je nazvao noć između 3 i 4 srpnja prošle godine „luda noć od četvrtka na petak". Te je lude noći parlamentarni odbor za nastavu predlo-

žio ovo: „Organiziraće se jedan kongres i jedna izložba kroz godinu 1931. da se komemorira: I. pedesetgodišnjicu zakona koji su ostvarili besplatnu, lajičku, obvezatnu školu; II. da se proslavi stogodišnjicu rođenja Julija Ferryja." Thomson je predložio drugi prijedlog u kojem je istakao i lajičnost i neutralnost i slobodu škole stavivši je u odnošaj sa vanjsko-kolonijalnom politikom Ferryja. Herriotovi su radikali za laicizam u školi tout court. Thomson naprotiv stoji za slobodu i neutralnost. Za njegov je prijedlog stao i tadašnji ministar presjednik Andrè Tardieu, bez da je na tom pitanju tražio votum povjerenja. Thomsonov je prijedlog propao za sama dva glasa.

Interesantno je i poučno da se zna kako se raspravljalo za vrijeme ove crne noći. Prvi je govorio kat. zastupnik Groussau. Istaknuo je bol katolika u vrijeme Ferryjevo, jer je proveo lajicizaciju škole. Kat. roditelji su se našli u teškoj situaciji, budući da je njihova moralna dužnost da osiguraju kršć. odgoj svoje djece. Lajička obligatorna pouka srušila je njihova roditeljska prava. I započela je dekristijanizacija Francuske preko škole. Ferry je izvršio nalog masonerije. Sam je Jaurès rekao da Ferry ide za tim „da organizira čovječanstvo bez Boga." Ferry je napao Simona, kad je ovaj tražio, da se u zakon unese da se djecu mora poučiti o dužnostima prema Bogu. Današnja se francuska elementarna škola ne oslanja na religioznoj moralci, a to dovodi do porušenja i samog lajičkog morala. Zar to nije put k nacionalnom samoubijstvu? Školski su zakoni bili početak rata sa strane republike protiv vjere. Stoga je taj jubilej za katolike aniversarij žalosti.

Poslije kratkog prepiranja među zastupnicima održao je govor *Tardieu*. On misli da je Ferry oslonio svoju školsku politiku na slobodi nastave. Nikako na školskom monopolu! Usto on tumači Ferryjevu neutralnost škole kao ostranjenje iz škole konfesionalnog, partijskog i političkog upliva, da se zajamči veća sloboda škole. Tardieu je citirao silu Ferryjevih rečenica u kojima se on brani da nije nikada išao „u lov na savjest". Pače jednom reče da on neće ometati „dobru želju francuskih roditelja da im djeca prime prvu sv. Pričest." Stoga Tardieu zastupa tezu slobode i neutralnosti škole da se, „mladost ne miješa u političke borbe."

Herriot naprotiv tvrdi da je nemoguće izostaviti iz škol. zakona lajicizam i obvezatnost, kad u Francuskoj ima više konfesija. I kao apologet lajičke škole tvrdi da ona nije tako tiranska, jer da drugi član školskih zakona predviđa jedan dan praznika sedmice, osim nedjelje, kad roditelji, ako hoće mogu svoje dijete slati na vjeronauk izvan škole. On to zastupa, jer da je samo svećenik kvalificiran da predaje vjeronauk, a ne smije ići u interkonfesionalne škole. Da to potvrdi, citira Papinu školsku encikliku od 31/XII prošle godine u kojoj je pohađanje neutralnih i mješovitih škola zabranjeno. Herriot zlobno i krivo prikazuje i tezu sv. Oca. On se toliko zanio, da je rekao da je Ferryjeva lajička škola postala „hram nacionalne sloge!"

Smiješno je da radikali hoće da slave 1931. stogodišnjicu Ferryjeva rođenja, kad se on rodio tek 1832. Framasonska mudrost! Gustav Hervè u „Victoire" napada kratkovidnost lajičkih radikala koji će svojom politikom za pedeset godina svesti Francusku na 30 milijuna stanovnika. „Poništenje vjere kod bilo kojeg naroda brzo dovodi do dobrovoljne ženidbene sterilnosti." I nastavlja Hervè: „Uskrsnuće Francuske kao velike sile subordinirano je rekristijanizaciji naše zemlje." Država iz nacionalnih motiva mora stati u službi religiozne ideje." Crkva je u Francuskoj mnogo učinila za školu. Još je orleanski biskup obvezao svakog svećenika da drži po jednu školu. Langreski koncil iz iste epoke *obvezuje biskupe* da svuda osnivaju *javne* škole. Sv. Ivan K. De la Salle prakticirao je još u vremena Luja XIV. *besplatnu* obuku. A koliki je danas u Francuskoj analfabetizam uza sve Ferryjeve školske zakone!! Ferryjeva obvezatna škola nije već imitacija Prusije u tom pitanju. Ali nije postigao pruskog uspjeha. Coperchot tvrdi (Figaro, 5 srpnja 1930.) da je Ferry samo uspio da „izbacivši iz škola Dekalog, zamijeni ga sa katekizmom revolucije." Čovjek bez vjere pristaša je revolucije i anarhije. Napoleon je jednom rekao, a bio je i u tom genij, da „predati školu lajičkom personalu isto je što predati ministarstvo rata jednom nezadovoljniku." Ferryjevi školski zakoni, Valdec-Rousseauovi te Combesovi o kongregacijama i Briandovi o rastavi Crkve od države triumf su masonerije u Francuskoj, ali je grdna laž da su ti zakoni neutralni. Dobro zapaža Hervè, ako učitelji-ce 99% ne prakticiraju nikakvu vjeru kako mogu biti neutralni u školi? Pravedno rješenje školskog problema traži slobodnu školu: lajičku i katoličku, a da država obe jednako subvencionira.

Najčudnovatije je kad Herriot tvrdi da je lajička škola „hram narodne sloge". Zar je bila narodna sloga, kad je Combes zatvorio 2600 škola za djevojčice koje su držale časne sestre? Zar u mnogim stranama nije krv protekla, jer je narod bio protivan tolikom nasilju? Rušiti katoličke škole i na tim ruševinama sagraditi lajičke — to je za Herriota „narodna sloga!" „Osservatore Romano" (16—VII.) ističe, prema knjizi iz 1927 o francuskom školstvu, kako je od 150,000 učitelja 70,000 upisano u C. G. T., a od preostalog broja jedna trećina ih pripada komunističkim sindakalnim organizacijama. God. 1924. 80,000 učitelja, a to ne bi smio zaboraviti Herriot, lijonski načelnik, tražili su školu „racionalističku i čovjekoljubivu u svijetlu ruskog iskustva." Iste godine u Bruxellesu I. T. E. na svojem kongresu traži iz školskog programa brisanje poučavanja povijesti, jer da ona „sije nacionalne osjećaje." Na pariskom učiteljskom kongresu bilo je 13,000 učitelja komunista. Oni su izjavili da će „mališe pripravljati za komunizam i revoluciju." I ovo su sijači sloge u školskom lajičkom hramu Julija Ferryja!! Učitelji koji su plaćeni od Francuske izdaju Francusku, a francuski su se protjerani redovnici i misionari za vrijeme svjetskoga rata vratili u Francusku da se za nju bore i padaju! Katoličke pučke škole bile su hram francuske narodne sloge i slave. Iz njih su izišli veliki stvaraoci njezine povijesti. I oni koji su Francusku spasili u posljednjem ratu bili su pitomci katoličkih škola. Ferry, kao nitko drugi, razdvojio je sa svojom lajičkom školom Francusku. On je otrgnuo novi rod od duše stare katoličke Francuske. Zar jaki broj komunističkih učitelja u Ferryjevim lajičkim školama može da ulije u mlada srca ljubav prema Francuskoj? Ferry je pred

50 godina sagradio hram narodne nesloge. Dok se taj hram ne sruši — Francuska je u pogibelji.

Dr. fra Krsto Kržanić, Sinj

* * *

„Zar su nađeni smrtni ostatci Isusovi?" — Zagrebačke „Novosti" pomalo ali postepeno šire i populariziraju nevjerojatne senzacionalne vijesti o sv. Pismu i kršćanskoj religiji. U br. 11, ove godine one donose alarmantnu vijest bez komentara: *„Zar su nađeni smrtni ostatci Isusovi?"* Berlin, 9 januara (U). U sjednici berlinskog arheološkog društva javio je službeno šef muzeja u Jerusolimu, Sukenik, u predavanju *»Židovski grobovi u Jerusolimu u vrijeme oko Hristova rođenja«*, da je našao široki osuar (kameni lijes za kosti) sa napisom *»Ješua Bar Jehoseph«*, što znači u prevodu *»Isus Sin Josipov«*. Profesor Sukenik ni jednom riječju ne tumači dalje toga nalaza, već samo konstantira taj fakat. Osim toga je prikazao, kako je između g. 100 prije Krista i g. 100 poslije Krista u Jerusolimu bio običaj, da su leševe najprije pokopali u pećine, a kad je meso istrulo, onda bi kosti definitivno pokopali u ovakovim kamenim lijesovima".

Neupućeni čitaoci čitajući ovu vijest mislit će, da se tu radi o otkriću Isusova groba i kostiju. Nemajući dublje povijesne ni arheološke spreme neće znati stvar riješiti te će ih moriti sumnje. Drugi koji misle kao i uredništvo „Novosti", zlom vjerom i slabom namjerom jedva će dočekati ovu vijest, te će je uperiti protiv istinitosti groba i uskrsnuća Kristova. Što se ima reći o ovoj alarmantnoj vijesti?

Isusov *grob,* u kojemu je bilo položeno njegovo tijelo s križa, historijski je poznat. Nepobitne istorijske činjenice svjedoka — očevidaca za Kristovo doba, apostolsko razdoblje do Hadrijana, od Hadrijana do sv. Jelene Križarice i Konstantina Velikoga, od Konstantina Velikoga, koji je podigao crkvu nad Isusovim grobom, do provale Persijanacâ (614) pod Kosroem II., od VII. stoljeća do XII., pa do naših vremena, kontinuitet su povijesni sačuvale o *ubikaciji, položaju* i *istinitosti Isusova groba.* Čujmo neposredne i posredne svjedoke-očevidce. Pisac poslanice Hebr. 13, 12 kaže, da je Isus bio mučen „izvan vrata" gradskih. Sv. Ivan očevidac (19, 20) nadodaje, da to mjesto bijaše „kod grada". Na tom mjestu steraše se vrt, u kojemu se nalazaše *nov grob,* gdje nitko prije toga ne bijaše pokopan (Iv. 19, 41). Taj grob bijaše tik do Kalvarije i u nj pokopaše tijelo Isusovo (Iv. 19, 42). Grob pripadaše Josipu iz Arimateje (Mt. 27, 57; Mk. 15, 42; Lk. 23, 50-51; Iv. 19, 38). On bijaše urezan u pećini (Mt. 27, 60; Mk. 15, 46; Lk. 23, 53). Kada je počivalo u njemu mrtvo tijelo Kristovo, silan kamen zatvaraše u nj ulaz (Mt. 27, 60; Mk. 15, 46). Grob bijaše zapečaćen na zahtjev Židova (Mt. 27, 66). Na dan Kristova uskrsnuća „anđeo Gospodnji sašavši s neba, odvali kamen s njega i sjedne odozgo" (Mt. 28, 2; Lk. 24, 2; Iv. 20, 1). Žene i učenici uđoše u grob, koji je imao predsobu otvorenu (Mk. 16, 5; Lk. 24, 3; Iv. 20, 6). No da se vidi mjesto, gdje bješe postavljeno Isusovo tijelo, trebalo se je sagnuti (Iv. 20, 5, 11). Kalvarija se steraše blizu javnog puta, jer „su prolaznici psovali Krista, klimajući glavom" (Mt. 27, 39; Mk. 15, 29). Ovi podaci očito nam kažu, kakav je bio i gdje se nalazio Isusov grob.

O njima nikada nikakav poganski pisac nije posumnjao. A sigurno bi to učinili, kad bi mogli upaočiti prstom u kosti Kristove. Time bi zadali smrtni udarac glavnom oslonu kršćanskih propovjednika — Kristovu uskrsnuću. Time bi židovstvo i poganstvo triumfiralo nad kršćanstvom. Ne bi trebalo nikakovih progonstava. Kršćani za prva tri stoljeća čuvali su tvrdu uspomenu ovog svetog mjesta, premda je rimski car Hadrijan u ratu sa Židovima (135 p. H.) obečastio ovo sveto mjesto, postavivši vrh njega Cupidon-a i Veneru (Schürer E, Geschichte des Jüdischen Volkes, Leipzig 1920. B I, str. 701). Ovo obečašćenje sv. groba i Golgote ili Kalvarije nije porušilo njihovu povijesnu avtentičnost, nego još čvršće zajamčilo. Sv. Jelena 190 godina nakon obečašćenja sv. groba sa strane Hadrijana odluči opet staviti ga u prvašnje stanje i štovanje. Odalečivši sa Golgote i sv. groba cijelu napravu Hadrijanovu poradi kod sina Konstantina, da dade podignuti veličanstvenu baziliku nad Golgotom i sv. grobom (Meistermann, Guide de Terre Sainte, Paris 1923, str. 117).

Ova se je održala sve do 4/V. 614. Kosroe, kralj persijski sa svojim divljim četama zapali taj divni hram, no Modest svećenik opet se stavi, da ga podigne i proširi. Kalif Hakem naredi g. 1009, da se poruši ova divna zgrada, no car Konstantin Monomak preuzme 1042, da se ponovno sagradi i uredi. Kada su došli križari Franci, oni se staviše, da poljepšaju ovu baziliku. Radnju je izvodio arhitekt učitelj Jourdain od 1135 do 1149. Kasnije provale Kharismijanaca 1244, 1310, 1400 i 1719 malo su joj naškodili, no njezin oblik, koga su ostavili križari, uglavnome ostade nepromijenjen. G. 1808 požar poništi okrug nad sv. grobom. Grci ga obnoviše. Budući da je njegova kupola bila slaba, g. 1869 Francuska i Rusija ga obnoviše, ali ne posve dobro ni trajno. (Sr. Horn E. — Golubovich H., Ichnographiae Locorum et Monumentorum Veterum Terrae Sanctae. Romae 1902. De Templo SS. Sepulchri str. 18—114). O čitavoj ovoj seriji događaja imamo spomenike, koji spominju Isusov grob, ali Isusa, koji je uskrsnuo, čije se kosti na ovoj zemlji ne nalaze.

Povijest i arheologija nam nepobitno dokazuju avtentičnost Isusova groba, a i istinitost njegova uskrsnuća. Židovi su htjeli ovu drugu istinu prikriti potkupivši rimske vojnike, da reku, da su Isusovi učenici došli dok su oni na straži spavali, te ugrabili Isusovo tijelo. Ruga se sv. Augustin: „Vere et tu obdormisti, si dormientem testem adhibes — zaista si ti zaspao, kad se opozivlješ na svjedoka, koji je spavao."

Najžešći pomagač ovih Žudija, koji su podmitili rimske vojnike bivši progonitelj kršćana sv. Pavao naročito naglasuje realnost uskrsnuća. Na prvom mjestu donosi svjedočanstva očevidacâ. Ukazao se je Kefi ili Petru, jedanaestorici, braći više od pet sto dok su bili naokupu u Galileji, od kojih još mnogo živi, Jakovu i svim apostolima, najposlije njemu (1 Kor. 15, 5-8). Ako Krist nije uskrsnuo, zaludno je propovijedanje naše, isprazna vjera vaša (1 Kor. 15, 14). Kristovo je uskrsnuće za Pavla najsnažniji dokaz Isusova božanstva. I Petar (Dj. ap. 2, 27) ističe govoreći Židovima, da je i David prorekao slavno uskrsnuće Krista-Mesije u Ps. 18, 8-11:

„Jer ne ćeš ostavit dušu moju u šeolu,
niti ćeš dati, da Sveti tvoj vidi truhlost."

Kristov *grob* je *slavan, očit* i *poznat svakomu.* To kaže povijest, to kaže arheologija.

Čitajući raspravu g. dra. J. Klausnera (Die Messianischen Vorstellungen des jüdischen Volkes im Zeitalter der Tannaiten, Berlin 1904, str. 86—103) namjerih se, da on raspravlja o nekome *„Mesiji ben Joseph"*, *što znači „Kristu sinu Josipovu"*. Kada je lažni mesija Bar Kohba za cara Hadrijana to jest oko 135 g. poslije Kristova rođenja podigao bunu u Palestini protiv Rimljana, Samaritanci su držali „Mesiju ben Joseph" kao glavnog pomagatelja i podupiratelja Bar Kochbe. Taj „Mesija ben Joseph" ne bi bio od plemena Judina i potomak Davidov, nego od plemena Efraimova, t. j. Josipova. Ovaj „Krist sin Josipov" nema nikakvo drugo značenje nego *naprosto političko.* O njemu se više ništa ne zna pozitivna. Da nije možda taj nađeni kameni lijes sa kostima grob ovoga „Krista sina Josipova" koji je poginuo zajedno sa Bar-Kohbom oko g. 135? Uostalom ime „Josip" i „Jesus" bilo je običajno kod Židova, pa je mogao biti i netko drugi, o kome povijest nije ništa zabilježila.

Uredništvu zagrebačkih „Novosti" nije na čast, što bez ikakvog kritičnog ispitivanja širi u naš narod ovake alarmantne vijesti. Je li to na korist kulture, vjere i morala kod našeg naroda?

Dr. fra. Juraj Božitković.

* * *

Pismo Mihovila Pavlinovića prijatelju Stjepanu Ivičeviću. — *Prilog za povijest jugoslavenske misli. —*

„Poštovani moj prijatelju!

Kad se pod udarcim turskoga buzdovana i Njemačko-Ugarske diplomacije, poduprte bizantinskom ohološću knezova i knezića istočnih 16a, 17a i 18a stoljeća, rastoči Srbska i Hrvatska država, počela se sve to više dizati na obzorju slava kraljevine Poljske, te napokon carevine Ruske. Obe su te države bile slovinske, pa narod i spisatelji na jugu počeli su bolje spominjati svoga općenoga roda i u svojoj nevolji obzirati na daleke slavne srodnike.

Kad se 19a vieka Srbi digoše protiv Dahija, iznieše Krstaš barjak Boška Jugovića, da pokaju *svoje stare,* i da obrane *Srbsku vjeru.*

Kad su se s druge strane blanuli Hrvati (Gaj), i videći da su nevjerom i lukavošću stegnuli svojim imenom na jednu samu pokrajinu, htili su da svoju nezavisnost i slobodu osnuju na temelju što širijem; te su odabrali ime, koje bi moglo okupiti sve srodnike na jugu. Srbi su odmah to ime *ilirsko,* (pod kojim su oni isti bilo do nedavno priznati u diplomatičkom svietu) što žešće počeli od sebe odbijati, kao ime pogibelno njihovoj sviesti, njihovoj nezavisnosti, njihovoj vjeri, njihovoj budućnosti.

Tad se Hrvati pokušaše imenom *jugoslavenskim* (Jelačić — Strossmajer). Na to, Srbi do duše nisu mrzili; ali su mu se iz petnih žila otimali. Dapače, povlađivajuć ime *jugoslavensko, slavjansko, slovinsko* kod Hrvata, svoje su *Srbstvo* dosljedno sijali i provlačili tu gdje mu nije nikad od prije bilo polja; i što je pogubnije, sa imenom, vjerozakonsku razdraženost podupirali, i uz ime Srbsko podmetali klapnje *Dušanova carstva.*

Kad uvidi mladi naraštaj Hrvata, da Srbi zbilja hoće *Srbiju sve i svu-*

da; kad uvidi da, u sadanjem vieku narodnosti, narod bez vlastitoga imena, nema prava, uz srodnike, na vlastitu državu; kad vidiše Hrvati, da politika Srbska bila bi po nje politika buntovna, politika, koja bi Srbiji umnožila neprijatelje, a njih bi upropastila; kad se uvjeriše Hrvati, da nema sloge ni trajnoga mira u jugoslovenstvu, bez predhodno uređenih i obezbiđenih povjestnih i prirodnih osebina, tad življe prioniše uz svoje starodavno ime *hrvatsko;* ime koje najbolje odgovara *državnomu pravu* i narodnom pravu današnjih stanovnika Slavonije, Hrvatske, Dalmacije, Istre do Raše, i Bosne do Vrbasa i preko.

I *Kajkavac,* i *Čakavac,* i *Štokavac* u ovih pokrajinah zna da je Slovinac; ali najvećim ponosom ćuti i sam govori, da je on Hrvat. Kad on veli *Hrvat,* on misli da je to reć svoj, srčen, pošten, priprost, gostoljubiv.

S toga uprav mi u Dalmaciji imamo na to ime *hrvatsko* napirati, da se lašnje puk iz svoje nesvjestice razabere; i da uz *narodno,* lakše shvati *svoje državno pravo,* te skladnije hrli na *združenje.* Molim te sad da uz ovo prisloniš moje tri besjede Jelšku i dvi Imoske; pa se uzdam da ćemo se podpuno razumiti.

Prijatelju, i djeca znadu da je Dalmacija koljevka hrvatskoj državi, i matica hrvatskom narodu. Pridošlo je Srba, i mi ih primamo i priznajemo ka braću, i sve što imamo s njima dielimo. Ali *zemlja, narod, država,* to se za žive glave nedieli. Manjina valja da se prisloni uz većinu. To je ustavno, to je slobodoumno. Srb, kao član državni, kao član narodni, nemože da ima kod nas u Hrvatskoj ni prava ni dužnosti, mimo nas. A svakomu Srbu doseljeniku, slobodno ime Srbsko, slobodna ta vjera, i sve ono što nesmeta samostalnosti i jedinstvu države i političkoga naroda hrvatskoga. Tom slobodom obilno se Srbi kod nas služe, pišu se i zovu se kako ih volja, uče se čemu ih volja od nas na baška; nitko se s toga na nje ne srdi.

Al da bi se oni zar srdili na zemlju, na državu, na većinu, što je, te i zove se hrvatsko?

Milovane, pokojna ti duša!

Ti si pjevao o Hrvatim, o Srbim, o Bugarim, o Arbanasim i ostalim Ilirim, pa si pravo tvoj *razgovor* nazvao *naroda slovinskoga.* Da mi danas, hrvatski narod budeći, i hrvatska prava tražeći, odbacimo ime *hrvatsko* a prigrlimo *slovinsko,* bili bi političke golubice i najzgodnija pasmina za sve nove pokušaje austrijskih kombinacija.

Starče Stjepane! jeli ti ovo bistro? Pozdravljam Te, i ljubim Ti siedi brk hrvatski.

Tvoj Omladak

Mihovio Pavlinović"

U Podgori na 20 Lipnja 1871.

Ovaj sam list našao među razdatim spisima Stjepana Ivičevića u Makarskoj. Iz njega se vidi, da je veliki Pavlinović bio za jugoslavensku misao, ali je naglasivao hrvatstvo, jer su Hrvati imali svoje državno pravo te su se ovim pravom mogli lakše boriti protiv austrijske najezde.

Dr. fra. Juraj Božitković.

Nad grobom Don Mihe Pavlinovića „mlađega". — Licem na prošli Božić preminuo je u Makarskoj kanonik dekan sustolnice don Miho Pavlinović „mlađi". Pokojnik potiče iz glasovite porodice Pavlinovića u Podgori kod Makarske, iz koje je potekao i don Mihovil Pavlinović, preporoditelj hrvatske misli u Dalmaciji zvan „stariji". Don Miho „stariji" bio je u najvišoj snazi i dika plemena Pavlinovića, pa su roditelji svoga sina, kad im se rodio nazvali njegovim imenom, a iz želje, da njihovo dijete bude dostojan zamjenik njegov. Zato su ga dali na nauke da bude svećenik.

Ono što su njegovi roditelji želili, to su i postigli. Bio je „mlađi" don Miho dostojan nasljednik svećenika iz svoga plemena, a njegovo ime nije bilo na pogrđenje imena velikoga don Mihe, nego protivno. Istina, veliki don Miho bio je obdaren velikim umom i nekom nepojmljivom snagom duha, jer ga je Providnost dala da prednjači svomu narodu i da razbija sve zapreke koje su tada stale na putu narodnim pravima. Mlađemu don Mihi Bog je odredio drugo polje, pa mu nije trebala herojska snaga za osvajanje. Stoga se kod njega na prvomu mjestu ističe plemenitost i nježnost srca, i ako je i on bio obdaren lijepim sposobnostima uma.

Kad je postao svećenik, poučavao je kao učitelj u školi te je svojom širinom i milinom srca osvajao dječija srca prosvijetljivajući im dušu i potičući ih na kreposni život. Svojim vrlinama zaslužio je pa su ga imenovali upraviteljem makarskih škola, a zatim nadzornikom škola cijelog makarskoga kotara. Kao upravitelj i kao nadzornik don Miho je svojim srcem, plemenitošću podređeno učiteljstvo sebi duševno vezao, pa su bili jedno s njime. On nije bio starešina birokrata, pred kojim treba učitelju stati kao vojniku pred svojim oficirom. On je bio otac koji dok upućiva i kori, ujedno miluje. Stoga ga je učiteljstvo uvelike cijenilo i volilo. Učiteljstvo makarskog kotara je žalilo, kada je Don Miho imenovan kanonikom te, kada je morao da ostavi školu i pođe u sjemenište splitsko za ravnatelja.

Na novomu svomu položaju u Splitu don Miho dao je sve svoje snage u službu svoje biskupije. Svoju dušu prelijevao je u srca mladih gojenaca za oltar Gospodnji. Ta je zadaća mučna i teška, osobito za one, koji su onako delikatno shvaćali uzgojnu zadaću klerika, kao što ju je shvaćao don Miho. Prenaporan rad i briga satrli su njegove živce, pa je morao napustiti sjemenište u Splitu i povratiti se u Makarsku. Tu je imenovan dekanom kaptola i provikarom za makarsku biskupiju. Ova visoka zvanja i dužnosti don Miho je obavljao uvijek pametno, razborito i sa širinom srca. Stoga su ga svećenici i svjetovni i redovni, uz duboku čast i poštovanje, volili i ljubili.

Don Miho „mlađi" nije se bavio politikom, jer po svojoj ćudi i srcu nije mogao podnositi sukobe i borbe, koje su nužno vezane uz politički život. Ali zato političke događaje uvijek je pratio i shvaćao njihovu zamašitost. Kada bi neko istupio da ruši narodno dobro, a osobito vjeru i ćudoređe u našemu narodu, to je njega jako bolilo. A u ono vrijeme jaka je kušnja došla na naš narod. Već od prije liberalizam je vladao u našemu javnomu životu, komu su naši listovi jako pogodovali, osobito splitsko „Jedinstvo". Nisko pero Antonija Stražičića bacalo je otrov na Rim i kato-

ličko svećenstvo. Vinko Milić, nekoć načelnik Splita, gerirao se je nekakovim papom sve u ime glagoljice. Tako je katolicizam postao nešto crna i ultramontanskoga, pa su se ljudi stidili u javnosti kazati da su katolici.

U takovoj duševnoj situaciji u Hrvatsku banulo je pokretaštvo, a u Dalmaciju demokratska Stranka sa dva lista: „Sloboda" i „Pučka sloboda". Prvi je bio za inteligenciju, drugi za puk. U njima se je sistematično napadala vjera i ćudoređe. Euharistija bila im je supersticija i pečeni kruh, Blažena Djevica prosta žena i t. d. Uopće njihovi redci bili su dnevno puni svakoga blata i nemorala. Išlo se je očito zatim da svećenik u očima naroda postane nešto niska, sramotna.

Svi ozbiljni rodoljubi stali su zamišljeni nad ovom pojavom. Svećenstvo stalo se je okupljati. U Makarskomu Primorju, gdje je ovaj pokret stao sticati ozbiljnije konture, potpomagan od vlade i njezinih službenika, inteligentni don Marko Ivanišević sa franjevcima stavili su se u bojni red. Don Miho i ako nije bio političar, dao se je braći na službu. Bio je stožina i presjednik svećeničke organizacije. Sazivao je sastanke i zborove, gdje su braća pod njegovim predsjedanjem svjetovali se o radu, zaključke pravili o pastorizaciji, sredstvima, borbi i svemu što u takovim prilikama treba.

Svećenički sastanci osobito su važnost davali uzgoju mladosti. Stoga su se osnivala omladinska društva u Podgori, Tučepima i t. d. i Marijina Kongregacija u Makarskoj sa upraviteljima don Markom Ivanišević, fra Anđelom Cvitanovićem i fra Antom Cikojevićem. Don Miho Pavlinović taj prosvjetni rad pratio je sa simpatijama i pružao materijalnu pripomoć osobito Marijinoj Kongregaciji u Makarskoj.

U muževnoj dobi stupio je u Treći Red sv. Frane, gdje se je odlikovao poniznošću i milosrđem prama siromasima. Pod starije dane, kada su njegove fizične snage popustile sasvim se je posvetio molitvi i duhovnom životu. Na Božić, pokrijepljen svetotajstvima umirućih na rukama braće svećenika ispustio je svoju plemenitu dušu, ostavljajući najljepšu uspomenu žive vjere, svećeničkog izgleda, plemenitosti i milosrđa u dušama Makarsko-primorskoga puka i sviju onih koji su s njime dolazili u doticaj.

• • •

Drsko izazivanje „Židova". — Od god. 1925. do god. 1928. izlazili su u „Novoj Reviji" t. zv. „Protokoli Sionskih Mudraca" ili zapisnici tajnih sjednica židovskih prvaka za prvog sionističkog kongresa u Bazelu g. 1897, koji su do nas došli samo u kraćim ili duljim izvacima. I ako je ta brošura počela izlaziti 5 (pet) godina prije, ipak je „Židov" u svom broju 34 od 22 kolovoza prošle godine, za vrijeme euharističnog kongresa, donio kao sensaciju vijest: „Kako smo javili u prošlom broju, pojavio se za vrijeme Euharistijskog kongresa u izlozima nekih zagrebačkih knjižara zloglasni pamflet. Knjižnica „Nove Revije" knjiga 2. J. Butmi — M. Tomić: Krvave Osnove ili Protokoli Sionskih Mudraca. Pretiskano iz „Nove Revije" god. 1925—1928. Split — Sibenik 1929."

U isti mah „Židov" je donio članak „Dokumenti ljudske pokvarenosti", koji mu lijepo pristaje. U tom članku g. pisac Dr. Rothmüller s lakoumnošću koja je zajednička svima napadačima Protokola, napada prevodioca i tvrdi, da

su Protokoli prosta izmišljotina, njihovi izdavači i prevodioci da su lučaci, lašci i klevetnici itd. On niječe i ono što znadu vrapci na krovu i pozivlje prevodioca Protokola da dokaže neke tvrdnje o Protokolima, inače da će ga smatrati lakomislenim lažljivcem, zlonamjernim huškačem i zlobnim klevetnikom."

Budući da plemeniti pisac ovog uljudnog članka nije donio nikakvog ozbiljnog dokaza, koji bi pobijao koliko formu toliko sadržaj Protokola, ja se na njegove uvrijede nijesam osvrćao. Znao sam, da to čini od muke zato što su Protokoli izašli na javu. Uprava „Nove Revije" upozorila me je, da me je pozvao i po drugi i po treći put, da dokažem ono što sav svijet znade; jer da će me u protivnom slučaju smatrati zlonamjernim laščem i zlobnim klevetnikom.

Dá ne bi kogod pomislio, da Dr. Rothmüller ima pravo kad ovako drsko izazivlje a niko mu ne odgovara, evo ću mu odgovoriti. Ali vrlo kratko, jer nema smisla uvijek isto ponavljati.

1. Gosp. pisac pita: „Kako možete tvrditi, da je Butmi izdao Protokole 1901, kad je njegovo izdanje izašlo istom god. 1907? Izvolite pokazati eksemplar Butmijeva izdanja od 1901. ili ću Vas smatrati laščem i zavoditeljem neuke mase! — Izvolite, dragi doktore Rothmülleru, uzeti djelo Mgr. Jouin-a, Le Péril Judéo-maçonique. Tu ćete u četvrtom svesku (Paris 1922), naći: Les „Protocols de 1901 De G. Butmi. Prolistajte malo knjigu pa ćete vidjeti barem na 330 mjesta, da su Butmijevi Protokoli tiskani god. 1901, jer Mgr. Jouin donosi ovdje ovo izdanje, a ne poznije. Izvolite se također malko ustaviti na 23. i 24. strani istog 4. sveska. Tu ćete naći fac-simile na ruskom jeziku prve i posljednje strane Butmi-jeva izdanja Protokola iz god. 1901. Prva strana počinje: „Protokoli, izvlječenije iz tajnih hraniliščˇ Sionskoj Glavnoj Kancjeljarii (Vidjeržki iz drjevnih i sovrjemjenih protokolov Sionskih mudrjecov vsemipnago Obščestva Franmasonov). Posljednja (100.) strana svršava: „Otsjuda jasno, za kjem dolžna ostatsja pobjeda i rukovodstvo mirom. — Pjerjevod s francuskago. 1901 g. Djekabrja 9-go."

Dragi doktore Rotmüllheru, što će sada reći nepristrani čitatelj: da sam ja lažac i zavoditelj neuke mase ili da ste Vi neozbiljan čovjek, kad ste se usudili postaviti onaku dilemu?

A zašto Dr. Rothmüller i njegova braća daju toliku važnost ovoj na oko tako neznatnoj okolnosti, da li je J. Butmi izdao Protokole g. 1901. ili tek 1907? — To je zato, jer Židovi tvrde, da je Nilus g. 1905. izmislio Protokole samo da sklone ruskoga cara Nikolu II, neka progoni Židove ili, kako piše Dr. Rothmüller, „da ne popusti naprednjacima 1905, nego da makar u krvi uguši sve težnje za popravljanjem nesnosnog stanja u Rusiji." Ali, kad im se kaže, da je ta njihova tvrdnja prosta tlapnja, jer su Protokoli objelodanjeni 4 godine prije Nilusa, onda nam se u drugom svijetlu prikazuju koliko izgredi protiv Židova g. 1905. toliko uzrok zašto su i kako objelodanjeni Protokoli. Onda stojimo pred činjenicom koja je za židovske prvake porazna, da su naime Protokoli objelodanjeni, ne iz osvete ili radi progonstva Židova, nego iz nužne samoobrane država i naroda pred njihovim paklenim naumom podjarmljenja čitavog svijeta pod žezlom vladara židovske krvi.

2. Dr. Rothmüller pita dalje: „Kako možete tvrditi, da je Kerensky Židov, kad bi Vas svatko upućen mogao informirati, da je njegov otac bio ravnatelj ruske gimnazije i iz stare pravoslavne porodice. Ako ne dokažete ove svoje tvrdnje, smatrat ću Vas zlonamjernim laščem." — Smioni gospodine, zaboravili ste kazati, na kojoj je ruskoj gimnaziji otac Kerenskoga bio ravnatelj. Ili zar u Rusiji nema nego jedna gimnazija? Vi nijeçete da je Kerensky bio Židov, a svako dijete pučkih škola na cijelom svijetu, koje je čulo za rusku revoluciju, znalo bi Vam kazati da je Kerensky bio Židov. Nije li se njegov otac zvao Aaron Kirbir? A majka mu ne potiče li iz poznate obitelji Adler, koja je postala glasovita tim što je jedan njezin član ubio austrijskog ministra predsjednika grofa Stürgkh-a? Njegova majka poslije očeve mu smrti upoznala se s nekim nadzornikom škola u ruskom Turkestanu, imenom Kerensky. Ovaj ju je vjenčao i maloga Kirbiza posinio. Od tada Aaron Kirbiz mjesto Kirbiz zove se Kerensky.* Jeste li čuli veleučeni gospodine? Jesam li ja dakle zlonamjerni lažac? Nijeste li Vi naprotiv najblaže govoreći, lakouman izazivač?

3. Uglađeni gospodin još pita: „Kako možete iznositi, da su u Rusiji pučki komesari sami Židovi, kad je opće poznata činjenica, da od po prilici 800 vodećih ljudi u Rusiji nema ni 40 Židova?" — Prvih dana revolucije, osobito za vlade Kerenskoga, na vlasti su u Rusiji bili gotovo isključivo Židovi. Poslije, navlastito kad je Staljin stupio u borbu sa Trotzky-jem i ovoga htio odalečiti s vlasti, malo po malo je nastojao odalečiti s vlasti i druge uplivnije Židove, koji su simpatizirali s Trotzky-jem. I tako su postepeno iščezli s površine pučki komesari Židovi: Zinovjev, Kamenjev, Stjeklov, Svjerdlov, Uritzky, Joffe, Radowsky, Radjek, Mjenjinski, Larin, Brnosky, Zoalkind, Volodarsky, Pjetrov, Litvinov, Smirdović, Vovronsky, Sokolnikow, i još neki drugi. Ali, kako je pisao „Times" na 23 ožujka 1919, niže sovjetske službe zaposjele su čitave legije Židova. Kad se je Staljin oslobodio Trotzkoga, ušao je u sukob sa desničarskom opozicijom, kojoj su na čelu stali Rusi: Rykow, Buharin i Tomski. Da bude jači proti njima, opet je na najvažnija mjesta stavljao i stavlja Židove. Sam Theodor Siebert u članku „Das Judentum im Sowjetstaat", koji je izašao u „Süddeutsche Monatshefte", Heft 12. September 1930: Die Judenfrage, dok očito pokazuje svoje simpatije Židovima i oprovrgava tobože krivo mišljenje stranoga svijeta, da su Židovi zaposjeli sva važnija mjesta u Rusiji, priznaje: „Na politički neznatnim mjestima sovjetske vlasti nalaze se još i danas bezbrojni židovski boljševici." Ali i dodaje: „Pučki komisarijati vrve od njih" (Die Volkskommissariate wimmeln von ihnen). I opet: „U Ministarstvima Trgovine, Vanjskih Posala i Pučkog Odgoja Židovi su kasnije kao i prije potpuno nadmoćni" (In den Ministerien des Handels, der Aus-

* (Vidi Jouin, Le Péril Judéo — maçonnique, sv. III. La Judéo — Maconnerie et l' Eglise Catholique, Paris 1921, str. 249 i na više drugih mjesta istog djela.

senpolitik und des Volkserziehungswesens sind die Juden nach wie vor völlig überragend) L. c. str. 862.

Poštovani gospodine, što znači ovo priznanje jednog Židova, da pučki komesarijati u Rusiji vrve Židovima? Znači li to, da u Rusiji od po prilici 800 vodećih ljudi nema ni 40 Židova? Ne može li se ovdje Vama primijeniti ona latinska: „si tacuisses..."

4. Nije časno od Vas, gospodine Doktore, da riječi koje su pisane god. 1925. i odnose se na naše prilike koje su onda ili prije bile, primjenjujete na prilike u god. 1930. Sama okolnost da su one prilike stubokom promijenjene, najbolje pokazuje da su bile žalosne i da su morale onako svršiti. Ali je prozirna Vaša tendencija, koja izbija i iz one Vaše proizvoljne tvrdnje, da ja blatim Židovsku zajednicu i židovsku vjeru. Vi biste htjeli pozvati u pomoć nekoga višega, ne bi li on, pod izlikom da se napada sadašnje uređenje kraljevine Jugoslavije, zabranio rasturivanje Protokola, kao što su braća kušala kod vlada u drugim državama. Ja Vas razumijem. Utopljenik se i slamke hvata. Ali budite malo čedniji. Naše su vlasti znale, ima već 6 godina, da su počeli izlaziti Protokoli. One su, kao i u drugim državama, odmah vidjele, tko je pravi protivnik a tko radi za dobro države, pa nijesu činile niti će činiti kakve poteškoće prodavanju Protokola, koji su na žalost strašna istina i krvava lekcija svima kršćanskim državama i narodima.

Mislim, da Vam je, dragi doktore, dosta. Ako želite odgovora na druge Vaše lakoumne i neozbiljne upite, izvolite si pribaviti spomenuto djelo Mgra Jouina. Tu ćete naći 4 sveska dokumenata, kojima se dokazuje osobito sadržajna istinitost Protokola i pobijaju svi tako zvani protudokazi, koje ste iznijeli i mnoga druga Vaša braća prije Vas, da oslabite strahoviti dojam, koji su Protokoli napravili u svima kršćanskim narodima i državama. S moje strane, ja Vam potpuni odgovor serviram za slučaj da me opet izazovete.

M. Tomić.

Književni pregled.

GOEBEL Dr. B., *Katholische Apologetik. 8° (XII—488).* Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 13.40 M.

Moderni vijek ima oznaku interkonfesionalizma i religioznog indiferentizma. Zato interkonfesionalni religiozni kongresi, zato česti i laki istupi iz Crkve. Toj modernoj duševnoj bolesti, koja vlada osobito kod nas u Jugoslaviji, treba lijeka, a taj se nalazi u solidnom poznavanju apologetike.

Solidnu savremenu apologetiku podaje nam Herder u svojoj zbirci „Theologische Bibliothek" pod gornjim naslovom. Auktor knjige Dr. Goebel O. M. Cap., lektor teologije u Münsteru uglavnom traktira pitanja koja su tretirana i u drugim apologetikama: teorija i činjenica objave. Crkva Krstova i katolička Crkva kao Isukrstova Crkva, izvori objave u sv. Pismu i tradiciji. Ali on raspravlja o tim pitanjima modernim načinom: naglašava što danas treba naglasiti i sredstvima koja današnji svijet voli pitanje rješava. Tako Dr. Goebel naročito naglasiva čudo kao kriterij objave, kao žarište moderne apologetike s posebnim obzirom na moderne egzaktne znanosti. Jednako, može se reći klasički, obrađuje pitanje osobe Krstove te pitanje Papina primata i nepogrešivosti. To su centralna pitanja današnje apologetike. Tako ih shvaća Dr. Goebel pa su mu zato i ispala svestrana, temeljita i klasična.

Knjiga je u prvom redu namijenjena onima, koji studiraju teologiju na višim teološkim zavodima, ali će dobro doći i katoličkom lajikatu koji danas ima glavnu ulogu u obrani svoje vjere. Ono što govori i piše svjetovnjak o svojoj vjeri, lakše se prima i više uvjerava nego što govori svećenik. Odatle i naglašavanje Katoličke Akcije sa strane vrhovne crkvene vlasti. Zato svaki inteligentni član Kat. Akcije, posebno oni koji vode, treba da ima što je moguće višu apologetsku spremu i to baš u onim pitanjima koja moderni svijet zanimaju, naročito okolinu u kojoj on živi. Ova vrsna Goebelova apologetika jednako će dobro poslužiti onima koji imaju prigodu da konvertite upućuju u katoličku nauku ili da drže apologetske konferencije i propovijedi.

R.

AIGRAIN R., *Liturgia* — encyclopédie populaire des connaissances liturgiques. 8° (XVI—1142). Paris 1930. Librairie Boud et Gay. Cij. 57 fr.

U novije vrijeme liturgijski pokret se je razmahao svugdje, ponajviše u Francuskoj. Lajikat, dapače i nekatolički, počeo se je silno zanimati za liturgijsku katoličku molitvu i njezinu povijest. Ceremonije, ritualna odijela, sveto posuđe, religiozna muzika itd., bilo u liturgiji rimskoj bilo u istočnim liturgijama, sve to izazivlje na proučavanje moderni svijet, koji se poslije „prosvijećenog" racionalizma, ateizma i novijeg materijalizma pomalo obraća k duhovnom svijetu.

Da ovoj težnji modernog vremena odgovori, skupio je R. Aigrain u jednu knjigu sve znanje o liturgiji zapadnoj i istočnoj. Knjiga je sastavljena od dvadeset stručnjaka. Tako se može reći, da je ovdje 20 knjiga, koje su sistematski poredane. U prvom dijelu su opći principi: liturgija i teologija, liturgija i pravo, liturgija i duhovni život. U drugom su dijelu opisane liturgijske osobe i stvari: liturgijski službenici, crkva, oltar, crkveno posude, crkveno ruho, liturgijski tekstovi, liturgijske knjige, gregorijansko i polifoničko pjevanje. U trećem dijelu se govori o liturgijskim funkcijama: rimska liturgija, crkvena godina, sakramenti i blagoslovine, ostale zapadne liturgije (galikanska, ambrozijanska, mozarapska, celtska, lionska, benediktinska, cistercitska, kartuzijanska, premonstrateška, franjevačka, dominikanska, novogalikanska), istočne liturgije. U četvrtom dijelu obrađen je zanimivi temat „Život i duh liturgije": liturgija u kršćanskom životu, liturgijski odgoj, duh (genij) liturgije.

Priređivač je dao knjizi podnaslov „popularna enciklopedija liturgijskog znanja". Jest, ova je knjiga popularna enciklopedija, ali ne po svojoj obradbi nego po svojoj namjeni. Jer knjiga je po svojim različnim dijelovima obrađena od prvih francuskih stručnjaka u liturgijskim pitanjima sa svom znanstvenom kompetencijom. Suradnika ima iz svećeničkih i lajičkih krugova. Ova je knjiga popularna samo u tome smislu, jer je namijenjena čitavoj katoličkoj inteligenciji, koja želi da shvati i u životu oživi duh crkvenih obreda. Zato je knjiga i izdana u zbirci „Les, Manuels du catholique d' action".

Vanjska oprema knjige je vrlo ukusna. I u svojim historijskim dijelovima i u prikazivanju današnjih liturgija knjiga je bogato ilustrirana. Nadamo se, da će doći vrijeme, da ćemo i mi imati ovakovu knjigu u izdanjima Markulinovih „Knjiga kat. života". Bog dao, da to bude čim prije!

Rogošić

JELIČIĆ Dr. Fra V., ***Kanonsko ženidbeno pravo katoličke crkve.*** Sarajevo 1930. Cij. D. 40, uvezano 50.

Pisac nam donosi u knjizi od 240 stranica običnoga formata, tumačenje kanonskoga prava o ženidbi. Govori: o pojmu i vrelima katoličkog ženidbenog prava i literaturi; o ženidbi kao naravno pravnoj instituciji; kao sakramentu gdje se osvrće na civilnu ženidbu; o pripravi na ženidbu (zarukama); o pouci o ženidbi; o pripravnom činu za sklapanje ženidbe; o ženidbenim smetnjama, zabranama i zaprekama; o sklapanju ženidbe; rastavi ženidbenih drugova; rastavi od stola i postelje; o osnaženju ženidbe; drugoj ženidbi; o našem građanskom zakonodavstvu; napokon donosi obrasce za rješavanje raznih ženidbenih pitanja.

Pisac ne uzimlje kanon za kanonom, da svakoga napose protumači, kako to rade mnogi kanonisti, a nije ni Crkvi taj način neugodan. O. Jeličić volio je biti nešto slobodniji. Stoga mu djelo izgleda jedinstvenije i ugodnije za čitanje. O. Jeličić ne razmeće se dugim citatima, niti izvodi svoje doskočice ili duge bilješke, kakove čine ljudi, za cijelo sposobni, a koji imadu snagu fantazije u pomoći. Dr. Jeličić rekao bi da nije čovjek fantazije, nego suhoga razuma. U društvenom životu Jeličić malo govori, a

kada reče ozbiljno i zdravo reče i svakomu je drago ono što reče. Takova svojstva vide se i na njegovoj knjizi. Iz svakoga njegova retka probija ozbiljnost i kratkoća. I ako su nam ugodni dugi traktati, jer u njima često nalazimo širokih i različitih pogleda, kod O. Jelićića jednako nam je ugodna njegova kratkoća, jer je oblovita, jedra, a bistra pa ju je ugodnost čitati. Valjda tomu mnogo doprinosi poznavanje hrvatskoga jezika. A i u tomu je mnogo sretan što se nije povađao za pretjeranostima, kojim neki hoće da se pokažu višim kulturnim ljudima, nego je zadržao naravnost izgovora, kojim ga je majka zadojila, a taka naravnost u kulturna čovjeka daje jeziku osobiti čar i bistrinu.

Premda se O. Jeličić ne razmeće raznim pogledima kanonista, da ih pobija, odlučujući se za jedno mnijenje, koje mu se više sviđa, ipak zna odabrati ona mnijenja i poglede koja su zdrava i za praktičnu porabu najzgodnija.

Nauka O. Jelićića uvijek je ispravna i solidna, i nemari da bi netko mogao nešto i protivna držati.

Svako poglavlje razdijeljeno je na više točaka sa posebnim manjim naslovima, a to djelu daje ljepšu preglednost i mogućnost lakšega pamćenja.

Svakako O. Jeličić dao nam je lijepo djelo, koje će biti od koristi našemu svećenstvu. I ja ga toplo preporučujem. Cikojević.

UCCELLO SEB., ***Epitome Morale-asceticum de Sacramenti poenitentiae ministerio*** — Torino. 1930 Marietti:

U ovoj knjižici od preko 500 strana u dvanaestini daje pisac zgodne upute svećeniku u obavljanju sv. ispovijedi. Najprije nam iznosi pred oči kakav treba da on bude čist i svet, jer je ovaj posao uzvišen za koji ga čeka velika plaća. Opisiva svojstva svećenika: dobrotu, poniznost, očinstvo, zelus, molitvu, znanje, razboritost. Prelazi na razna pitanja koja moralka traktira na dugo i široko, i u kratko daje upute svećeniku, kako će se vladati u ispovjednoj tajni, u mnijenjima bogoslova, probabilizmu, grešnim prigodama, u restituciji itd. Opisiva vladanje ispovjednika sa pokornikom iznoseći nužne kreposti — blagosti ustrpljenja, milosrđa, diskrecije. Daje pravila bogoljubnoga kršćanskoga života a zatim kontemplativnog mističnog i pravila, kako će se ispovjednik vladati u upravljanju ovih odabranih duša. Napokon o dužnostima svakog pojedinog stanja. Svi ovi naslovi razdijeljeni su u više člančića. Djelo se odlikuje lijepom razdiobom i bistrinom izražavanja, pa se lako shvaća i pamti.

Nauka je solidna. Vidi se da pisac dobro poznaje moralku. Svoju nauku potkrepljiva osobito naukom svetoga Alfonsa, sv. Leonarda a Portu Maurizio i sv. Franje Saleskoga.

Knjiga je upravo ugodna, a mnogo će korisna biti svećenicima da mogu korisno vršiti svoju veliku zadaću ispovjednika. Cikojević.

AL. DE SMET. ***Tractatus dogmatico-moralis de sacramentis in genere, de baptismo et confirmatione.*** Editio altera. Brugis, Ch. Beyaert, 1925. In — 8, XX—331 p. Fr. 25.

IDEM. *Tractatus theologico — canonicus de Sponsalibus et Matrimonio*, ed. quarta, Brugis, Beyaert, 1927. In — 8. XLV—840 p. Cijena 110 bel. franaka.

Traktat o sv. sakramentima uopće, a napose traktat o ženidbi — to su djela, koja su uvrstila Mgra De Smeta među najveće današnje teologe i pravnike. On je izrađivao ova monumentalna djela otkad je počeo predavati moralku na bogoslovskom učilištu u Brugesu (1896) pa sve do svoje smrti (19 travnja 1927). Znanstvena metoda, velika erudicija, izvanredna jasnoća, solidnost nauke — to su glavne odlike djela, o kojima ćemo nekoliko riječi da rečemo:

1. — U ovom trojstrukom traktatu *De sacramentis in genere. De baptizmo et De confirmatione*, kat. nauka prikazata je u jezgrovitim tezama i ujedno rastumačena i dokazana bezbrojnim citatima iz kršćanske predaje. Pisac se je znao veoma zgodno poslužiti historijskom metodom osobito ondje, gdje govori o ustanovi sv. sakramenata, o formi krštenja, te o materiji i formi potvrde. Mi se ovdje ne možemo osvrćati na pojedine točke, ali ne možemo da ne svratimo pozornost dušobrižnikâ barem na paragraf „De baptizandis nonnatis, abortivis et monstris" (str. 231—246). Pisac naglašuje, kako župnik treba da pouči vjernike u ovom veoma važnom predmetu. — De Smet ne zna za kojekakve školske sisteme: on traži istinu, i preporna pitanja kršćanskom čednošću rješaje. Spomenut ćemo samo pitanje „de causalitate sacramentorum". Pisac se drži teorije, koja zastupa „causalitatem intentionalem", ali ujedno nadodaje (str. 133): „Hanc autem sententiam limites non excedere probabilitatis ultro fatemur, quippe qui non ignoramus nec occultavimus difficultates ipsi inhaerentes". Pa iako mi u „Index bibliographicus", koji 7 stranica obuhvaća, ne nalazimo uz Noldina, Génicota, Lemhkula, ni Mingesa ni Prümmera ni Tanquereya — tome je zacijelo zaborav kriva. — Začudno je, što se na svršetku djela ne nalazi kazalo.

II. — Kao što sam naslov naznačuje, traktat je razdjeljen na dvije knjige: prva *De sponsalibus* (str. 1—54), a druga *De matrimonio* (str. 55—773). U ovoj drugoj knjizi — koja i znamenitošću i opsegom daleko nadmašuje prvu — pisac proučaje ženidbu samu u sebi, zapreke ženidbene, dispense. De Smet je vjeran naslovu, što ga je dao svome djelu „Tractatus theologico — canonicus". Čemu razdjeljivati teologiju od prava? Zar se ova dva elementa lijepo ne kombiniraju i ne potpunjuju? No De Smet je u svome djelu skupio nesamo razne rezultate iz dogmatike, moralke i prava o ženidbi, nego je sve to rasvjetlio i upotpunio mnogobrojnim povjesnim podacima. Knjiga je krcata raznih citata, bilježaka, a sve je to plod dugogodišnjeg proučavanja literature, koju pisac u početku knjige u 23 stranice nabraja.

Na svršetku se nalazi ženidbeni formular, svi kanoni crkv. prava koji govore o ženidbi, te povlastice, koje su što se tiče sv. ženidbe, date biskupima, nuncijima itd. Napokon alfabetično i analitično kazalo olakoćuje uporabu ove tako opsežne knjige.

Djelo Mgra De Smeta priporučujemo svim svećenicima, koji hoće da malo dublje i svestranije prouče mnogobrojna teološko-pravna pitanja o sakramentu sv. ženidbe. f. K. Balić.

R. P. CLEMENT, C. SS. R., *Le sens chrétien et la maternité divine de Marie aux 4 e. et 5 e. siècles de l' Eglise.* Contribution à l' histoire de la définition du plus haut dogme marial. Bruges (Belgique). Ch. Beyaert s. a. (1929). In —8, VIII—80 p.

U ovoj brošuri O. Clément opisuje razne pojave osjećaja duše kršćanske o božanskom materinstvu Marijinu za vrijeme novotarija heretika Nestorija. Brošura se dijeli na četiri dijela.

U prvom dijelu (I—15) auktor opisuje snagu vjere puka kršćanskoga u bož. materinstvo Marijino još prije Nestorija. Dokazi su vađeni iz crkvenih pisaca, Theologije, liturgije, te iz svjedočanstva samih heretika. Ovaj prvi dio već je bio god. 1928 objelodanjen u reviji *Ephemerides Theol. Lovanienses.* — U drugom dijelu (16—43) živo je prikazata snažna reakcija ovog osjećaja duše kršćanske proti Nestoriju. Reakcija u Carigradu, Efezu, Aleksandriji itd. Ovaj je dio tolikim zanosom napisat da ga čovjek teško bez ganuća može pročitati. Tu se zrcali velika pobožnost vjernika prema Majci Božjoj. — Stanovište i uloga sv. Cirila Aleksandrijskog u svim ovim pojavama ljubavi i vjere puka kršćanskoga — to je prikazato u trećem dijelu (45—64). Pisac brani sv. Cirila proti napadajima Loofsa i nekih drugih pisaca. — Napokon četvrti dio (65—74) i nije nego zaključak. Tu O. Clément govori o utjecaju osjećaja vjernika na definiciju bož. materinstva Marijina. Pisac objeručke prihvaća teoriju, koju je nazad malo godina iznio dominikanac Marin-Sola o evoluciji dogmi, a napose o utjecaju osjećaja vjere na dogme. O. Clément misli, da njegova rasprava pruža lijep „confirmatur" teorije Marina-Sole. Bož. materinstvo Marijino — to je teološki zaključak iz dviju premisa: jedna je objavljena, a druga iz razuma. — U ovom završnom razlaganju O. Clément dosta je nejasan. Suviše, samo se po sebi razumije, da uz njegovo zaključivanje neće svak pristati. Mnogi i mnogi drže, da Marin-Sola nije dao definitivan odgovor na pitanje o evoluciji dogmi. Osim toga, neki misle, da bož. materinstvo Marijino nije teološki zaključak nego izričito objavljena dogma. Istina, mi u sv. Pismu ne nalazimo formule „Mater Dei", ali nalazimo da je Marija majka Isusova, a Isus Sin Božji.

Ova rasprava dobro će doći onima, koji se bave poviješću dogmi, a napose onima, koji se bave mariologijom.

f. K. B.

J. B. FERRERES, S. J., *Compendium Theologiae moralis* ad normam Codicis canonici dispositionibus iuris hispani, ac lusitani, decretis concilii plenarii Americae latinae necnon I conc. prov. Manilani earumdemque regionum legibus peculiaribus etiam civilibus accomodatam. Editio decima quarta, septima post Codicem, correctior et auctior (A milliario 56 ad 60). 2 vol. in —8, LI—676 et XV—799 p.

Izvanredan uspjeh (14 izdanja, 60.000 primjeraka u 26 godina!)

jasno dokazuje, kako se je svećenstvu veoma svidio priručnik moralke O. Ferreresa. I zaista, svi oni, koji su ga imali u ruci, mogli su lako zapaziti kako se ova moralka odlikuje solidnošću nauke, jasnoćom u izražaju principa i dokaza, razboritošću u rješavanju konkretnih slučajeva.

O. Ferreres drži se metode sv. Alfonza i Gurya. On veoma zgodno spaja skolastičnu s kazuističnom metodom. Velikim slovima izražuje principe, a malim rješenje praktičnih slučajeva. Auktor raspravlja o svim modernim pitanjima, koja imaju odnošaja s moralkom. Spomenut ćemo samo neke paragrafe: *De blennorrhagia* (I 311—314; II 633); *De dichotomia* (II 27—28): *De praxi ad instaurandam in homine iuventutem* (II 29—30); *Operationes bursae* (I 647—654); *Onanismus* (II 637—645); *Vasectomia* (II 558—560); *Telephonii usus* (II 294—295) itd. —

Ukratko: O. Ferreres nije se zadovoljio tim, što je stupajući stazama velikih španjolskih teologa XVII. vijeka, jasno i pregledno učinio sintezu tradicionalne katoličke nauke. Ne! On je tu nauku aplicirao realnim slučajevima današnjega života. Djelo O. Ferreresa može se ubrojiti među najbolje i najpraktičnije priručnike moralke. f. K. B.

Dr. AUGUSTE VALLET: *Guérisonns de Lourdes en 1927—1928—1929.* Paris, Tèqui 1930, str. 328 francs 10.

Gornju knjigu napisao je predsjednik *„Ureda za Liječnička Istraživanja"* u Lurdu. Taj Ured, koga sačinjavaju liječnici, ima svrhu da u ime liječničke znanosti vodi istragu o bolestima, od kojih ozdravljaju oni lurdski hodočasnici, koji pripisuju svoje ozdravljenje lurdskoj Djevici. Organizatori hodočašća brigaju se, da bolesnici, koji vape pomoć Majke Božje, imaju liječničke isprave o naravi svoje bolesti, tijeku liječenja, stanja bolesti pred sami polazak u Lurd. Oni, kojima se smiluje dobrota Božja i ozdravi ih zagovorom svete Bogorodice prikažu se tome liječničkom Uredu. On potanko i znanstveno izvidi ozdravljenje, sravni ga sa predhodnom bolesti, ispita sve okolnosti, koje su pratile bolest i ozdravljenje, te konačno većinom glasova prima ili odbaci ozdravljenje.

Ova liječnička kontrola nad lurdskim ozdravljenjima uvelike je povećana zadnjih decenija. 1890 g. samo petorica liječnika prijavila su se na znanstveno ispitivanje lurdskih ozdravljenja. Ali broj liječnika narastao je 1925 g. na 621, dok 1929 g. radilo je u Uredu 920 liječnika na znanstvenom priznanju čudesnih ozdravljenja. Tako eto raste interes znanosti za lurdska čudesa, a Renanov zlobni prijedlog neka Gospa učini čudo pred komisijom pariške Akademije ostvaruje se pred Uredom za liječnička istraživanja, ali sa tom bitnom razlikom, što ovaj Ured u ime znanosti utvrđuje da su lurdska ozdravljenja izvan pravila biološkoga tijeka života, dosljedno da djelo su nadnaravnoga Uzroka.

Dakle znanost ustaje na obranu Lurda. Interes vjernika za Lurdom prešao je na znanost i danomice raste u broju dobrovoljnih liječnika da na licu mjesta uvide da Lurd nije kakovo čarobnjaštvo ili iluzija nevrasteničkih živaca, već Božja internacionalna klinika, gdje Gospine kupelji na molitvu vjernika izazivlju čudesno Božje djelovanje u korist čovječjih patnja.

Dr. Vallet u poglavlju o oznakama lurdskih ozdravljenja točno na temelju liječničkih opažanja utvrđuje biljege lurdskih čudesa, a ti su: u lurdskim ozdravljenjima fali naravni uzročnik ozdravljenja; događaju se u tren oka; nema i ne treba im postepenog oporavljanja; zbivaju se nejednakim načinima i što koji put kod lurdskoga ozdravljenja opaziti je tu zamjernu kontradikciju, da funkcija bolesnoga organa na pr. vida prije se zbude nego samo organsko ozdravljenje, tako gospođa Birè prije je vidjela, zatim u organu vida ozdravila.

Dr. Vallet naprijed iznosi 22 slučaja čudesnoga ozdravljenja, koja su se dogodila 1927—1928—1929.

Preporučamo gornju knjigu, na koju ćemo se u posebnom članku osvrnuti u dojdućem broju za informaciju o najnovijim lurdskim događajima.

L. Bajić.

TISSIER J. M., cvêque de Chalons, *La Puissances morales et surnaturelles des femmes.* Paris 1930. P. Tequi. Cij. 9 fr.

To je knjiga koja sadržaje osam konferenaca. Učeni biskup gleda, kako u njegovoj zemlji zakonodavstvo na svim područjima ljudske aktivnosti odalečiva duh kršćanski. Poništava upliv zakona Božjih i svete Crkve uvađajući u javni život takozvano lajiciziranje duša i društvo bez Boga. Kao pastira duša njega to teško boli. Još ga teže boli što u dušama nema poznanja Boga i jer bezbožni laicizam zavladao je javnim i privatnim životom. To je grdna rak rana koja rastače njegovu francusku domovinu.

Kao biskup povjerenih duša i kao patriota, uzeo je pero u ruke i napisao ovih osam konferenaca za ženski svijet. On je uvjeren da su žene one, koje su sposobne da Francuskoj dadu novi život. U žene je najvažniji čimbenik srce. Srce je prvi pokret u ljudskomu sopstvu, niti čovjek može bez njega živiti. I u ljudskomu društvu mora srce biti pokretna moć na bolje ili na gore. A žena je srce obitelji, ljudi pa o njoj ovisi preporod društva ili njegova propast.

U ovih osam konferenaca on rasvijetljiva ženu u njenoj zadaći čistoće, žive vjere, trpljenja i boli, ljubavi, uzgoja i žrtve. Govori se odlikuju svojom originalnošću novim mislima i nekim poletom koji zanaša i osvaja. Stoga to nisu obični govori koje često slušamo iz usta prosječnih ljudi, nego ljudi jačih duhom i koncepcijama. U čitanju njihovu stičemo novo svijetlo.

Cikojević.

RADOVAN KOŠUTIĆ, *Gorom i poljem* (Beograd, Cvijanović, 1931, ćir., str. 5—106, D 10). — I u p e t o j zbirci svojih pjesama ostao je gosp. Košutić dosljedan sebi. Već poznata pjesnička dikcija, upotrebljavanje rijetkih riječi, izvrsno poznavanje jezika i narodne poezije, bujno mijenjanje stihova različnoga ritma i dužine, pa tehničke doskočice u njihovu ređanju, i onda neka melankonija, a i ponešto pesimizma — sve to stavlja ovu knjigu uz prve četiri kao novu svesku i s t o g a d j e l a. Pjesnik upotrebljava redovno s r o k (slik), ali je taj vrlo često loš (zvizd — list 12, 19, 98; ovce — doce 16; majka — danka 22; sav — san 36; trepti — lebdi 42, 67; blesnu — čeznu 84; kresta — zvezda 84; gazi — kvasi

106...), negdje i nategnut (breze — princeze 46). Naglasci nisu uvijek dobri; ima podosta i prozaičnih verasa, na pr. u pjesmi Zora i slavuj (27—28)... Naša književnost s ovom zbirkom ne dobiva puno, ali, ipak, ima i u njoj dosta lijepa i dobra. Naročito Epilog zveči tako čovječji, tako milo... Tvrdnja: Ja bih svemu drugar bio — Što kroz život mučno gazi... (106) pjesniku je samo na diku. S ovim nije rečeno da je opravdano sve što on govori i kako govori. Neke pjesme — ili barem ulomci iz njih — mogle su bez ikakove štete da izostanu; spominjem ove: Opijen slavuj (30—33), Krvavo viđenje (osobito III; 49—60), Oj Jovane jânje!... (72—76), Peru, peru... (97). Nejasno je koje su ono „dve velike — Vasionske svete tajne (81). Čudno je kako se na str. 100 suncu veli: „Oče naš!" i nešto niže: „Ognjeni bože, večiti!"

F. S. Petrov

ŠIMRAK Dr. JANKO, *Spomenica kalendar* grko-katolika križevačke biskupije za g. 1931. 8° (str. 176). Zagreb. Tisak Narodne Prosvjete. Cij. 20. Din.

U našoj državi ima samo jedna katolička eparhija slavensko-bizantinskog obreda i ta se proteže od Đevđelije do Žumberka, od Dalmacije do Vojvodine. Dakle s kraja na kraj Jugoslavije jedna organizacija, veza sviju krajeva u Jugoslaviji. I u religioznom pogledu je most između katolika latinskog obreda i pravoslavnih: s katolicima latinskog obreda jednaci u vjeri, a s pravoslavnima jednaci u obredima i bogoslužbenom jeziku. Taj njihov unificirajući položaj daje im posebnu važnost u našoj državi.

Dr. Janko Šimrak, profesor universe u Zagrebu, naš najodličniji radnik na znanstvenom polju istočnog pitanja, izdao je pod gornjim naslovom za sve Jugoslavene vrlo informativnu knjigu o križevačkoj eparhiji. U ovoj će knjizi naći svaki katolik zapadne discipline disciplinu istočnu, naime njihove postove i način pošćenja, njihove svetkovine. Poslije kalendarskog dijela dolazi statistika katolika istočnih obreda na čitavom svijetu. Zatim iz pera samog urednika povijest grkokatolika pod imenom „Red grkokatoličkih biskupa", pa sadanje stanje Križevačke biskupije sa podacima o postanku župa i o životu i radu grkokatoličkih radenika u vinogradu Gospodnjem. Tko pročita ova dva članka reći će, da ovo nije obični kalendar nego jedno spomen-izdanje, koje sadržaje naučne priloge trajne vrijednosti. Osim ovog rada, više naučnog od samog urednika, u ovoj Spomenici sarađuju današnji svima nama poznati pisci grkokatolici ove eparhije: sam vladika Dr. Dionizije Njaradi (Crkva), Dane Kovačević (Žumberačke narodne pjesme, Žumberački narodni običaji), Dr. Janko Kalaj (Bogoslužje u staro doba), Dr. Ivan Višošević (Apostolat sv. Cirila i Metoda), Dr. Dane Šajatović, veliki predstavnik i arhiđakon stolnog kaptola u Križevcima, generalni vikar Križevačke eparhije (Najgori neprijatelj našeg naroda = alkohol).

Ovu vrlo lijepu knjigu morao bi dobaviti svaki župski ured, dapače svaki inteligentni Jugoslaven, jer će u njoj naći najbolje informacije o grkokatolicima, o kojima se je kod nas mnogo govorilo, jer ih se je mnogo i mnogo proganjalo, a i mnogo će se govoriti radi njihova geografskog i religioznog položaja u našoj državi, a i radi njihova posredničkog karaktera u našoj crkvenoj politici. Knjiga je bogato ilustrirana. Neke su ilustracije na luksuznom papiru. Naročito upada u oči višebojna naslovna slika, na kojoj seljačka pastirica drži u naručju nađenu ovčicu i prenaša je preko potoka k svome stadu na velikoj poljani ispod crkve na pećini, da bude jedan pastir i jedno stado.

R. R.

CHRISTITCH A., *The Women of the Gospel.* 16 (str. 73). London 1930.

Gospođica Ana Kristić poznata je našoj javnosti: Srpkinja, revna katolikinja, izvrsna novinarka, saradnica na svim kongresima za zbliženje Istoka i Zapada, dobra govornica itd. Čitateljima „Nove Revije" je poznata i kao pobornica za ženska prava (vidi njezin članak „Crkva i ženski pokret" u Novoj Reviji 1924 str. 376—380). Kao takova ona je u upravnom odboru internacionalnog ženskog saveza i to je na čast našoj državi, što je jednom beogradska „Politika" dobro naglasila. I u ovoj knjizi gospođica Ana Kristić bori se za ženska prava: važnost žene u širenju evanđelja ili bolje providencijalna uloga žene u životu Sina Božjega, kako se pokazuje u četiri evanđelja. Iz njezina raspravljanja se vidi, da dobro poznaje evanđelje. Možda bi joj se ipak moglo prigovoriti, da malo previše uzdiže ženski spol, a katkada i neopazice potcijeni „jaki spol" prema „slabome spolu".

HONNEK Dr. J., *Die Botschaft des Wortes Gottes.* Predigten im Geiste der hl. Schrift. 2. Band: Homilien auf die Sonntage des Kirchenjahres. II. Reihe. 8° (X—312). Freiburg i. Br. 1931. Herder. Cij. 5.60 M.

Župnik Dr. Honnek učenik je Kepplerov u načinu propovijedanja. Prva serija njegovih propovijedi pohvaljena je sa strane homiletskih kritičara. I u ovome ciklusu propovijedi za nedjelje preko čitave godine auktor se drži uputa papinske enciklike „Humani generis" od g. 1917, u kojoj se posebno naglašuje propovijedanje biblijskog teksta. Dr. Honnek zna biblijski način mišljenja prilagoditi modernom mišljenju pa se može reći da su njegove propovijedi i biblijske i savremene. Uz ovu recimo tako biblijsku oznaku Honnekovih pripovijedi, dolazi druga: sve se misli kreću oko Krsta. Suviše taj biblijski Kristocentrizam veže uz liturgijski formular onoga dana za koji je propovijed određena.

LIPPERT P., *Die Kirche Christi.* 8° (VI—294). Freiburg i. Br. 1931. Herder. Cij. 3.50 M.

Kao što je u četvrtom vijeku bio najvažniji religiozni problem Presv. Trojstvo, tako je dandanas vidljiva organizacija Crkve Krstove. Kako je Crkva vidljivo društvo, to se ponajviše o njoj raspravlja sa strane historijske i to sredstvima naravnim. Velim, o Crkvi se govori apologetski, s dokazima filozofskim. Lippert u ovoj knjizi hoće da naglasi ono, što je bitno

u Crkvi a to je vjerski elemenat. On promatra Crkvu kao predmet vjere, a ne samo kao opipni predmet, o kojem se raspravlja razlozima čistog razuma. Knjiga ima tri dijela. U prvom dijelu prevlađuje povjesno promatranje crkve, u drugom auktor promatra društvenu organizacijsku formu Crkve. U trećem posebno promatra Crkvu kao predmet vjere, iako i u prva dva dijela imao je tu svrhu pred očima.

HOLZAPFEL HERIBERT, *Katholisch und Protestantisch.* Eine leidenschaftslose Klarstellung. 8° (VI—196). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 3.40 M.

P. Holzapfel O. F. M., pisac kritične povijesti franjevačkog reda, pruža u ovome djelu njemačkom narodu, koji je razdijeljen na katolike i na protestante, objektivan pregled nauke katoličke i protestantske. Najprije pretpostavlja vjeru u božanstvo Isusovo, bez čega je svaki sporazum nemoguć. Zatim izlaže načelne razlike o Bibliji i Crkvi, koje čine nepremostivi jaz između jedne i druge vjere. Zatim slijede razlike u pojedinim naukama: nauka o opravdanju sa svojim teškim pitanjima, nauka o sakramentima (misa celibat i mješovite ženidbe), štovanje svetaca, redovnički stalež, oprosti, čistilište te druge katoličke nauke koje protestanti ne razumiju. U dodatku ukratko stavlja pregled nauke katoličke i protestantske kao summarium čitave knjige.

Kod nas katolici ne poznaju pravoslavne nauke, a pravoslavni još manje poznaju katoličku nauku. Zato mnoga nesporazumljenja i odalečenost duhova. Isti je pojav i kod kulturnog njemačkog naroda. Protestanti misle da poznaju katoličku nauku a ne poznaju, i obratno. Često se dogodi da se bolje pozna budizam ili kakve divljačke religije u Africi nego onu vjeru koja živi s tobom u istoj kući, te izlazite na dvor kroz ista vrata. Dr. Holzapfel piše ovu knjigu za katolike i za protestante. Prikaz mu je skroz objektivan, ireničan. Protestansku nauku prikazuje prema njihovim najboljim piscima jednako objektivno kao i svoju katoličku. Nema ni jedne riječi koja bi mogla protestanta uvrijediti.

I našim širim intelektualnim krugovima u Jugoslaviji došla bi ovakova knjiga vrlo dobro, koja bi i katoličku i pravoslavnu inteligenciju objektivno informirala o katoličkoj i pravoslavnoj nauci. Onda nebi vladale tolike predrasude u religioznom pitanju.

FANFANI LUD., *De Rosario B. M. Virginis.* Historia — Legislatio — Exercitia. 8° (XII—216). Torino 1930. Marietti. Cij. 10 lira.

Najobičnija i najraširenija pobožnost kod kršćana jest molenje krunice Bl. D. Marije. Auktor nam pruža u ovoj knjizi praktičnu uputu u ovu pobožnost. Najprije kaziva, što je Gospina krunica i kako se moli. Zatim govori o bratovštini Sv. Krunice te o pripojenim pobožnostima i o oprostima. Napokon donosi obrasce obreda u raznim blagoslovima.

Sami sadržaj pokazuje kako je ova knjiga korisna za sve svećenstvo, koje se bavi vođenjem duša bilo na župi bilo u ispovjednici. U ovoj knjizi naći će kratko, ali jasno sve ono što se odnosi na pobožnost Sv. Krunice, i to prema najnovijim odlukama Sv. Stolice.

Auktor ne će da se jasno izjavi o postanku Gospine Krunice, je li naime sv. Dominik zaista ustanovio ovu pobožnost, kako hoće tradicija tamo od XV. vijeka ili je ta pobožnost već prije postojala, kako većinom današnji historijski kritičari drže. Ali kako navodi samo tradiciju i to per longum, a protivno mišljenje samo spominje ali bez razloga za ovo mišljenje, jasno je da O. Fanfani ne pristaje uz opće mišljenje današnjih historičara i da se pobožno drži tradicije svoga Reda.

COCCHI Dr. G., *De processibus.* 8° (VIII—666). Torino 1930. Marietti. Cij. 20 lira.

Crkveno procesualno pravo s novim Kodeksom dobilo je mnogo izmjena, ali i svoju savršeniju savremenu formu. Crkveno sudstvo, koje je tamo od apsolutizma opalo, s novim procesualnim pravom dobilo je novi život i nema sumnje da će crkovni sudovi dobijati sve veći ugled, pa makar se i ne povratio njihov sredovječni ugled. Cocchijevi komentari o novome kodeksu poznati su sa svoje jasnoće i praktičnosti. Možda nikakav komentarista nije doživio uspjeha kao upravo Cocchi. Od njegovih dosadanjih sedam svezaka o raznim knjigama crkvenog zakonika neki su već izašli u dva ili tri izdanja. Iste oznake kao dosadanji svesci ima i ovaj svezak o procesualnom pravu. Auktor analizira kanon po kanon kako stoje u samome zakoniku, kratko i jasno ih tumači služeći se sa najnovijom i najboljom literaturom, ukoliko je još ima u ovome predmetu. U nas u Dalmaciji i Sloveniji bivša Austrija nije priznavala crkvenog sudstva ni u imovinskim ni u ženidbenim parnicama za forum civile. U Hrvatskoj i Slavoniji, gdje je ostao u snazi konkordat od g. 1855 i prema tome ženidbeno sudstvo i za forum civile, crkveno je sudstvo bilo bolje razvijeno. Nadati se je, da će naša država u novome konkordatu priznati crkvenom sudstvu i sa svoje strane veću vlast pa da će kod nas crkveni sudovi imati veću važnost. Onima koji vrše sudačku službu kod raznih kurija ova će Cocchijeva knjiga vrlo dobro doći, da se lako bez velike muke upute u dosta zapletene formalnosti crkvenog parničkog postupka.

THOMAS VON KEMPEN: *„Nachfolge Christi".* Uebersetzt u. herausgegeben von Otto Karrer. Bilder von Prof. G. Fugel. 16°. 496 S. Text. 30 Kupfertiefdruckbilder. Cij. 5 Mk u platnu.

FRANZ VON SALES: *„Philothea".* Uebersetzt u. herausgegeben von Otto Karrer. 12°. 318S. Text. 16 Bilder in Kupfertiefdruck. 1927. Verlag Ars sacra, München 13.

Dvije knjige svjetskog glasa. Već kroz stoljeća kruže po svijetu, a uvijek su savremene. Ruho im se mijenja, ali sadržaj ostaje isti.

„Imitatio Christi"! Što nam je mistika srednjeg vijeka ostavila, to je sadržano u ovoj knjizi. Nekad se reklo da je ona pisana samo za redovnike. Međutim ova tvrdnja nije opravdana. Možda pisac nije mislio na široke slojeve kršćanskog puka, možda je u prvom redu imao pred očima samo redovnički život, kada je ove nebeske misli zaodjenuo u dijalektično ruho. No ne dolazi sad u pitanje njegova prva namjera. Što je napisao, skupo-

cjeno je svakoj duši, koja žeđa za Gospodinom i koja želi da se uspinje do što savršenije ljubavi. Dokaz je tomu, što je „Imitatio Christi" iza sv. Pisma najraširenija knjiga na svijetu. — Jedan biskup je pisao: Tražio sam prijatelja, kojega bih uvijek mogao zadržati kod sebe u kući i koji bi me uvijek mogao pratiti na putovanju; prijatelja, koji bi mi u svakom slučaju rekao istinu... I tog sam prijatelja našao u knjizi „Imitatio Christi".

Philothea. Sv. Franje Saleški pisao je izričito takovim dušama, koje žive van u svijetu, po gradovima. Tamo je život burniji. I možda se ne poznaje tamo Božja tišina. Možda se ljudi često boje stoga da počnu pobožno živjeti. Ovima — baš jer im je borba otešćana — htio je sv. biskup da pomogne. Htio ih je pobuditi, da usred plahog i grješnog svijeta žive po principima vjere. „Budite savršeni, kako je i vaš Otac na nebesima savršen". Evo, to je evanđeoska istina, o kojoj raspravlja čitava knjiga. Ali ta je istina prikazana u duhu vremena i prilagođena svjetovnom staležu. Razdioba sadržaja: O prvim počecima duhovnog života i o konačnoj odluci; o molitvi i o sv. sakramentima kao sredstvima vjerskog života; o vježbanju najvažnijih kreposti; o borbama proti običnim kušnjama. Na koncu su priključene razne molitve.

Suvišno bi bilo još više o samim tim knjigama pisati, jer su svakom dobrom kršćaninu poznate. O njihovoj velikoj vrijednosti nitko ne sumnja. — Jedini ozbiljniji problem jest način, kako da im se sačuva svježina i privlačivost. A taj je zadatak izvrsno riješio poznati Otto Karrer svojim lijepim i vještim jezikom. Uz to je omiljena naklada Ars sacra ponovno pokazala, koliko je savremena. Prije svega je vanjski ures knjiga nadasve ukusan. Lijepe slike (bakrorez) velikih umjetnika dobro su izabrane. Potpuno odgovaraju tekstu i odaju prefinjeni umjetnički ukus nakladnika.

Knjige su u svakom pogledu na visini! I s pravom se može o njima reći, da su najljepša dosadašnja izdanja ove vrsti.

Rim, 25. I. 1931. V. Keilbach.

NAEGELE, P. BEDA, O. CARM. D.: ***„Tage mit Gott"***. 8°. 128 S. Text. 15 Kupfertiefdruckbilder. 1930. Verlag Ars sacra, München 13. Cijena 3.60 Mk u platnu.

Rijetkom toplinom riše nam se put kroz život uz pratnju našeg božanskog prijatelja. Put vjere i ljubavi, put predanosti u Božju Providnost. Ne znam kome bi se ta knjiga više preporučila. — Svijet je rastresen, nervozan, pati na živcima. Teško mu je sabrati se i tiho se moliti. Evo, tu je veliko pomagalo! Knjiga sadrži kratke, ali jezgrovite upute, duboke misli za svaki dan crkvene godine. Misli nijesu opširno izložene, jer su za čovjeka n a š i h dana, za modernog čovjeka. Ponaosob za čovjeka, koji r a d i, koji se uvijek žuri, koji nema vremena — najmanje za vjerski život. Stoga hoće pisac da mu pruži svaki dan s a m o j e d a n g u t l j a j iz vrela vječne istine; samo jednu misao, koja će ga pratiti u poslu, koja će mu biti refrain od jutra do mraka. Doista, knjiga je pravi „Vade mecum" dobrog kršćanina. Misli su izvrsne, dolaze od srca i idu k srcu. Dosta je pročitati nekoliko redaka — i duša se počinje sabrati, „gustare Dominum".

V. Keilbach.

VENHUES, I. VAN: ***„Das Geheimnis des ewigen lebens"***. 8°. 32 S. Text. 9 Bilder in Kupfertiefdruck. 1930. Verlag Ars sacra, München 13. Cijena 1,25 Mk kartonirano.

Malena knjižica, ali puna životne zbilje. Stroga opomena! Kao da je taj glas posebno nama poslan. Svugdje privredne krize, materijalistički nazori, moralni prosjaci. Kultura i civilizacija zalutale su. Hoće se živiti. Pa i živi se — ali život već nema smisla, nema sadržaja, nema temelja i nema svrhe. Život je laž, ponor, s m r t ! Ali uz sve to duša žeđa za životom, — za vječnošću. Samo treba volje, treba odlučnosti i milosti, da se taj „vječni život" već ovdje na ovoj bijednoj zemlji počinje.

V. Keilbach.

MUELLER, OTTO THEODOR: ***„Ein kleiner Held"***. Die Lebensgeschichte eines Gnadenkindes. 8°. 192 S. Text. 13 Bilder in Tiefdruck. 1930, Verlag Ars sacra, München 13. Cijena 4 Mk vezano u pl. ili 2,90 Mk kartonirano.

Ova knjiga sadrži životopis maloga Guy-a de Fontgalland, koji je 1925. umro u Parizu, iste godine, kada je bl. Terezija od malog Isusa proglašena svetom. Božja Providnost! Jednaka im je ljubav prema malom Isusu, prema Bl. Djevici, prema sv. Ocu. Sv. Terezija se revno molila za ranu i čestu sv. pričest; mali Guy očito vrši taj apostolat.

Život mu je jednostavan, ali pun vrhunaravnog značaja. Sa sedam godina ide na prvu sv. pričest. To je „njegov dan". Kod ovog prvog susretaja sa euharistijskim Bogom obećaje, da će biti svećenikom. Isus mu odvrati, da će ga skoro uzeti k sebi u nebo, da bude njegovim anđelkom. Guy ne reče nikome ništa o svojoj tajni. Rado se moli. Počinje razmatrati kao mali bogoslov. U lurdskoj špilji čuje glas svoje „nebeske Majke": Doći ću skoro po tebe, ti ćeš domala umrijeti! Dirljivo je, kako je na smrtnoj postelji obziran prema svojoj majci, kakvom stalnošću i predanošću pati. Umire kao anđeo. Čudesa redom slijede. — Mali je Guy kao svjetionik na burnom moru modernog poganstva. On je dijete Pariza, junak modernog grada, misijonar presv. Euharistije — apostol rane sv. pričesti.

Mnogo se već pisalo o tom djetetu milosti. Prvo je u Parizu (1925) izašla malena brošurica; „Une Ame d' Enfant", Guy de Fontgalland (1913—1925), koja je već prevedena i na hrvatski pod naslovom: „Živko", Dijete Euharistije (Nakladom Odbora za gradnju doma biskupa Langa, 1926). Zatim je isto u Parizu izdana malo veća brošura: „Derniers souvenirs sur Guy de Fontgalland". Najzad je P. Perroy, S. J. na čisto teološkoj podlozi obradio život ovog malog junaka, te ga izdao u obliku oveće knjige pod naslovom: „La mission d' un enfant" (Lyon—Paris 1929).

Müller se u glavnom držao knjige od P. Perroy-a. Raspored gradiva je dobar i jasan: 1) narav djeteta, 2) božansko umjetno djelo, 3), nadzemaljski život. Prikaz je nadasve vješt i u mnogom hvale vrijedan. Prije svega uspjelo je piscu, da pojedine činjenice psihološki prilagodi čitaču. Događaji slijede, kako i gdje ih se očekuje. Osobito je dobro riješena poteškoća (već od Perroy-a!), koja bi se mogla donijeti proti Guyovom ponašanju u školi. Češće naime ne bi pazio, nego bi razmatrao o Isusu i o

svojoj nebeskoj Majci, kako je poslije sam priznao. U tom ga se ne može slijediti. Pravi „anđeo" mora i na zemlji da vrši svoju dužnost! Do toga je međutim došlo, jer nije htio nikome povjeriti svoju tajnu, ni duhovnom ocu. I tako su ga zli anđeli zaveli; t. j. naveli su ga, da se moli i da razmatra mjesto da vrši svoju dužnost u školi. Eto, to je jedina pogreška u njegovom životu, za koju je strpljivo patio na smrtnoj postelji ... I u toj patnji dao je rijedak primjer i odraslim, pa i svetim ljudima. In omnibus glorificavit Deum!

Müllerovo izdanje mnogo je privlačnije od francuskog. Mnogo tome doprinosi posebna toplina u prikazu, kao i vanjski ures knjige, ljepše slike itd. — Svećenicima i dobrim roditeljima knjiga se osobito preporučuje. *Nema boljeg primjera, koji bi se mogao preporučiti djeci kod priprave na prvu sv. pričest.* Jer Guy je sličan drugoj djeci u svojim igrama, u svojim pitanjima, u često smiješnim odgovorima — u svemu! Ali pored toga im je uzor. Isus je uvijek uz njega, on je njegov najvjerniji prijatelj.

V. Keilbach.

Rim, 15. I. 1931.

LOUIS DIMIER, *Faits et Idées de l' histoire des Arts.* Paris Bloud et Gay, str. 296 in 8°. Cijena 10 fr.

Louis Dimier spada u red „starih" historika umjetnosti. Savremena anarhija u umjetničkom stvaranju i u njegovom prosuđivanju odbija ga i on se s nekom nostalgijom svraća prošlosti: Fragonardu, Carpeaux-u, Reynold-u, Leonardu i Velasquez-u.

Odgojen u školi romantizma i djelomično pod uplivom pseudoklasicizma, auktor obnavlja njihove borbe, potrage, uspjehe i nedaće tražeći kurijozne detalje iz historije njihova života i njihovih djela.

Stvari, ma koliko bile elegantno napisane, ne donašaju ništa nova do zabavnog štiva i neki miris prošlosti, koji nam i nehotice čini poželjnim ona vremena, u kojima je umjetnost bila dublja, iskrenija i životnija nego je danas, kada se godišnje, u raznim pariškim salonima, predstavlja publici od deset do petnaest hiljada umjetnika, od kojih 95 po sto ne bi bili pripušteni u prošlosti ni kao šegrti u ateljere velikih majstora.

Najvažniji prilog ove knjige jest anketa o kršćanskoj umjetnosti. Mi ćemo se s tom anketom naknadno opširnije pozabaviti po mogućnosti u jednom posebnom članku. Za danas preporučujemo knjigu svima onima koji se ikoliko bave crkvenom umjetnošću. Iz nje će razabrati, da problemi umjetnosti nisu na dohvatu ni svakom crkovinarstvu ni svakom onom koji može da reče i napiše: i ja imam oči da gledam i kriterij da sudim.

A. V. M.

Vjesnik.

Enciklika Nj. Sv. Pija XI. „Casti connubii". Na zadnji dan od prošle godine izdao je Pijo XI. okružno pismo o kršćanskoj ženidbi, koje je odjeknulo po čitavom svijetu kao glas s velike pećine po dubokim dolinama. Sv. Otac počinje sa Sv. Augustinom, da su tri dobra u obitelji: djeca, vjernost, sakramenat i oko te tri osovine savija svoju magistralnu nauku. Ženidba je zato da se u njoj rađaju i uzgajaju djeca za ovozemni, ali nadasve za svrhunaravni život. Vjernost traži jedinstvo, bračnu čistoću i poslušnost. Sakramenat daje apsolutnu nerazrešivost ženidbenom vezu. Zatim Sv. Otac nabraja moderne nastranosti protiv ženidbenih dobara i osuđuje ih. Protiv djece se diže moderno zlo: neomaltuzianizam sa svim svojim niansama. Protiv vjernosti se dižu moderne ubitačne teorije o slobodi ekstramatrimonijalnih odnošaja, o emancipaciji žene itd. Protiv sakramenta vojuju tako zvane civilne ženidbe, rastave i mješovite ženidbe. Na koncu Sv. Otac ukazuje lijekove ovim modernim bolestima, koje nište društveni organizam i vode čovječanstvo k smrti.

Papin je glas odjeknuo u srcima vjernika i nevjernika, katolika i nekatolika. Na taj izvanredni odaziv osvrnut ćemo se u kojem od slijedećih brojeva.

Jugoslovenski Glasnik i franjevačka gimnazija u Sinju. Beogradski dnevnik „Jugosl. Glasnik" u broju od 4. II. t. g. str. 6 donosi članak iz pera O. Vlašića „Prva narodna gimnazija u Dalmaciji". Tu je prikazan kratak historijat franjevačke gimnazije u Sinju i njezina uloga u narodnom preporodu u Dalmaciji.

Hiljadupetstota godišnjica općeg koncila u Efezu. Sv. O. Pijo XI., koji posebnu brigu vodi za istok, uputio je na Božić pismo kardinalu Alojziju Sincero, tajniku kongregacije za istočnu crkvu, u kojem ga pozivlje, da svojski nastoji da se na cijelom Istoku proslavi spomen na Efeški koncil od g. 431, na kojem je osuđena kriva Nestorijeva nauka, da Bl. D. Marija nije majka Božja. U tu svrhu upućuje ga da osnuje posebni odbor, koji će se brinuti, da svečanost u svakom pogledu ispadne što svečanije.

Kardinal Sincero odgovorio je želji Sv. Oca te je imenovao odbor za proslavu spomena Efeškog koncila. U taj su odbor ušli: predsjednik kongregacije za istočnu crkvu A. G. Cicognani, narodnošću Grk i titularni biskup, Isaija Papadopulos, predsjednik Orijentalnog zavoda Mihovil D' Herbigny, Toma Halabia, Sergij Der Abrahamian, Aleksander Sipiaguine, Ćiril Korolevskij, Petar Sfair, Placid de Meester, Martin Jugie Dionizij Holoweckij i Isidor Croce. Predsjednik je sam kardinal Sincero.

Isti dan uputio je Sv. Otac pismo i svome vikaru za rimsku biskupiju Basiliju Pompilju, gdje ga pozivlje da se pobrine za proslavu u Rimu. Kardinal vikar svojom pastirskom poslanicom pozvao je svoje vjernike na proslavu, koja će početi 25. I. u Gospinoj crkvi Mariji Velikoj. Toga dana i počela je u Rimu proslava hiljadupetstote godišnjice Efeškog koncila.

Smrt dugogodišnjeg profesora franj. bogoslovije u Makarskoj. Dne 18. I. umrao je u Zaostrogu O. Ante Alač poslije kratke bolesti. Pokojnik se je rodio u selu Drašnicama općine makarske 10. X. 1864. Gimnaziju je svršio u Sinju te je stupio u franj. red 29 IX. 1882. Teologiju je učio u Makarskoj i u Ljubljani. Za svećenika je ređen 1. IV. 1887. Bio je neko vrijeme prefektom u franj. internatu u Sinju. Zatim je postao lektorom crkvenog prava i pastoralke u Makarskoj. U isto vrijeme obnašao je službu samostanskog starješine sve do g. 1907, kad je premješten za gvardijana u Zaostrog, koju je službu vršio sve do g. 1922. Zatim je bio gvardijan u Živogošću, odakle je g. 1926 opet došao u Zaostrog. Pokojnik je vršio i druge časne službe kao definitora i prvog provincijalova doglavnika.

Pokojnikova dobrota svakoga je osvajala. Primorski seljački svijet duboko ga je štovao. To je pokazao i sprovod, na koji su došli seljaci iz Drvenika, Graca, Brista i Podace, da mu iskažu zadnju počast. R. i. p.

Statistika glavnog grada Češkoslovenske. G. 1921 Prag je imao 679.661 stan. Po vjeri je bilo pučanstvo ovako razdijeljeno: katolika 395.125, češke narodne crkve 85.960, bez vjeroispovijesti 127.296, češkomoravske braće 24.329, židova 31.751, njemačkih protestanata 2848. Od g. 1922 do 1924 bila je silna agitacija protiv katoličke Crkve. Malodušni su mislili: propao katolicizam u Pragu. Međutim ovogodišnja, dakle najnovija, statistika bilježi porast katolicizma. Prema ovoj statistici ove godine ima u Pragu: Katolika 496.545, češke narodne crkve 133.741, bez vjeroispovijesti 126.166, češkomoravske braće 36.929, židova 35.463, protestanata 5.311. Katolici su dakle porasli od g. 1921 za 101.420.

Proslava stote godišnjice rođenja Don Mije Pavlinovića. Makarsko Hrv. Kat. Prosvjetno Društvo „Prosvjeta" proslavilo je stotu godišnjicu rođenja velikog sina makarskog primorja i slavnog borca za narodna prava Don Mihovila Pavlinovića u svojim društvenim prostorijama dne 25. I. ove godine. Rektor Franjevačke bogoslovije O. Ante Cikojević održao je predavanje, koje donosimo na prvom mjestu u ovome broju. Fra Roko Rogošić prikazao je današnju Dalmaciju u skioptikonskim slikama. Ako je danas imamo mi, glavna je zasluga borbe protiv male šačice birokrata Talijanaša. Tu je borbu vodio svećenik Don Miho Pavlinović sa svećenstvom i ostalim rodoljubima.

I makarska općina htjela se je dostojno odužiti svome najvećem sinu. Na sam dan Pavlinovićeva rođenja sazvano je općinsko vijeće u izvanredno svečano sasjedanje u spomen velikog goda. Poslani su pozdravni brzojavi Nj. V. Kralju u Zagreb, predsjedniku vlade i Primorskome Banu. Donačelnik Lino Barbieri, čiji su predaci bili u opoziciji prema Don Mihi Pavlinoviću, održao je zanosan govor o hrvatskom preporodu u Dalmaciji, koji je vodio Pavlinović boreći se i sa Hrvatima, koji su maloj šačici Talijanaša padali na lijepak, jerbo nijesu bili osviješteni. Zatim je kan. makarskog kaptola vlč. Don Niko Delić, općinski predsjednik održao lijep govor o životu i radu velikog Primorca. Slušateljstvo sakupljeno u općinskoj vijećnici saslušalo je predavanje sa velikim zanimanjem. Na koncu je općinsko vijeće u ovome svome izvanrednom zasjedanju stvorilo zaključak, da se podigne spomen-ploča u općinskoj vijećnici u spomen Don Mije Pavlinovića i da se osnuje odbor, koji će se brinuti da mu se podigne dostojan spomenik na zgodnom položaju u samome gradu. U taj odbor su ušle mnoge istaknute ličnosti iz Makarske i iz Podgore te svi glavari sviju sela općine makarsko-primorske. Bog dao da do ostvarenja toga spomenika čim prije dođe!

Svepravoslavna konferencija na Atosu. Pravoslavne crkve nisu imale većeg sastanka poslije g. 787. U novije doba, osobito poslije svjetskog rata počelo se svojski raditi o sazivu općeg pravoslavnog sabora. G. 1923 bila je panortodoksna konferencija u Carigradu, na kojoj su stvoreni neki zaključci, ali nisu izvršeni, pa ni najglavniji o reformi kalendara. Prošle g. carigradski patrijarha Fotije pozvao je sve pravoslavne crkve za 8 lipnja u samostan Vatoped na Atosu. Isključio je rusku crkvu, jer je razdijeljena na više crkava, bugarsku crkvu, jer je sve do g. 1872 skizmatična i albansku crkvu, jer je organizirana protiv volje ekumenskog patrijarhe. Carigradsku crkvu kao glavu pravoslavlja zastupali su tri predstavnika, a ostale crkve po dva. Grčka je vlada zabranila svjetovnjacima pristup na Atos. Tako ni novine nisu mogle poslati svoje izvjestitelje. Uostalom sjednice su morale biti tajne. Šef carigradske delegacije bio je predsjednik. Konferisanje je trajalo od 8—24 lipnja. Najglavnija točka vijećanja bila je saziv buduće prosinode u g. 1931, koja će odrediti plan za budući opći pravoslavni koncil svega pravoslavlja.

Proslava sv. Ante. Kako je ove godine sedamstota godišnjica smrti sv. Ante Paduvanskoga, to je paduvanski biskup Ilija Dalla Costa uputio pismo svim biskupima na svijetu, da pomognu u svojim dijecezama ovu proslavu i organizaciju vjernika, koji žele da hodočaste na svečev grob u Padovi. Već prije Pijo XI uputio je pismo trima franjevačkim generalima i padovanskom

biskupu o načinu proslave. Drugo je pismo uputio biskup padovanski patrijarhi u Lisabonu, rodnom mjestu sv. Ante želeći da se oba grada slože u proslavi velikog čudotvorca.

Program antunovske proslave. Sedamstota godišnjica smrti sv. Ante bit će svečano proslavljena kroz čitavu godinu dana. Otvor će biti na 29. svibnja, kada će početi pobožnost od trinajest dana. Propovijedat će svaki dan konventualski general O. Alfons Orlić. Dne 6 juna bit će otvorena izložba moderne religiozne umjetnosti. Za 13 lipnja dolazi kardinal papinski legat, koji će voditi proslavu toga dana. Od decembra pa unaprijed održavat će se konferencije o sv. Anti. Osim ostalih svečanosti dolazit će hodočašća iz čitava svijeta. 30 svibnja bit će svečana proslava sedamstote godišnjice kanonizacije sv. Ante u Spoletu.

Smrt velikog arheologa. Dne 21 siječnja umrao je rimski arheolog Orazio Marucchi, nasljednik De Rossijev. Rodio se je u Rimu g. 1852. Ispočetka se je dao na matematičke nauke, ali ih brzo ostavi da se sav posveti arheološkim studijama prema uputama slavnog preporoditelja crkvene arheologije De Rossija. Neutrudivi radnik na polju kršćanske arheologije štampao je oko 500 djela.

Chronica

Vicesimus anniversarius consecrationis episcopalis metropolitae Zagrebiensis Dr. Antonii Bauer. — Die 29. januarii Archiepiscopus Zagrebiensis Dr. Antonius Bauer celebravit diem vicesimum anniversarium consecrationis episcopalis. Qua occasione E. M. Alexander, rex Jugoslaviae, qui tunc commorabatur Zagrebii, ipsi contulit maximum ordinem Jugoslavicum „Karađorđeva Zvijezda". Rex ipse personaliter tradidit ordinem cum verbis: „Excellentissime, confero tibi ordinem summum quem habeo". Eadem occasione consilium civitatis Zagrebiensis tradidit suo Pastori diploma quo nominabatur Zagrebiensis civis ad honorem. Ex parte sua metropolita Dr. A. Bauer nomine Summi Pontificis contulit praefecto Zagrebiensi Dri. Stephano Srkulj et subpraefecto Arturo Machnik ordinem equestrem S. Gregorii Magni.

Ecclesia Serbo-orthodoxa de matrimoniis mixtis. — Die 31. octobris 1930 conventus episcoporum orthodoxorum decrevit: „Cum Ecclesia catholica ad normam can. 1063 sui novi Codicis non agnoscat validitatem matrimoniorum mixtorum, quae sunt in ecclesia orthodoxa contracta, sed tantum ea quae sunt in Ecclesia Romano-catholica contracta, ideo vi decretorum nostrae s. ecclesiae (can. 72 Concilii Trullani) et vi Statuti de consistoriis in Principatu Montis Nigri (art. 240) quod est allatum secundum canones nostrae s. ecclesiae et demum vi codicis civilis olim Regni Serbiae §§ 60, 92 et 90 ejusque authenticae interpretationis ac usque hodie vigentis praxis in singulis ecclesiasticis territoriis ecclesiae Serbo-orthodoxae etiam ante unionem, considerandum est validum matrimonium in posterum pro tota orthodoxa patriarchali ecclesia tantum ilud quod est contractum in ecclesia orientali-orthodoxa secundum ejus ritum. Consequenter matrimonium mixtum, in quo una pars est religionis orthodoxae, contractum in aliis ecclesiis christianis, declarandum est invalidum. Quod decretum intimandum est S. Synodo episcopali ut illud promulget pro tota ecclesia et ut curet ejus executionem". (Glasnik srpske pravoslavne patrijaršije 1931, 1, 3). Notandum est can. 72 concilii Trullani loqui de haereticis (cf. Milaš, Pravila pravoslavne crkve, Novi Sad 1895, 1, p. 556—560; Milaš — Kazimirović, Pravoslavno crkveno pravo, Beograd 1926, str. 684), leges olim Regni Serbiae et Principatus Montis Nigri esse latas a potestate civili. Insuper notandum est, quomodo nostri dissidentes cognoscant

Chronica

Vicesimus anniversarius consecrationis episcopalis metropolitae Zagrebiensis Dr. Antonii Bauer. — Die 29. januarii Archiepiscopus Zagrebiensis Dr. Antonius Bauer celebravit diem vicesimum anniversarium consecrationis episcopalis. Qua occasione E. M. Alexander, rex Jugoslaviae, qui tunc commorabatur Zagrebii, ipsi contulit maximum ordinem Jugoslavicum „Karađorđeva Zvijezda". Rex ipse personaliter tradidit ordinem cum verbis: „Excellentissime, confero tibi ordinem summum quem habeo". Eadem occasione consilium civitatis Zagrebiensis tradidit suo Pastori diploma quo nominabatur Zagrebiensis civis ad honorem. Ex parte sua metropolita Dr. A. Bauer nomine Summi Pontificis contulit praefecto Zagrebiensi Dri. Stephano Srkulj et subpraefecto Arturo Machnik ordinem equestrem S. Gregorii Magni.

Ecclesia Serbo-orthodoxa de matrimoniis mixtis. — Die 31. octobris 1930 conventus episcoporum orthodoxorum decrevit: „Cum Ecclesia catholica ad normam can. 1063 sui novi Codicis non agnoscat validitatem matrimoniorum mixtorum, quae sunt in ecclesia orthodoxa contracta, sed tantum ea quae sunt in Ecclesia Romano-catholica contracta, ideo vi decretorum nostrae s. ecclesiae (can. 72 Concilii Trullani) et vi Statuti de consistoriis in Principatu Montis Nigri (art. 240) quod est allatum secundum canones nostrae s. ecclesiae et demum vi codicis civilis olim Regni Serbiae §§ 60, 92 et 90 ejusque authentîcae interpretationis ac usque hodie vigentis praxis in singulis ecclesiasticis territoriis ecclesiae Serbo-orthodoxae etiam ante unionem, considerandum est validum matrimonium in posterum pro tota orthodoxa patriarchali ecclesia tantum ilud quod est contractum in ecclesia orientali-orthodoxa secundum ejus ritum. Consequenter matrimonium mixtum, in quo una pars est religionis orthodoxae, contractum in aliis ecclesiis christianis, declarandum est invalidum. Quod decretum intimandum est S. Synodo episcopali ut illud promulget pro tota ecclesia et ut curet ejus executionem". (Glasnik srpske pravoslavne patrijaršije 1931, 1, 3). Notandum est can. 72 concilii Trullani loqui de haereticis (cf. Milaš, Pravila pravoslavne crkve, Novi Sad 1895, 1, p. 556—560; Milaš — Kazimirović, Pravoslavno crkveno pravo, Beograd 1926, str. 684), leges olim Regni Serbiae et Principatus Montis Nigri esse latas a potestate civili. Insuper notandum est, quomodo nostri dissidentes cognoscant

Ecclesiam catholicam cum in supracitato decreto dicat can. 1063 Codicis Juris canonici irritare matrimonia mixta. Econtra canon iste tantum prohibet matrimonia mixtae religionis.

Congressus Cionistarum Regni Jugoslaviae. — Die 7. Decembris anni elapsi congressui Judaeorum Regni Jugoslaviae inter alios interfuit delegatus gubernii, banus Banatus Danubiensis et delegatus episcopi orthodoxi. Congressus maximas gratias egit gubernio pro auxilio praestito Cionistis et omnibus Judaeis.

Diarium Belgradense de Litteris encyclicis „Casti connubii". Diarium „Politika" maxime diffusum in Jugoslavia die 7. II. h. a. affert longum articulum de litteris encyclicis „Casti connubii". Inter alia haec habet: „Duae manifestationes Papae Pii XI signaverunt finem anni 1930! Quae quidem directae sunt ad fideles Ecclesiae Romano-catholicae, tamen suo magno momento et universalitate rei tractatae communem attentionem attraxerunt". In prima manifestatione — oratione Natali „allata sunt et declarata diversissima et solidissima argumenta in favorem pacis internationalis". Alia manifestatio litterae sunt encyclicae de matrimonio christiano. „Ambo quidem documenta de rebus omnino diversis tractant, sed eorum finis clare sese distinguit vere humana et sociali natura, qui dignus est aestimatione et approbatione non tantum hominum qui pertinent ad alias confessiones, sed etiam omnium eorum, qui, etiamsi non confiteantur aliquam positivam religionem, tamen curam gerunt de moralitate et communi bono". „Papa optime elegit momentum ut vocem suam elevaret ad defendendum legitimum vinculum matrimoniale contra varia attentata et errores quibus est expositum. Etiam maxime liberalis criticus debet confiteri Papam habuisse jus cum e. g. dicat „qua voce qua scriptis, scaenicis cujusque generis ludis, fabulis romanensibus, amatoriis ludicrisque narrationibus, cinematographicis quae dicuntur imaginibus, radiophonicis orationibus" quotidie magis derideri virtutes domesticas, quae fundantur in fidelitate conjugali. Sed litterae encyclicae adhuc magis faciunt attentos ad motum quendam, qui sese prodens quasi intellectualem et scientificum, conatur legitimare certa exercitia contra conceptionem, ut justificet abortum, immo vult demonstrare matrimonium non esse vinculum normale inter virum et mulierem. Papa suam auctoritatem dans in servitium matrimonii, in suas manus sumpsit defensionem unius instituti quod plurimum interest felicitatis et moralitatis non tantum singulorum sed etiam posteritatis populi et civilizationis. Ecclesia orthodoxa, quae in matrimonio sacramento semper considerabat summum bonum sociale, debet salutare cum veneratione et approbatione egregias contentiones summi capitis magnae Ecclesiae catholicae".

Ecclesiam catholicam cum in supracitato decreto dicat can. 1063 Codicis Juris canonici irritare matrimonia mixta. Econtra canon iste tantum prohibet matrimonia mixtae religionis.

Congressus Cionistarum Regni Jugoslaviae. — Die 7. Decembris anni elapsi congressui Judaeorum Regni Jugoslaviae inter alios interfuit delegatus gubernii, banus Banatus Danubiensis et delegatus episcopi orthodoxi. Congressus maximas gratias egit gubernio pro auxilio praestito Cionistis et omnibus Judaeis.

Diarium Belgradense de Litteris encyclicis „Casti connubii". Diarium „Politika" maxime diffusum in Jugoslavia die 7. II. h. a. affert longum articulum de litteris encyclicis „Casti connubii". Inter alia haec habet: „Duae manifestationes Papae Pii XI signaverunt finem anni 1930! Quae quidem directae sunt ad fideles Ecclesiae Romano-catholicae, tamen suo magno momento et universalitate rei tractatae communem attentionem attraxerunt". In prima manifestatione — oratione Natali „allata sunt et declarata diversissima et solidissima argumenta in favorem pacis internationalis". Alia manifestatio litterae sunt encyclicae de matrimonio christiano. „Ambo quidem documenta de rebus omnino diversis tractant, sed eorum finis clare sese distinguit vere humana et sociali natura, qui dignus est aestimatione et approbatione non tantum hominum qui pertinent ad alias confessiones, sed etiam omnium eorum, qui, etiamsi non confiteantur aliquam positivam religionem, tamen curam gerunt de moralitate et communi bono". „Papa optime elegit momentum ut vocem suam elevaret ad defendendum legitimum vinculum matrimoniale contra varia attentata et errores quibus est expositum. Etiam maxime liberalis criticus debet confiteri Papam habuisse jus cum e. g. dicat „qua voce qua scriptis, scaenicis cujusque generis ludis, fabulis romanensibus, amatoriis ludicrisque narrationibus, cinematographicis quae dicuntur imaginibus, radiophonicis orationibus" quotidie magis derideri virtutes domesticas, quae fundantur in fidelitate conjugali. Sed litterae encyclicae adhuc magis faciunt attentos ad motum quendam, qui sese prodens quasi intellectualem et scientificum, conatur legitimare certa exercitia contra conceptionem, ut justificet abortum, immo vult demonstrare matrimonium non esse vinculum normale inter virum et mulierem. Papa suam auctoritatem dans in servitium matrimonii, in suas manus sumpsit defensionem unius instituti quod plurimum interest felicitatis et moralitatis non tantum singulorum sed etiam posteritatis populi et civilizationis. Ecclesia orthodoxa, quae in matrimonio sacramento semper considerabat summum bonum sociale, debet salutare cum veneratione et approbatione egregias contentiones summi capitis magnae Ecclesiae catholicae".

Kratka ocjena knjiga poslatih uredništvu

Knjige Društva sv. Jeronima za g. 1931. — Redovita izdanja: „Danica" kalendar za g. 1931, najrašireniji hrv. kalendar; Deželić st., Majka Velikog Kralja — roman iz doba hrvatskog kraljevstva; Vanino, Povijest katoličke Crkve; Kraus, Ljekovito bilje. Izvanredna izdanja: Juras, Naše more i primorje; Katić, Na vratima hrvatske povijesti; Szabo, Umjetnost u našim ladanjskim crkvama; Rožman, Prigorčice — pripovijesti. Ilustracije u ovim knjigama izveli su ili V. Kirin ili G. Jurkić ili Zd. Sertić. Redovitim izdanjima cijena je din. 40, za članove din. 20. Ista je cijena knjigama izvanrednoga izdanja. Dakle osam knjiga daje Društvo sv. Jeronima za samih 80 din., a članovima za 40 din. Članom se postaje, ako se uplati samo jednom za uvijek din. 10.

„Razgovor ugodni" — zabavni kalendar za g. 1931. Izdala „Knjižnica dobrih romana". Uredio Dr. J. Andrić. Uz kalendarij ima vrlo ukusan slikovni kalendar, koji je izradila Zd. Sertić. Zatim slijedi lijep broj originalnih ili prevedenih rada, pripovijesti i poučno-zabavnih svaštica. Stoji din. 10, za pretplatnike Knjižnice i „Obitelji" din. 7.

Grgec prof. Petar, Almanah „Selo i Grad". III. godište. Naknada Hrv. književnog društva sv. Jeronima. Cij. 20 din. — Dotjeraniji i obilniji nego prošle godine. Zanimiv je i beletristični i poučni dio kao i listak. Preporučujemo.

Svensson Jon, Die Geschichte des kleinen Guido. 8° (VI—132). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 2.80 M. — Pripovijest za katoličku mladež o Guidu, koji je u Parisu živio i u januaru g. 1925 na glasu svetosti umrao. Dakle događaj historijski prikazan od vrsnog romansiera.

Collodi — Grumann, Die Geschichte vom hölzernen Bengele. Mit 77 Bildern. 29—34. Auflage. 8° (XII—258). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 2.30 M. — Dječja vrlo interesantna knjiga prevedena sa talijanskog na njemački. Kroz kratko vrijeme po Njemačkoj veoma raširena.

Herzog Annie, Dein Ringen um Reinheit. 8° (XII—52). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 0.75 M. — Dr. Anka Herzog piše mladim djevojkama o ćudorednim pogibeljima današnjega života.

Müller J., Zeremonien Büchlein für Priester und Kandidaten des Priestertums nach den neuen Rubriken und Dekreten. 12. Auflage. 12° (XVI—304). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 3.50 M. — Kratka ali dovoljna uputa u sve funkcije župskog života: misa, poslijepodnevne svečanosti, svečanosti preko crkvene godine, molenje brevijara.

Drouven E., Kalender katholischer Jugend 1931. 12° (416). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 1.80 M. — Prvi katolički kalendar za školsku mladež, ali zato sa svojim nutarnjim sadržajem, sa informacijama za đake,

Kratka ocjena knjiga poslatih uredništvu

Knjige Društva sv. Jeronima za g. 1931. — Redovita izdanja: „Danica" kalendar za g. 1931, najrašireniji hrv. kalendar; Deželić st., Majka Velikog Kralja — roman iz doba hrvatskog kraljevstva; Vanino, Povijest katoličke Crkve; Kraus, Ljekovito bilje. Izvanredna izdanja: Juras, Naše more i primorje; Katić, Na vratima hrvatske povijesti; Szabo, Umjetnost u našim ladanjskim crkvama; Rožman, Prigorčice — pripovijesti. Ilustracije u ovim knjigama izveli su ili V. Kirin ili G. Jurkić ili Zd. Sertić. Redovitim izdanjima cijena je din. 40, za članove din. 20. Ista je cijena knjigama izvanrednoga izdanja. Dakle osam knjiga daje Društvo sv. Jeronima za samih 80 din., a članovima za 40 din. Članom se postaje, ako se uplati samo jednom za uvijek din. 10.

„Razgovor ugodni" — zabavni kalendar za g. 1931. Izdala „Knjižnica dobrih romana". Uredio Dr. J. Andrić. Uz kalendarij ima vrlo ukusan slikovni kalendar, koji je izradila Zd. Sertić. Zatim slijedi lijep broj originalnih ili prevedenih rađa, pripovijesti i poučno-zabavnih svaštica. Stoji din. 10, za pretplatnike Knjižnice i „Obitelji" din. 7.

Grgec prof. Petar, Almanah „Selo i Grad". III. godište. Naknada Hrv. književnog društva sv. Jeronima. Cij. 20 din. — Dotjeraniji i obilniji nego prošle godine. Zanimiv je i beletristični i poučni dio kao i listak. Preporučujemo.

Svensson Jon, Die Geschichte des kleinen Guido. 8° (VI—132). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 2.80 M. — Pripovijest za katoličku mladež o Guidu, koji je u Parisu živio i u januaru g. 1925 na glasu svetosti umrao. Dakle događaj historijski prikazan od vrsnog romansiera.

Collodi — Grumann, Die Geschichte vom hölzernen Bengele. Mit 77 Bildern. 29—34. Auflage. 8° (XII—258). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 2.30 M. — Dječja vrlo interesantna knjiga prevedena sa talijanskog na njemački. Kroz kratko vrijeme po Njemačkoj veoma raširena.

Herzog Annie, Dein Ringen um Reinheit. 8° (XII—52). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 0.75 M. — Dr. Anka Herzog piše mladim djevojkama o ćudorednim pogibeljima današnjega života.

Müller J., Zeremonien Büchlein für Priester und Kandidaten des Priestertums nach den neuen Rubriken und Dekreten. 12. Auflage. 12° (XVI—304). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 3.50 M. — Kratka ali dovoljna uputa u sve funkcije župskog života: misa, poslijepodnevne svečanosti, svečanosti preko crkvene godine, molenje brevijara.

Drouven E., Kalender katholischer Jugend 1931. 12° (416). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 1.80 M. — Prvi katolički kalendar za školsku mladež, ali zato sa svojim nutarnjim sadržajem, sa informacijama za đake,

sa ilustracijama diže se nad sve kalendare ove vrste. Naša školska starija mladež neće se pokajati, ako ovaj kalendar nabavi.

Matthiessen W., Der Herr mit den hundert Augen. 2. Auflage. 8° (IV—226) Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 3.20 M. — Pustolovna pripovijest iz tibetskih brda.

Lehen — Brucker — von Acken, Weg zum innern Frieden. 12° (XXIV —456). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 4 M. — Klasično djelo u kršćanskoj mistici „Put k unutrašnjem miru" u novom izdanju. Preko 100.000 primjeraka raširena po njemačkoj.

Teraš Mavricij, Pri studenci zdravja in moči. Ljubljana 1930. Prodajalna K. T. D. — Ničman. Cij. 24 Din. — Lijepa uputa u duhovni život. U ovome djelu su razmatranja o putu rasvijetljenja (via illuminativa).

Magni — Grumann, Da kommt der Heilige. 8° (X—242). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 4.60 M. — Grumann je boravio u Firenzi i namjerio se na Magnijevo djelo „La vita di s. Francesco" skupljeno iz pripovijedanja brata Leona i Egidija. Vas zanesen Franjinim životom prevađa djelo i daje Njemačkom narodu čisto kršćanstvo iz Franjina života.

Keppler P. W., Im Morgenland. Mit 17 Bildern. 8° (VIII—240). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 3.50 M. — Zanimivi opisi putovanja po Istoku. Izvadak iz većeg Kepplerovog djela „Wanderfahrten und Wallfahrten im Orient".

Potočnik Dr. C., Dobri Pastir. 16° str. 384. Ljubljana 1930 K. T. D. H. Ničman. Cij. 40 din. — Ovo je drugi svezak djela, na čiji smo se prvi svezak osvrnuli u Novoj Reviji 1930 str. 240.

Celinšćak J., Kruh Nebeski. Molitvena i poučna knjižica. str. 510. 4. izdanje. Str. 510. Zagreb 1930. Izdalo Društvo sv. Jeronima. — Kod našeg naroda poznati obljubljeni molitvenik.

Schmidt-Pauli E., Die Geschichte des hl. Tarsicius. 8° (80 str). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 2.50 M. — Život maloga kršćanskoga junaka napisan za djecu.

Weitzel W., Führer durch die katholische Kirchenmusik der Gegenwart, Zweiter Teil. 8° (XVI—152). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 4.80 M. — Prvi dio izašao je već 1921 i primljen sa zadovoljstvom od crkvenih kapelnika. Ovo je nastavak i sadrži većim dijelom crkvenu muzikalnu literaturu od 1920 do 1930.

Almanah Gospe Lurdske — kalendar za g. 1931. Izvanredno izdanje „Naše Gospe Lurdske". Uredio Dr. J. Andrić. Pretplatnicima „Naše Gospe Lurdske" cijena din. 10.

Niggli M., Zwischen Zwanzig und Dreissig. 8° (VI—264). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 4.80 M. — Roman. Doživljaji jedne švajcarske učiteljice do njezina vjenčanja.

Zvanje pomoćne misionarke za Afriku. Zagreb 1929. — Mala knjižica

sa ilustracijama diže se nad sve kalendare ove vrste. Naša školska starija mladež neće se pokajati, ako ovaj kalendar nabavi.

Matthiessen W., Der Herr mit den hundert Augen. 2. Auflage. 8° (IV—226) Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 3.20 M. — Pustolovna pripovijest iz tibetskih brda.

Lehen — Brucker — von Acken, Weg zum innern Frieden. 12° (XXIV —456). Freiburg i. Br. 1929. Herder. Cij. 4 M. — Klasično djelo u kršćanskoj mistici „Put k unutrašnjem miru" u novom izdanju. Preko 100.000 primjeraka raširenо po njemačkoj.

Teraš Mavricij, Pri studenci zdravja in moči. Ljubljana 1930. Prodajalna K. T. D. — Ničman. Cij. 24 Din. — Lijepa uputa u duhovni život. U ovome djelu su razmatranja o putu rasvijetljenja (via illuminativa).

Magni — Grumann, Da kommt der Heilige. 8° (X—242). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 4.60 M. — Grumann je boravio u Firenzi i namjerio se na Magnijevo djelo „La vita di s. Francesco" skupljeno iz pripovijedanja brata Leona i Egidija. Vas zanesen Franjinim životom prevađa djelo i daje Njemačkom narodu čisto kršćanstvo iz Franjina života.

Keppler P. W., Im Morgenland. Mit 17 Bildern. 8° (VIII—240). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 3.50 M. — Zanimivi opisi putovanja po Istoku. Izvadak iz većeg Kepplerovog djela „Wanderfahrten und Wallfahrten im Orient".

Potočnik Dr. C., Dobri Pastir. 16° str. 384. Ljubljana 1930 K. T. D. H. Ničman. Cij. 40 din. — Ovo je drugi svezak djela, na čiji smo se prvi svezak osvrnuli u Novoj Reviji 1930 str. 240.

Celinšćak J., Kruh Nebeski. Molitvena i poučna knjižica. str. 510. 4. izdanje. Str. 510. Zagreb 1930. Izdalo Društvo sv. Jeronima. — Kod našeg naroda poznati obljubljeni molitvenik.

Schmidt-Pauli E., Die Geschichte des hl. Tarsicius. 8° (80 str). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 2.50 M. — Život maloga kršćanskoga junaka napisan za djecu.

Weitzel W., Führer durch die katholische Kirchenmusik der Gegenwart, Zweiter Teil. 8° (XVII—152). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 4.80 M. — Prvi dio izašao je već 1921 i primljen sa zadovoljstvom od crkvenih kapelnika. Ovo je nastavak i sadrži većim dijelom crkvenu muzikalnu literaturu od 1920 do 1930.

Almanah Gospe Lurdske — kalendar za g. 1931. Izvanredno izdanje „Naše Gospe Lurdske". Uredio Dr. J. Andrić. Pretplatnicima „Naše Gospe Lurdske" cijena din. 10.

Niggli M., Zwischen Zwanzig und Dreissig. 8° (VI—264). Freiburg i. Br. 1930. Herder. Cij. 4.80 M. — Roman. Doživljaji jedne švajcarske učiteljice do njezina vjenčanja.

Zvanje pomoćne misionarke za Afriku. Zagreb 1929. — Mala knjižica koja daje upute onim ženskima koje se žele posvetiti misijskom radu u Africi.

Srebrenić Dr. Josip, biskup, Za poredak u našim kupalištima. Zagreb 1930. Cij. 2 din. — Presvijetli biskup krčki upozorava u ovoj knjižici na veliku pogibelj za javni moral i kršćansko ćudorede u kupališnim mjestima. Svi župnici naših kupališnih mjesta imali bi rasturiti ovu knjižicu u ruke sviju, posebno onih koji bdiju nad javnim moralom.

Jerković O. Bl., Rim. Kat. Crkva sv. Jeronima. Chicago, III. 1929. — Izvješće o radu župe sv. Jeronima u Chicagu. Župnik je revni i agilni franjevac Blaž Jerković, sada komesar hrv. komesarijata.

Koledar „Ave Maria" za g. 1931. Chicago. Izdali Slovenski franjevci u Americi.

Horak V., Moravan — kalendar na rok obyčejny 1930. Brno 1929.

Toynbee M., S. Louis of Toulouse and the process of canonisation in the Fourteenth Century. 8° (X—266). Manchester 1929.

vlinovića — Svepravoslavna konferencija na Atosu — Proslava sv. Ante — Program antunovske proslave — Smrt velikog arheologa. — — — — — str. 93-96.

CHRONICA

Vicessimus anniversarius consecrationis episcopalis metropolitae Zagrebiensis Dr. Antonii Bauer — Ecclesia Serbo-orthodoxa de matrimoniis mixtis — Congressus Cionistarum Regni Jugoslaviae — Diarium Belgradense de Litteris encyclicis „Casti connubii" pag. 97—98

Kratka ocjena knjiga poslatih uredništvu 99—100.

U fond i za papinski broj „Nove Revije" darovaše: Delić Don Niko D. 50, Hržić Don Dinko D. 40, Benedikt Olujić D. 100, Barišić Jakov D. 15, Adžija Don Ante D. 10, Čuturić Frano D. 400, Zora Lukanović D. 60, Rant Dr. Gvido D. 100, Sjemenište Trećoredaca D. 10, Skenderović Dr. Julij D. 20, Mačković Anica D. 10, Malagurski Lujza D. 10, Dulić Ružica D. 20, prof. Blaž Mađer D. 10, Fr. Josip Edgar Leopold D. 40, fra Mate Stošić D. 100, fra Ante Gnječ D. 100, Mikulić J. D. 40, Pavlinović Don Miho D. 40, Horvat J. D. 60, kan. Proštenik Matija 10, Matić O. Augustin D. 10, Nikić Augustin D. 10, Halauš Mate D. 20, Don Miće Fabris D. 10, Šajatović Dr. Dane D. 60, Karlin dr. Andrej škof D. 60, Ivačević Katica D. 10, Skenderović Antun D. 50, Dunković Darica D. 20, Franj. Samostan — Beograd D. 10, Šimić Mate D. 10, Ganza Don Bartul D. 20, Katalinić Dr. Ante D. 30, Butković prof. Ivan D. 90, Malić prof. J. D. 40, Franj. sam. — Kotor D. 20, Srebrenić Dr. Josip biskup D. 10, Dizdar fra A. D. 10, Mikačić Dujam D. 10, Taljeran Don Miro D. 20, Ivan Malgurski D. 40, Ivan Vučemilović D. 50.

Svima ovima dobročiniteljima uprava „Nove Revije" srdačno zahvaljuje i preporučuje se dobroti drugih.

Ispravil U 6. br. prošle godine potkrale su se neke tiskarske pogreške. Na str. 393, redak 13 odozgor stoji „materijalnu", a ima stati „nematerijalnu". Na str. 396, redak 18 odozgor stoji „Proces mu je", a ima stati „Proces mu nije".

Gospodarska Štedionica u Splitu

Središnjica: S P L I T

Podružnice: Dubrovnik i Makarska

NAJVEĆI DALMATINSKI NOVČANI ZAVOD na ZADRUŽNOM TEMELJU

GLAVNICA Din. **2,714.000** — sa jamčevinom D.**8,142,000** = ULOŠCI preko D.**31,000.000**

Prima uloške na štednju

Daje zajmove na mjenice i u tekućem računu

Kupuje i prodaje devize i valute

Obavlja sve bankovne poslove najkulantnije

Odgovorni urednik: O. Bernardin Topić — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97 — Izdaje: Konsorcij „Nove Revije", Makarska (O. A. Cikojević), Tiskara „Kačić" Šibenik (O. B. Buljević)